

UBIKACIJA NESTALIH GRADJEVINSKIH SPOMENIKA U DUBROVNIKU

LUKŠA BERITIĆ

Proučavajući povijest izgradnje utvrđenja Dubrovačke republike, u zaključcima Dubrovačkih vijeća naišao sam na mnoge podatke o onim građevinskim javnim i crkvenim spomenicima kojih nema više. Veliki dio tih građevina savršeni su sa zemljom potresi, a naročito onaj katastrofalni iz 1667. godine. Neke je uništilo i srušilo vrijeme, a neki su pali žrtvom XIX. stoljeća, koje se nije brinulo za stare građevine.

Nepoznavanje tačne ubikacije nestalih spomenika uvelike otežava rad svima onima, koji se bave prošlošću, te zbog toga često dolazi do protivrječja i pogrešnih zaključaka.

U novije vrijeme neki pisci u svojim djelima pokušali su ustanoviti lokacije pojedinih nestalih objekata i vrijeme njihove izgradnje s više manje uspjeha.

Godine 1935. napisao je Milorad Medini oveće djelo pod naslovom »Starine Dubrovačke«, iz kojeg nas ovdje zanima poglavlje »Građevinski razvitak Dubrovnika«. On je u tom djelu prvi došao na misao, da na temelju Statuta utvrdi položaje zidina i vrata staroga grada, te time ispravio njegov opseg, koji je pogrešno bio označen od Adamovića u njegovu, inače nekritičnom djelu »O bedemima grada Dubrovnika«. Medini je tim svojim djelom pobio i mišljenje Luja Vojnovića, izneseno u njegovu članku »O ulicama i prodaji kuća u starom Dubrovniku i Gružu«, da je naime Statut u pogledu ulica nejasan. Pobio je i mišljenja V. Bogišića i K. Jirečeka iznijeta u njihovom, inače odličnom izdanju Statuta, koja je bio preuzeo i L. Vojnović, da je naime nepoznato gdje je bila stara crkva Svih svetih, koja igra veliku ulogu u odredbi Statuta o regulaciji novog dijela grada. Međutim i Medini je učinio nekoliko pogrešaka i iznio neke tvrdnje, koje su proturječne i po samim njegovim dokumentima, kao što su ubikacija Lavljih vrata, crkve Spasa na Močvari, broj blokova kuća u Ulici između polača i t. d. On je pače zamislio i neki gradski zid, koji je navodno postojao ispod Priekog. Zanimljivo je, da ostali pisci baš ono

što je u Medinija netačno uzimlju kao najpouzdanije, a da to uopće ne provjeravaju. Tako je na pr. arhitekt Dobrović u prvom dijelu svog djela »Urbanizam kroz vjekove« donio plan Dubrovnika s tim Medinijevim gradskim zidom, koji nikada nije postojao. U novije doba Marija A. Nakić u svom članku »Izgradnja Dubrovnika u drugoj polovini XIII. veka« uzimlje kao istinito baš ono što je u Medinija netačno, iako se služi i Statutom.

U vremenu između dva svjetska rata i nakon oslobođenja izašlo je nekoliko djela, koja, iako uzgredno, daju tačne i pouzdane ubikacije nekih nestalih spomenika. Ima i nekoliko manjih članaka o tom pitanju, koji, iako pouzdani, ipak su ostali nezapaženi, jer su većinom tiskani u novinama.

Zbog svega toga sam se odlučio, da na temelju tiskanih i netiskanih dokumenata te ostataka na licu mjesta ustanovim položaje pojedinih nestalih spomenika. Kronike sam izbjegavao, jer se potpuno slažem s mišljenjem Nodila i Šišića, da su nepouzdana, naročito za starije doba.

Osim arhivskim dokumentima služio sam se rukopisnim bilješkama Ivana Marije Matejaševića, nazvanog Zibaldone, koje se čuvaju u dubrovačkoj knjižnici Male braće. Njegove se bilješke, u kojima se poziva na dokumente Državnog ili Nadbiskupskog arhiva i koje donosi u prijepisu, mogu smatrati kao pouzdane. Mnoge nestale spomenike on je još vidio u ruševinama, jer je živio baš u vrijeme, kad se grad, nakon potresa od 1667. godine, ponovo izgrađivao (1714.—1791.).

Od štampanih djela služio sam se onima, kojima se može pokloniti potpuna vjera, kao što su Jeremić-Tadićevi »Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika«, Fiskovićevi »Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku«, »Prvi poznati dubrovački graditelji« te članci Nika Đivanovića i slični objavljeni radovi, kao Fiskovićev članak u Archeologia Jugoslavica I.

Nije mi namjera da o svakoj zgradi napišem monografiju, već samo da odredim položaj, gdje se dotični objekt nalazio, ustanovim godinu njegova utemeljenja ili barem kada se prvi put spominje, te da iznesem važnije podatke iz njegove povijesti i upozorim na ostatke, ukoliko još postoje.

Uzeo sam u obzir samo one spomenike grada Dubrovnika i najbliže okolice, koji više ne postoje ili pak postoje samo u ostacima. Oni objekti, koji još postoje, pa iako su tokom vremena pregrađivali ili promijenili svoju namjenu, nisu uopće uzeti u obzir.

Za crkvene spomenike nisam se mogao poslužiti knjigama vizitacije dubrovačke nadbiskupije, jer te knjige počinju tek nakon velikog potresa od 1667. god. U tom potresu, naime, izgorio je stari arhiv nadbiskupije.

Radi lakšeg snalaženja objekti pojedinih grupa navedeni su alfabetskim redom. Redni broj objekta istodobno je broj njegova položaja na gradskom planu.

I. GRAD DUBROVNIK UNUTAR ZIDINA

A. PODJELA GRADA NA SEKSTERIJE

Po uzoru na ostale sredovječne gradove i Dubrovnik je bio podijeljen na rajone. U većini slučajeva ta podjela je bila na četiri rajona, »quartierii«, ili na šest, »sexterii«.

Dubrovnik je bio podijeljen na šest seksterija, slično Veneciji, gdje se takova podjela sačuvala i do danas.

Kada je ta podjela nastala nije poznato, kao što nam se nisu sačuvale ni odredbe o njihovu razgraničenju. Prvi dokumentarni pomen o seksterijama nalazi se u odredbi o organizaciji vatrogastva u slučaju požara, naknadno uvedenoj u Statut 1309. godine. U toj odredbi govori se o seksterijima općenito, te se ne navode njihova imena.¹⁾

Imena seksterija spominju se u zaključku Malog vijeća od 24. svibnja 1344. godine, gdje se određuju njihovi kapetani. Prema tom zaključku seksteriji su imali slijedeće nazive: I. Kaštio, II. Sv. Petar, III. Pustierna, IV. Sv. Vlaho, V. Sv. Marija i VI. Sv. Nikola. Za svaki seksterij određena su po dva kapetana, osim za Kaštio i Sv. Petar, za koje su određena samo dvojica²⁾ s obzirom da su ta dva seksterija bila vrlo malena.

Ta ista imena seksterija nalaze se i u kasnijim odredbama, kao na primjer u odredbi Velikog vijeća o utvrđivanju i naoružanju grada iz 1346. godine³⁾ ili u zaključku Malog vijeća o čišćenju ulica u pojedinim predjelima od 1382. god.⁴⁾

Položaj i razgraničenje pojedinih seksterija može se ustanoviti prema samim nazivima i prema rijetkim dokumentima, koji o tome govore. To bi razgraničenje izgledalo ovako:

I. SEKSTERIJ KAŠTIO zapremao je najstariji predjel grada Dubrovnika, to jest njegovu zapadnu polovinu. Sa južne, zapadne i sjeverne strane bio je ograničen crtom zidina starog grada, a sa istočne uključno Zvijezdićevom ulicom. Samostani sv. Marije i sv. Andrije, koji su bili u tom seksteriju, nazivali

¹⁾ V. Bogišić i K. Jireček, *Liber statutorum civitatis Ragusii*. Izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb 1904. Knj. VIII. pogl. 60.

²⁾ *Monumenta Ragusina, Libri Reformationum I*. Izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 153.

³⁾ *Ibid.* 225—226.

⁴⁾ Mihajlo J. Dinić, *Odluke veća Dubrovačke republike knjiga I*. Izdala Srpska akademija nauka. Beograd. 1951. 206.

su se »od Kaštela«, »S. Maria dell'Castello« i »S. Andrea del-
l'Castello«.

II. SEKSTERIJ SV. PETRA zapremao je istočni dio staroga grada. Sa južne, istočne i sjeverne strane bio je ograničen crtom zidina staroga grada, a sa zapadne Zvijezdićevom ulicom. Prastari samostan benediktinki sv. Šimuna, koji je bio unutar ovog seksterija, i to uz njegovu zapadnu granicu, nikada se nije nazivao »od Kaštela«, kao prije spomenuti samostani sv. Marije i sv. Andrije. Ovo je važno radi ustanovljenja granice između ova dva najstarija predjela grada.

Ime je dobio po staroj crkvi sv. Petra, koja se u njemu nalazila i koja je bila prva dubrovačka katedrala. U tom seksteriju, i to uz pomenutu crkvu, bila je i stara nadbiskupska palača.⁵⁾

III. SEKSTERIJ PUSTIERNNA zapremao je preostali prostor otočića Lave, i to njegov najistočniji dio, to jest od crte istočnih zidina staroga grada (današnja Stulina ulica) do današnje tvrđave sv. Ivana. Taj predjel je okružen zidinama i priključen gradu u IX. stoljeću. Tu se nalazila stara crkva sv. Stjepana, koju spominje Konstantin Porfirogenet u svom djelu »De administrando Imperio«, pisanom sredinom X. stoljeća.

Naziv Pustierna dolazi od sredovječne latinske riječi »Post-terra«, iza grada. Naime obzidana naselja u sredovječnoj latinštini nazivali su terra. U prvoj polovini XVII. stoljeća na mjestu stare crkve sv. Ivana u Pustierni, sagrađena je crkva Gospe Karmena. Po toj crkvi narod je prozvao istočni dio Pustierne »Karmen«.

IV. SEKSTERIJ SV. VLAHA obuhvaćao je predjel od Široke ulice do zidina prema Pilama, te od zidina staroga grada do Place. U taj prostor je ušlo cijelo zemljište, koje je nekoć bilo nadbiskupije. Sam predjel u početku se nazivao i predgrađe sv. Vlahu, »Burgi sancti Blasii«.⁶⁾ Prilikom regulacije grada 1296. god. bivše zemljište nadbiskupije ispresijecano je ulicama.⁷⁾

Naziv ovog seksterija dolazi od prve crkve sv. Vlahu, koja je tu bila sagrađena i uz koju je godine 1290. sagrađen samostan Klarisa. Sama crkva zadržala je još dugo stari naziv i nakon gradnje samostana, pa i nakon gradnje crkve sv. Vlahu na današnjem mjestu. Tako se ta crkva pod starim imenom spominje još 1403. god. u oporuci Danice Benešić.⁸⁾ Na koncu je ipak prevladao naziv sv. Klara.

⁵⁾ Mattei, Zibaldone III, 9 br. 21. (U knjižnici Male braće).

⁶⁾ Ibid. 1 br. 3.

⁷⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. VIII. pogl. 57.

⁸⁾ Mattei, Zibaldone III, 119 br. 176.

Prema Matejaševiću taj se predjel, nakon velikog požara iz 1370. god., počeo nazivati »Garište«.⁹⁾

V. SEKSTERIJ SV. MARIJE, ponekad nazivan i »Od Place«, prostirao se između zidina staroga grada i Place od Dvora do Široke ulice.

Naziv mu je od stolne crkve, koja se nazivala sveta Marija Velika.

VI. SEKSTERIJ SV. NIKOLE obuhvaćao je cijelo područje, koje se danas općenito nazivlje Prieki.

Taj seksterij je dobio ime po prastarj crkvi sv. Nikole, koja je postojala prije regulacije grada 1296. god., te se tom prilikom i spominje.¹⁰⁾ Naziv Prieki dolazi od toga, što je taj predjel nekad bio s one strane morskog rukavca, koji je dijelio otočić Lave od kopna.

S vremenom se ta stara, stroga podjela sve manje upotrebljava, te se u raznim kupoprodajnim ugovorima i ostalim službenim instrumentima označuju pojedina područja prema obližnjim crkvama, nazivajući ih seksterijima. Tako se god. 1376. u ugovoru o prodaji neke kuće spominje seksterij sv. Mihalja.¹¹⁾ Godine 1568. u podjeli imanja Orsata Jun. Đorđevića spominju se njegove dvije kuće iznad novih Rupa u seksteriju sv. Andrije.¹²⁾

Gradnjom crkve sv. Vlaha na današnjem mjestu potpuno su pomršene granice između seksterija sv. Vlaha i onog sv. Marije. Ovaj potonji kasnije se uopće i ne spominje, te se cijeli predjel od Dvora do vrata Pila u građevinskim dozvolama i u kupoprodajnim ugovorima nazivlje seksterijem sv. Vlaha. Na primjer godine 1528. prodava se jedna kuća u Ulici Lučarici, te se i za nju kaže, da je u seksteriju sv. Vlaha.¹³⁾

Kako se iz prednjeg vidi, takova raspodjela nije mogla u Dubrovniku uhvatiti čvrste temelje kao u Mlecima, gdje je raspodjela na seksterije i danas na snazi. Tamo dapače ni brojevi kuća ne idu prema ulicama, već prema seksterijima, i penju se do 5—6000. Međutim se u Dubrovniku prema uklesanim brojevima na kućama koje nisu u potresu od 1667. godine potpuno srušene, anagrafski brojevi kuća bili prema ulicama, slično kao što je i danas.

⁹⁾ Ibid. 1 br. 3.

¹⁰⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. VIII, pogl. 57

¹¹⁾ Venditiones cancelarie 3, 90 v.

¹²⁾ Mattei, Zibaldone II, 764.

¹³⁾ Vendita di cancelaria 1528, 60. »List Dubrovačke biskupije«, god. 1907.

B. NESTALA UTVRĐENJA

1. Binčulićeva kula — kula »Gloton«

Kula Ilije Binčulića ili, kako se kasnije nazvala, »Gloton« bila je na gradskom zidu, koji zatvara predjel Pustierne prema pučini, na mjestu gdje svršava Ulica za Karmenom.

Pod nazivom kule Ilije Binčulića spominje se prvi put u raspodjeli stražarskih mjesta prema moru godine 1346., te dolazi odmah poslije kule Gundulića.¹⁴⁾

Sto godina kasnije, t. j. 1446. god., nazivlje se kula Gloton, i to u zaključku gdje je riječ o zaštićivanju rešetkama otvora kanalizacije prema moru,¹⁵⁾ koji je i sada u blizini položaja te kule.

U rasporedu straža iz godine 1501. i 1511. Gloton dolazi odmah nakon kule sv. Ivana, koja je zamijenila staru Gundulićevu kulu.¹⁶⁾

Prema prednjem, a s obzirom na važni strateški položaj, koji je ova kula imala do gradnje bastiona sv. Spasitelja, kula Ilije Binčulića je istovjetna s kulom Gloton.

Prilikom gradnje bastiona sv. Spasitelja i kortine, koja bastion spaja s tvrđavom sv. Ivana, (1647.—1649.),¹⁷⁾ ta je kula ostala ugrađena u debljinu zida. Njena unutrašnja nekoć otvorena strana vidi se i danas na nutarnjoj fasadi gradskog zida.

2. Gundulićeva Kula

Ta stara kula, koja datira iz vremena obzidavanja Pustierne, stajala je na gradskom uglu, koji sačinjavaju gradske zidine iz današnje tvrđave sv. Ivana.

U odredbi Velikog vijeća iz 1346. godine o stražarskim mjestima prema moru ta se kula spominje pod imenom Gundulićeve kule.¹⁸⁾ Godine 1428. naređeno je, da se popravi potporanj pod tom kulom, koju zaključak odredbe nazivlje kulom Jakova Gundulića.¹⁹⁾ Pod istim imenom nazivlje se i godine 1431., kada se ponovo popravljao potporanj (barbacanus) ispod nje. Taj put se označuje i njen položaj »Kula Jakova Gundulića iza kule Mula« (Turris Jacobi de Gondola post turrim Moli).²⁰⁾

S obzirom da je u njenoj blizini, na mjestu današnje crkve Gospe Karmena, bila stara crkva sv. Ivana, to se i kula počinje

¹⁴⁾ Mon. Rag. I, 224—226.

¹⁵⁾ Acta Minoris Consilii 11, 61.

¹⁶⁾ Acta Consilii Rogatorum 29, v.—6 v. i Cons. Rog. 32, 21 v.

¹⁷⁾ Cons. Rog. 100, 39 v.

¹⁸⁾ Mon. Rag. I, 224—226.

¹⁹⁾ Min. Cons. 4, 155.

²⁰⁾ Min. Cons. 5, 110 v.

nazivati imenom sv. Ivana. Pod tim imenom susrećemo je već 1436.²¹⁾ Budući da se nalazila, kako je prije rečeno, na uglu grada, ponekad je nazivlju i ugao (cantonata) kod sv. Ivana.

Godine 1500. vrše se veliki radovi na tom gradskom uglu, te je tom prilikom staru četverouglastu kulu zamijenila velika polukružna, sagrađena prema zamisli i nacrtima dubrovačkog arhitekta Paska Miličevića.²²⁾ Tu veliku polukružnu kulu vidimo na modelu grada, koji drži sv. Vlaha na triptihu Nikole Božidarevića u dominikanskoj crkvi, a isto tako i na modelu grada, na slici sv. Vlaha, djelu domaće škole, koja se nalazi u Kneževu dvoru.

Godine 1552.—1557. gradi se današnja tvrđava sv. Ivana prema modelu usvojenom od Vijeća umoljenih godinu dana ranije.²³⁾ Tom su prilikom obje kule, to jest stara kula Mula i nova sv. Ivana, ugrađene u unutrašnjost tvrđave, koja je na uspomenu obiju kula dobila službeni naziv »Sv. Ivan na Mulu«.

3. Kula Đura Kotorana — Kula Stojnise

Kula pod gornjim imenom nalazila se na starom gradskom zidu, koji je zatvarao Pustiernu prema pučini, i to zapadnije od današnjeg bastiona sv. Stjepana. Na slici Dubrovnika, koja je rađena prije gradnje bastiona sv. Stjepana, a čuva se u Dominikanskoj crkvi, dobro se raspoznaje ova kula.

U rasporedu straža iz 1346. godine kao treće stražarsko mjesto, poslije Gundulićeve kule, spominje se kula Giorgi Cotorani, a slijedeće je stražarsko mjesto kod sv. Mihajla.²⁴⁾

Godine 1501. i 1511., kao treće stražarsko mjesto poslije kule sv. Ivana, koja je zamijenila Gundulićevu, spominje se kula »Stoinise«. Poslije ove dolazi kula sv. Margarite,²⁵⁾ koja je sagrađena 1426. godine u blizini crkve sv. Mihajla.²⁶⁾

Kako se iz prednjeg vidi, kula Stojnise je istovjetna sa onom Đura Kotorana ili je barem na istom mjestu.

Ostaci te stare, prema unutar otvorene kule vide se i danas ugrađeni u novi gradski zid, u blizini bastiona sv. Stjepana.

4. Kula Pavla Marseleze — Kula Zoreta

Ta je kula bila na zidu istočno od današnjeg bastiona sv. Stjepana. Ona se vrlo lijepo vidi na slici Dubrovnika iz sredine XVII. stoljeća, velikoj oltarnoj pali u dominikanskoj crkvi signiranoj sa ABD.

²¹⁾ Min Cons. 7, 36 v.

²²⁾ Min. Cons. 26, 254.

²³⁾ Cons. Rog. 50, 161.

²⁴⁾ Mon. Rag. I, 224—226.

²⁵⁾ Cons. Rog. 29, 5 v.—6. i Cons. Rog. 32, 21 v.

²⁶⁾ Min. Cons. 3, 293 v.

Pod imenom kule Pavla Marseleze spominje se u rasporedu straža iz 1346. godine i ta kula kao drugo stražarsko mjesto poslije Gundulićeve.²⁷⁾ U rasporedima straža 1501. i 1511. godine drugo je stražarsko mjesto poslije kule sv. Ivana kula Zoreta.²⁸⁾ Iz navedenog može se zaključiti, da je kula Pavla Marseleze i kula Zoreta jedna te ista.

Prilikom gradnje bastiona sv. Stjepana i obližnjih kortina, kojih su radovi započeli 1658. godine,²⁹⁾ potpuno je nestala ta stara kula.

5. Kula Pila

Ta vrlo stara kula nalazila se sjeverno od unutrašnjih gradskih vrata Pila. Njena je udaljenost od vrata bila jednaka udaljenosti vrata od ugla zida, uz koji je novo stepenište. Položaj te kule raspoznaje se i po pročelju gradskog zida, koje je nakon njena rušenja sagrađeno drugom tehnikom.

Prema svim kronikama sagrađen je godine 972. u blizini crkve sv. Vlaha veliki toranj kod mosta, preko kojeg se dolazilo u Dubrovnik.³⁰⁾ S obzirom da je prva crkva sv. Vlaha bila baš kod današnjih gradskih vrata Pila, to je taj veliki toranj morao također biti sa strane Pila.

Da je kula Pila bila starija od gradskih zidina, svjedoči nam činjenica, što ona nije bila dobro spojena sa zidinama, kako proizlazi iz izvještaja građevinskog majstora Domenika Rokija, koji ju je pregledao početkom XVIII. stoljeća.³¹⁾

Sredinom 1461. godine, prilikom pojačavanja gradskih utvrđenja, odlučilo je Vijeće umoljenih, da se zidovi kule u pravcu istok-zapad pojačaju novim zidom debelim dva lakta. Protuprijedlog, koji se osnivao na mišljenju tadašnjeg glavnog inženjera za izgradnju gradskih utvrđenja, poznatoga firentinskog arhitekta Michelozzija, odbijen je.³²⁾ Michelozzi je bio mišljenja, da je to nepotrebno.

Veliki potres 1667. godine ju je teže ošteti. U travnju 1671. godine naređeno je nastojnicima straža i oružanja, da je sa općinskim inženjerom pregledaju i da izvijeste, na koji bi se način moglo spriječiti njeno urušavanje.³³⁾

U slijedećoj godini je naređeno, da se prema mišljenju stručnjaka inženjera djelomično sruši i snizi.³⁴⁾ U tu svrhu odo-

²⁷⁾ Mon. Rag. I, 224–226.

²⁸⁾ Cons. Rog. 29, 5 v.–6 v. i Cons. Rog. 32, 21 v.

²⁹⁾ Cons. Rog. 105, 145.

³⁰⁾ Monumenta spectantia Slavorum Meridionalium Vol. XIV. Annales Ragusini anonymi, item Nicolao de Ragnina 22 i 202. Vol. XXV Chronica Ragusina Junie Resti et Johannis Gundulae, 29.

³¹⁾ Acta sancte Marie, XVIII stoljeće, fasc. 151 Br. 3190/274.

³²⁾ Cons. Rog. 16, 277.

³³⁾ Cons. Rog. 118, 181.

³⁴⁾ Cons. Rog. 119, 86.

bren je iznos od 50 perpera.³⁵⁾ Međutim do rušenja nije došlo, jer je nekoliko mjeseci kasnije naređeno, da se od gore rečenog iznosa, odobrenog za rušenje kule, dade 40 perpera providnicima naoružanja i straža.³⁶⁾

Da do rušenja nije došlo, svjedoči i prije pomenuti izvještaj građevinskog majstora Rokija. On predlaže, da se poruši do visine gradskog zida, podupre gredama te potpuno sruši njen spoj sa zidom. Nakon toga da se barem do polovine visine veže s gradskim zidom pomoću velikih dugih kamena uzidanih u gradski zid i u kulu. Međutim nije bilo ništa učinjeno, jer u Primjedbama o utvrđivanju grada iz godine 1785. opet je riječ o ruševnosti te kule. Predloženo je, da se zatvore njene pukotine, da bi se ustanovilo, da li se povećavaju.³⁷⁾

U ožujku 1818. godine austrijska vojna vlast počela je s njenim rušenjem, te je do svibnja već bila srušena sa zemljom.³⁸⁾

Kako se vidi iz onog njenog dijela, koji je ostao sačuvan u debljini samog gradskog zida, kula je bila velikih dimenzija. Imala je prizemlje i tri kata do obilaznog hodnika zidina. Katovi su bili podijeljeni drvenim podovima, a na visini obilaznog hodnika bila je presvođena.

6. Kula Ribarnice

Kula nazivana tim imenom stajala je na sjeveroistočnom uglu bivšeg Velikog arsenala t. j. sadašnje Gradske kafane, a u produženju gata ribarnice prema kopnu.

Kada je ta kula podignuta, iz arhivskih dokumenata ne može se ustanoviti. U prvoj polovini XIV. stoljeća grade se kule uz gradske zidine. Vrlo mali broj od ovih može se po nazivima ili po obližnjim crkvicama identificirati.

Prema Rastiću i Ranjini god. 1266. sagrađene su četiri kule za obranu luke.³⁹⁾ Ukoliko bi taj podatak bio pouzdan, jedna bi od tih mogla biti i kula Ribarnice.

Kula pod gornjim imenom spominje se u arhivskim dokumentima istom 1439. godine, prilikom popravka potpornja (barbakana), koji je bio sa njene morske strane.⁴⁰⁾

Godine 1525. produžen je Arsenal prema moru.⁴¹⁾ Do tog su vremena obje kule na njegovim uglovima stršile ispred lu-

³⁵⁾ Ibid. 91 v.

³⁶⁾ Ibid. 138 v.—139.

³⁷⁾ Piani di difesa e osservazione sulle fortificazioni 1785. (Ser. IX. Vol. 84) 1—3.

³⁸⁾ Nottizie storiche di Ragusa dal diario di Biagio Stulli. Epidauritano (kalendar) za 1906. god. 53.

³⁹⁾ Monumenta spect. Slavorum merid. Vol. XIV. 211 i Vol. XXV. 96.

⁴⁰⁾ Min. Cons. 8. 98 v.

⁴¹⁾ Cons. Rog. 38. 67.

kova Arsenala, od te su pak godine njihova pročelja u istoj crti s lukovima.

Gat ispred te kule bio je u početku iz drveta i razmjerno malen, a služio je za ribarske čamce, koji su donosili ribu na ribarnicu, koja se nalazila na trgu do kule. Po obližnjoj ribarnici i kula je dobila ime.

Na gatu ribarnice se nakon gradnje skladišta za žito — »granaria« (1459.—1461. god.) iskrcavalo i žito. Kasnije se i kula upotrebljavala za tranzitno spremište žita. Zbog toga je godine 1646., prema prijedlogu Guvernera oružja Marina J. Držića, naređeno upravicima žita, koji su u to vrijeme vršili popravke krova na kuli, da se ima tako pokriti, da može služiti kao utvrda, što stvarno i jest.⁴²⁾

Godine 1853. porušena je kula Ribarnice,⁴³⁾ po svoj prilici radi proširenja obale pred gatom.

Tu kulu vidimo na svim vjernijim slikama dubrovačke luke prije sredine XIX. stoljeća. Jedini njen ostatak jest debeli zid na sjeveroistočnom uglu bivšeg arsenala, današnje Gradske kafane.

7. Pod prolazom — Sub varicos

Red kuća uz današnju ulicu Kneza Damjana Jude nazivao se sve do XVI. stoljeća »Sub varicos«. Varicos je latinizirana talijanska riječ »varco«, što znači prolaz ili klanac. Sub varicos znači prema tome »pod prolazom«.

Naime, na stari gradski zid luke, od Vrata Ponte do današnje tvrđave sv. Ivana, bile su sa unutrašnje strane naslonjene kuće. Te su imale prozore viših katova probijene kroz gradski zid. Ispod nekih kuća, prema obali, postojala su vrata, koja su se nazivala po vlasnicima kuća.

Ispod svih tih kuća, uza sami zid, bila je jakim svodovima presvođena ulica, koje se ostaci vide i danas u jednom dijelu podruma biskupske palače. Nad tim kućama bile su terase, koje su služile kao obilazni hodnici zidina. Ove su međusobno bile spojene prolazima. Odatle i naziv »Pod prolazom«.

Odmah nakon odlaska posljednjeg mletačkog kneza iz Dubrovnika, u ožujku 1358. godine, naredilo je Veliko vijeće, da se zazidaju sva vrata i svi otvori prema moru. Otvorena su trebala ostati samo četvera gradska vrata, i to: Vrata sv. Luke (Vrata Ploča), Vrata klaonice, Vrata Pila i Vrata Ponte.⁴⁴⁾

Na zatvaranje vrata prema moru vraća se Veliko vijeće opet početkom listopada te naređuje da se zazidaju sva vrata

⁴²⁾ Cons. Rog. 99, 216.

⁴³⁾ Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika. Izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1955. god. 208.

⁴⁴⁾ Mon. Rag. II, 210 i Liber Viridis, cap. II.

prema moru osim onih kod zvonova (Vrata Ponte). Svi kućni prozori uz obalu, koji su tako nisko postavljeni, da bi se do njih mogle postaviti ljestve morali su se zaštititi željeznim rešetkama. Imali su se još urediti nedostaci na kući Ranjine, Petranje i drugih, i to na trošak općine, onako kako odrede knez i Malo vijeće.⁴⁵⁾ U slijedećoj, t. j. 1359. godini dozvoljeno je otvaranje Vrata Ranjine s time, da se za njih naprave jake vratnice i da ih se zatvara kad i ostala gradska vrata.⁴⁶⁾

U listopadu 1360. god. donesena je stroga odredba, da će svaki onaj, koji bi se usudio otvoriti prozor ili bilo kakav otvor kroz gradski zid gdje bilo naokolo grada, bit će kažnjen globom od 100 perpera. Onaj, koji to prijavi, dobiva polovinu te svote.⁴⁷⁾

Da je vanjski kućni zid prema luci, odnosno zid na kojemu su te kuće bile naslonjene i kroz koji su imale prozore bio stvarno gradski zid i vlasnost općine, najbolje nam svjedoči molba Marina Menčetića i njegove braće od 10. svibnja 1465. god. Oni mole da se i njima dozvoli nasloniti kuću na gradski zid prema luci i kroza nj, na višim katovima, probiti prozore kao što imaju i njihovi susjedi. Vijeće im je to dozvolilo s time, da plate općini polovinu vrijednosti onog dijela zida, na koji će se nasloniti. To je iznosilo 50 perpera.⁴⁸⁾

Godine 1470. nakon dugog vijećanja, kojemu nisu mogli prisustvovati oni, koji su imali kuće uza stari zid prema luci, zaključeno je, da se na tom potezu gradi novi zid. Između starog i novog zida imala je biti ulica široka 5 lakata.⁴⁹⁾ S gradnjom je započeto 1475. god.⁵⁰⁾

I nakon što je novi zid bio izgrađen, vlasnici kuća uza stari zid nisu smjeli ništa nadograđivati ni iz drva ni iz kamena, što bi stršilo izvan zida. To naređenje nije se moglo mijenjati bez pristanka od dvije trećine vijećnika Malog vijeća i Vijeća umoljenih.⁵¹⁾

U velikom potresu 1667. god. srušen je taj stari zid sa kućama, koje su se na nj naslanjale. Od njega je ostao samo mali dio od tvrđave sv. Ivana do prve kuće u ulici Damjana Jude. Donji dio pročelja te kuće također je ostatak tog starog zida. Osim toga ispod kuće, koja sačinjava istočni ugao spoja ulica Kneza Damjana Jude i Bandurove, vide se ostaci starog romaničnog zida sa dijelom luka starih Vrata Ranjine. Naime prema zaključku od 27. svibnja 1475. god., kojim se određiva debljina novog zida, kuća Ranjine bila je baš na tom položaju.⁵²⁾

45) Liber Viridis, cap. IV.

46) Ibid. cap. XI.

47) Ibid. cap. XVII.

48) Min. Cons. 16, 217 v.

49) Cons. Rog. 21, 22–22 v.

50) Cons. Rog. 22, 163.

51) Ibid. 205 v.

52) Ibid.

Dijelovi presvođene ulice sačuvali su se u podrumima jednog dijela biskupske palače, kako je prije napomenuto. Tu ima i zanimljivih ostataka romaničkog graditeljstva.

8. Vrata Carinarnice (*Porta Doane, Porta Magna*)

Stara gradska vrata kod carinarnice nalazila su se na mjestu najistočnijeg luka-prolaza pod Zvonikom. Ta su vrata sagrađena u vrijeme pretposljednjeg proširenja grada, to jest kad je zidinama zaokružen novi grad (burgos).

Naziv Vrata Carinarnice potpuno je odgovarao, jer je sa sjeverne njihove strane bila Velika carinarnica, a sa južne Carinarnica za mjerenje brašna. Ponekad su ih nazivali i Velikim Vratima, tako na pr. u oporuci Nifika Nikole Gundulića iz 1355., u kojoj ostavlja 10 perpera da se napravi slika sv. Vlaha »prope doanam sub pontegho porte magne civitatis«. ⁵³⁾

Nakon što su u prvoj polovini XIV. stoljeća zaokružena zidinama domenikanskog samostana ta su vrata ostala kao unutarnja gradska vrata, te ih se u poznatoj naredbi o zazidavanju svih suvišnih vrata, nakon odlaska mletačkog kneza iz Dubrovnika 1358. godine, uopće ne spominje. ⁵⁴⁾

Zid, koji je zaokruživao domenikanski samostan, smatrao se predziđem sve do godine 1381., kada se počelo pojačavati ga i pregrađivati u pravi gradski zid. Tom prilikom naređeno je, da se na zidu otvore gradska vrata prema ribarnici. ⁵⁵⁾ Radovi su bili završeni 1387. godine, te je Veliko vijeće 31. prosinca naredilo, da se vrata kod carinarnice više ne zatvaraju ni noću, ⁵⁶⁾ a 1412. godine donesena je odluka, da im se skinu vratnice. ⁵⁷⁾

Nakon druge eksplozije baruta u Dvoru, koja je nastala 1463. godine, zvona sa vijeća bila su premještena poviše svoda iza tih vrata, nad kojim je godine 1471. napravljen krov. ⁵⁸⁾

Sredinom XIX. stoljeća, nakon potresa od 1848. godine, Austrija je radi proširenja ulaza, da bi olakšala prolaz kola u grad, srušila ta stara vrata i na njihovom mjestu napravila veliki luk.

Od starih vrata, odnosno od njihova utvrđenja, ostale su na zidu oštećene neke konzole, koje su nekoć nosile mašikule za obranu vrata.

⁵³⁾ Smičiklas T., *Diplomatski zbornik XII*, 296–297, br. 223.

⁵⁴⁾ *Liber Viridis*, cap. II.

⁵⁵⁾ Beritić, *Utvrđenja grada Dubrovnika*, 30.

⁵⁶⁾ *Ibid.* 32.

⁵⁷⁾ *Ibid.* 36.

⁵⁸⁾ *Min. Cons.* 18, 123.

9. Vrata Celenge — Porta De Celenga

Vrata Celenge bila su jedna od gradskih vrata staroga grada, a stajala su na mjestu današnjeg velikog svoda, koji se uzdiže preko ulice Vrata Celenge, nekadašnje ulice sv. Josipa.

Dubrovački statut iz godine 1272. spominje ta vrata u poglavlju, kojim se određuju ulice u novom dijelu grada (burgos). U tom se poglavlju kaže, da ulica koja dolazi od vrata Celenge ide ravno do ulice »Ante Castrum«,⁵⁹⁾ t. j. do današnje ulice od Puća. U istom poglavlju se dalje kaže, da se od te ulice kod Crkve Svih Svetih odvaja ulica prema istoku, do ispod zemljišta Matije Menčetića. To su današnje ulice Prolazna i Gučetićeva.⁶⁰⁾

Ta se vrata spominju još i u objavi o prodaji neke kuće 1283. godine.⁶¹⁾

Ta, kao i neka druga gradska vrata starog grada i Pustierne nazivlju se po imenu vlasnikâ obližnjih kuća.

10. Vrata gradskih zidina — Porta muri civitatis

Ta se gradska vrata prvi put spominju u 41. poglavlju V. knjige Statuta, koje govori o ulicama u novom dijelu grada. Tu se kaže, da ulica koja polazi od crkve Svih svetih ide ravno do vrata gradskih zidina.⁶²⁾ To je današnja Ulica za Rokom. I zaista u produženju te široke ulice, koje je zapadni dio sužen naknadnim gradnjama bivše bolnice, sada Doma staraca i bivšeg samostana sv. Klare, u gradskim zidinama postoje mala davno zazidana vrata. Ta su vrata prolazila samo kroz stari gradski zid, to jest njenih tragova nema na pojačanju zida iz druge polovine XV. stoljeća.

Plošni unutrašnji svod vrata građen je dugim klesanim kamenom. Pragovi vanjskog lica sačinjavaju gotički luk sa arhitravom nad lukom sa unutrašnje strane.

Do drugog svjetskog rata ta su vrata bila potpuno zazidana, a za vrijeme rata djelomično su otkopana od neumornih tražilaca skloništa u gradskim zidinama.

Regulacija grada iz 1296. godine ta vrata nikako ne spominje, ali spominje zidine vrata od Pila.⁶³⁾ Zbog toga može se zaključiti, da su ta vrata, kojima se izlazilo prema Pilama, zazidana u razdoblju od sastavljanja Statuta 1272. do 1296. god.

⁵⁹⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. V. pogl. 41.

⁶⁰⁾ Ibid.

⁶¹⁾ Dr. Gregor Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1951., 33, spis b. 130.

⁶²⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. V, pogl. 41.

⁶³⁾ Ibid. knj. VIII, pogl. 57.

11. Vrata Klaonice

Vrata Klaonice bila su na mjestu onih velikih od Austrije otvorenih vrata, u prolazu između Vrata od Ploča, koja sada vode u nezavršeni dio Labirint-bara, a prije su vodila u policijske zatvore.

Naziv tih gradskih vrata, koji susrećemo i u ostalim dalmatinskim gradovima, dolazi odatle, što su ona vodila u gradsku klaonicu.

Ta se vrata prvi put spominju u zakonskoj odredbi izdatoj nakon odlaska mletačkog kneza iz Dubrovnika 1358. god., u kojoj se naređuje zaziđavanje svih suvišnih gradskih vrata. U toj odredbi između četvero gradskih vrata, koja su morala ostati otvorena, spominju se i Vrata Klaonice.⁶⁴⁾

Vrata Klaonice često se spominju u aktima sve do 1612. godine, kada su zazidana.⁶⁵⁾ Radi pristupa na klaonicu napravljen je godine 1613. put između gradskog zida i Malog arsenala od Vrata Ribarnice do klaonice.⁶⁶⁾

Jedini ostatak tih starih gradskih vrata jest dio ruba zaziđanog unutarnjeg svoda vrata, koji se vidi nad vratima bivših policijskih zatvora.

12. Lavlja vrata — Porta leonis

Vrata staroga grada nazvana »Lavljim vratima« nalazila su se na položaju donjeg dijela stepeništa »Uz jezuite« i to na mjestu, gdje se produženje Ulice Lučarice križalo sa crtom sjevernih zidina staroga grada. Ulica Lučarica, koja je prolazila kroz ta vrata, do velikog potresa 1667. god. dopirala je sve do gradskih zidina prema pučini.

U četrdesetprvom poglavlju V. knjige Statuta, u kojem se određuje pravac nekih ulica u novom dijelu grada, spominju se ta vrata. Za ulicu, koja kroz njih prolazi, izričito se kaže da ide do Place (campus). Ta je ulica imala biti široka 9 palma.⁶⁷⁾

Tvrđnja Medinijeva, da bi to bila Ulica Dinka Ranjine,⁶⁸⁾ koja ide samo do Ulice od puća i koja je široka samo 6 palma, potpuno je pogrešna.

Da je ulica, koja dolazi od Lavljih vrata, Ulica Lučarica, svjedoči nam i zaključak Malog vijeća od 1. prosinca 1328. godine, kojim se određuje popločavanje ove ulice, počevši od Lavljih vrata do fontika Vukasovića (Volcasio).⁶⁹⁾ Da je pak Vukasovićeve kuća bila na uglu Ulice Lučarice i Ulice Između Pa-

⁶⁴⁾ Liber Viridis, cap. II. i Mon. Rag. II, 210.

⁶⁵⁾ Cons. Rog. 83, 143.

⁶⁶⁾ Cons. Rog. 84, 68.

⁶⁷⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. V. pogl. 41.

⁶⁸⁾ Milorad Medini, Starine Dubrovačke, Dubrovnik 1935., 148.

⁶⁹⁾ Mon. Rag. V, 253—254.

lača, svjedoči nam novela Statuta iz 1296. god.⁷⁰⁾ i zaključak o gradnji općinskih kuća na Placi iz 1327. godine.⁷¹⁾

Od ovih gradskih vrata nije se ništa sačuvalo.

13. *Menčetićeva Vrata (Porta de Mense) — Vrata kod kuće Martolice Crijevića*

Menčetićeva vrata su bila u Ulici Miha Pracata, na spojnoj crti ostataka starih zidina, koje zatvaraju ulice Tmušastu i Usku. Po prilici na mjestu današnjeg svoda preko ulice ili u njegovoj blizini.

Statut iz 1272. god. kaže, da ulica koja izlazi iz Menčetićevih vrata ide ravno do Place.⁷²⁾

Novela Statuta o regulaciji grada poslije velikog požara iz 1296. godine nazivlje ta vrata vratima gradskih zidina, kroz koja se dolazi u kuću Martola Crijevića. Za samu ulicu pak kaže, da ide, kako je išla, između posjeda i kuće Mata Menčetića.⁷³⁾

U daljnim dokumentima nema spomena o tim vratima.

14. *Vrata ispod kuće Bogdana de Pisino — Vrata kaštela*

Položaj tih važnih vrata staroga grada bio je na Ulici od Domina. Statut ih nazivlje vratima ispod kuće Bogdana de Pisino,⁷⁴⁾ a Matijašević u svojoj primjedbi o utemeljenju crkve Domino nazivlje ih vratima kaštela Lave.⁷⁵⁾

Prema položaju Ulice od Domina i njenu razgraničenju kod Ulice od Rupa tu su svakako morala biti jedna od glavnih vrata staroga grada. Naime, tu se slijevaju sve ulice najstarijeg dijela grada, nazvanog kasnije seksterij »Kaštio«.

Statut ih spominje u 41. poglavlju V. knjige, gdje kaže, da ulica koja dolazi od tih vrata ide ravno do Place.⁷⁶⁾

Na zidu, koji sada zatvara dvorište kuće br. 6/1 prema Ulici od Domina, vide se ostaci nekoga starog debelog zida, koji je morao ići preko ulice. S obzirom da su ti ostaci gotovo u ravnoj crti sa starim zidovima, ispod vrata i kuća u Puzljivoj ulici i sa položajem Vrata Celenge, Vrata Kaštela Lave mogla su biti baš kod prije navedenih ostataka starog zida.

⁷⁰⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. VIII, pogl. 57.

⁷¹⁾ Mon. Rag. V, 242.

⁷²⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. V, pogl. 41.

⁷³⁾ Ibid. knj. VIII, pogl. 57.

⁷⁴⁾ Ibid. knj. V, pogl. 41.

⁷⁵⁾ Mattei, Zibaldone II, 267.

⁷⁶⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. V, pogl. 41.

15. Vrata Pustierne

Negdašnje istočno predgrađe staroga grada, a od IX. stoljeća njegov sastavni dio, zove se Pustierna. Taj naziv dolazi od »Post terram«, što bi u sredovječnoj latinštini značilo: »za građe«, »iza grada«. Jedna od vrata, koja su iz staroga grada vodila u to predgrađe, nazvala su se Vrata Pustierne.

Iako Statut ta vrata ne spominje, njihov se položaj, prema arhivskim dokumentima i prema ostacima na licu mjesta, može tačno odrediti. Za sačuvane ostatke može se zahvaliti činjenici, što je u prvoj polovini XIV. stoljeća na tom položaju sagrađena nadbiskupija, te kasnije nisu vršene veće izmjene.

Vrata Pustierne stajala su na mjestu svodova, kroz koje prolaze ulice ispod stare nadbiskupije. Donji dio zida zapadnog krila bivše nadbiskupije može se smatrati ostatkom istočnog zida staroga grada. U produženju tog zida prema katedrali, na donjem dijelu zgrade a do željeznih vratašca transformatora, vrlo se dobro vide ostaci starog istočnog gradskog zida, koji se tu spaja sa sjevernim. Na crti tih zidnih ostataka, ispod svodova prolaza, postoji romanički luk, baš na mjestu negdašnjih vrata.

Da su Vrata Pustierne bila na tom mjestu, svjedoči nam i nekoliko arhivskih dokumenata. Tako u presudi spora između općine i Matije, sina Balacijeve, god. 1254. kaže se, da je Matija kupio komad zida, koji je općina nekad sagrađila, a graničio je sa zapadnim uglom Vrata Pustierne i kućom Bone, kćeri Grubiše Gundulića.⁷⁷⁾ Kuće Grubiše Gundulića i brata mu Ivana bile su na današnjoj Poljani Nikolice Bunića.

Godine 1435. prilikom uređivanja i čišćenja Ulice od Pustierne kaže se »da se započne od Vrata Pustierne i prosljedi do crkve sv. Tome«. ⁷⁸⁾ Crkva i samostan sv. Tome bili su na sadašnjem slobodnom prostoru između Stajeve i Bandurove ulice te su graničili s ulicom od Pustierne.

Vrata Pustierne spominju se još i 1502. godine, kada je zaključeno, da se popravi pločnik ispod tih vrata, i to i prema istoku i prema zapadu, te se u tu svrhu izdaje 3000 malih cigla.⁷⁹⁾ I stvarno ta vrata vode u pravcu istok-zapad.

16. Vrata Ranjine

Na potezu starih gradskih zidina između Vrata Ponte i tvrđave sv. Ivana, opisanom pod brojem 7., koji su nazivali »Sub varicos«, ispod kuća naslonjenih na zid bila su i neka vrata, kojima se izlazilo na obalu. Jedna od tih nalazila su se ispod kuće Ničifora Ranjine, graditelja prvobitne Minčete.

⁷⁷⁾ Smičiklas T. Diplomatski zbornik IV., 547.

⁷⁸⁾ Min. Cons. 6. 260.

⁷⁹⁾ Min. Cons. 29, 192.

Ta su se obično nazivala vratima Ranjine, a ponekad i vratima Ničifora.

Godine 1358., t. j. odmah nakon odlaska posljednjeg mletačkog kneza iz Dubrovnika, naređeno je zazidavanje svih otvora i suvišnih vrata. Određeno je, da ostanu otvorena samo četvera gradska vrata.⁸⁰⁾ Tom prilikom zazidana su i ta vrata, ali već slijedeće godine dozvoljeno je da se opet otvore. Imala su se opskrbiti jakim vratnicama, a zatvarati i otvarati ih je imao kao i ostala gradska vrata službujući »Gospar noći.«⁸¹⁾

U odredbi o reguliranju odvoda kišnice iz 1407. godine voda iz najstarijeg dijela grada imala se slijevati Strosmajerovom i Androvićevom ulicom pred katedralu, a odatle kroz Ničiforova vrata u more.⁸²⁾

U 1418. godini naređeno je, da se ta vrata drže zatvorena,⁸³⁾ a četiri godine kasnije, da se njihovi ključevi predadu vratarima Vrata Ponte, koji će ih otvarati i zatvarati kao i ostala gradska vrata.⁸⁴⁾

Tačan položaj tih vrata proizlazi iz zaključka Vijeća umoljenih od 27. svibnja 1475. godine, to jest iz vremena kada se gradio novi zid od Vrata Ponte do tvrđave sv. Ivana. U gornjem zaključku je određeno, da se smanji debljina zida za jedan lakat na području, koje zauzimlju kuće Kabužića, Ranjine i bolnice.⁸⁵⁾ Sučelice tom dijelu zida, na najdonjem dijelu jedne kuće, vide se ostaci velikog luka i zida iz tesanog kamena, građenog na način, kako se u vrijeme romanike gradilo. Iz gornjeg proizlazi, da je taj luk ostatak starih gradskih vrata Ranjine.

17. Vrata sv. Jakova

Vrata sv. Jakova bila su na mjestu istoimene polukružne kule u blizini donasnjih novih vrata (Buže).

Zaključkom Vijeća umoljenih od 19. travnja 1380. god. dozvoljava se nastojnicima općinskih radova da otvore vratašca kroz kulu sv. Jakova, naprave vratnice i uzmu vratara.⁸⁶⁾ Ta su vrata postojala i god. 1447., jer se naređuje popravak predzida prema sv. Katarini i vrata, koja tamo izlaze.⁸⁷⁾ Godine 1452. naređuje se ponovo otvaranje vrata predzida kod sv. Katarine, koja su ranije bila zazidana.⁸⁸⁾

⁸⁰⁾ Liber Viridis, cap. II.

⁸¹⁾ Ibid. cap. XI.

⁸²⁾ Reformationes 33, 7 v.—8.

⁸³⁾ Min. Cons. 1, 209 v.

⁸⁴⁾ Min. Cons. 2, 124.

⁸⁵⁾ Cons. Rog. 22, 205 v.

⁸⁶⁾ Reform. 24, 105.

⁸⁷⁾ Min. Cons. 11, 100 v.

⁸⁸⁾ Min. Cons. 13, 70 v.

Nakon početka velikih radova oko pojačanja gradskih utvrđenja, poslije pada Carigrada, ova se vrata više ne spominju.

Ostatke tih gradskih vrata vidimo još sa unutrašnje strane kule sv. Jakova i na njenu predziđu. Na kuli sa unutarnje strane postoji još, iako naknadno zazidan, otvor s gotskim lukom. Sa obje strane predziđa, to jest i prema istoku i prema zapadu, vide se ostaci nekih vrata. Ispod onih sa istočne strane su i kamene konzole, te izgleda, da je tu bila neka vrst pokretnog stepeništa.

Prema tome se iz grada kroz kulu izlazilo na predziđe, a odatle su jedna vrata vodila prema istoku, a druga prema crkvi sv. Katarine, koja se nalazila zapadno od vrata.

18. Vrata Šorte — *Porta de Sorta*

Vrata Šorte spominje Statut u poglavlju o ulicama Burgusa, gdje kaže, da ulica vrata Šorte (*via porta de sorta*) ide do ulice Svih svetih.⁸⁹⁾ Današnja Ulica od Šorte, prije Borojevića, nekad se protezala od gradskih zidina prema moru do bivše Ulice Svih svetih, sada Ulice za Rokom. Ulica od Šorte je u velikom potresu 1667. god. na donjem dijelu bila zatrpana, te je kasnije vlasnik zemljišta sa istočne njene strane prisvojio i njeno ulično zemljište. Na vrhu te ulice bio je još do pred 60 godina otvor, kroz koji se bacalo smeće. Dubrovčani su taj otvor zvali Šorta. Navedena »*porta de sorta*« nije ništa drugo već dubrovačka Šorta, (rupa).⁹⁰⁾

Ta Šorta se spominje u oporuci Priboja de Traudi iz god. 1363. kao »*luogo chiamato Sorta*«.⁹¹⁾ Također se spominje u knjizi Planova za obranu i primjedaba o utvrđenjima grada iz god. 1785. gdje se kaže, da bi je trebalo zaštititi jakom željeznom rešetkom.⁹²⁾

Otrag 60 god. Vojni erar prodao je položaj do »Šorte« uza zidine nekom privatniku, koji je tu sagradio kućicu i naslonio je na zidine. Taj stari otvor, koji se nalazio na najpodesnijem mjestu s obzirom na ono čemu je služio, zazidan je, a otvoren drugi na najnepovoljnijem položaju.

Stara »Šorta« vrlo se dobro pozna s vanjske strane zidina, jer nije zazidana u cijeloj zidnoj debljini.

19. Zidine staroga grada

Zidine, koje su zaokruživale stari prvobitni grad, sagrađene su prema kronikama koncem VIII. stoljeća. One su nestale

⁸⁹⁾ Bogišić i Jireček, *Liber statutorum* ... Knj. V. pogl. 41.

⁹⁰⁾ Beritić L., *Utvrđenja grada Dubrovnika*, 12—13.

⁹¹⁾ Mattei, *Zibaldone II*. 231.

⁹²⁾ Piani di difesa e osservazioni sulle fortificazioni (Seria IX. sv. zak 84) 10—12.

djelomično nakon proširenja grada na današnji opseg, a djelomično prilikom njegove obnove nakon velikog potresa. Već nakon proširenja grada pojedini dijelovi starih zidina, koji su tim proširenjem ostali unutar grada, rušili su se kao nepotrebni ili prodavali privatnicima.

Ipak su se sačuvali neki ostaci. Pomoću odredaba Statuta o regulaciji grada,⁹³⁾ malih sačuvanih ostataka starog zida i plana gradskih ulica mogu se rekonstruirati njihove crte, odnosno odrediti njihov položaj. Prema tome i veličinu staroga grada.

Prema navedenom zidine staroga grada sa sjeverne strane, to jest prema morskom rukavcu, koji je dijelio otočić Lave od kopna, protezale su se crtom, koju dobijemo, ako spojimo na planu slijedeće tačke: slijepe uličice u ulici Puzljivoj, ostatak zida u Ulici od Domina, svod u Ulici vrata Celenge, zidine u Tmušastoj ulici, završetak Uske ulice, zidine iza Kabožine ulice i ostatak zida ispod bivše nadbiskupske palače.

Sa istočne strane zid je išao Stulinom ulicom te se spajao sa zidom, koji se protezao približno istom crtom, kojom se proteže i današnji zid na hridinama prema pučini. Uz taj zid, sa morske strane, bile su sagrađene kuće, koje su imale i prozore kroza nj probijene.

Spoj toga morskog južnog zida sa sjevernim bio je negdje oko današnjeg Doma staraca, a sjevernog sa istočnim iza katedrale.

Na sjevernom zidu Statut spominje više gradskih vrata, koja su izlazila prema današnjoj Placi.⁹⁴⁾ Na istočnom zidu dokumenti spominju Vrata od Pustierne,⁹⁵⁾

Uza zidine, koje su bile prema današnjoj Placi, spominju se u spisima dubrovačke kancelarije tri kule.⁹⁶⁾ Jedna od njih, i to Budislavića kula (turris Budislave), bila je ispod kuće Bogdana de Pisino. To je negdje kod ulice Domino. Druga je mogla biti kod ulice Tmušaste, a treća Crijevićeva bila je kod Kabožine ulice.⁹⁷⁾ Prema najnovijim istraživanjima na licu mjesta izgleda da su od treće sačuvani zidovi u jednoj kući iznad Kabožine ulice. Ovo, uz prije nabrojene ostatke starih zidina, i temelji u prizemlju zgrade između Uske i Pracatove ulice jedini su do sada poznati ostaci sjevernih zidina staroga grada.

Od istočnih zidina sačuvali su se ostaci ispod bivše nadbiskupske palače kod Vrata Pustierne.

⁹³⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum. Knj. V. pogl. 41. i Knj. VIII. pogl. 57.

⁹⁴⁾ Ibid. knj. V. pogl. 41. (vidi br. 9, 12, 13, 14 i 18).

⁹⁵⁾ Vidi br. 15.

⁹⁶⁾ Čremošnik, Spisi dubr. kancelarije 117 br. 408, 130 br. 451, 254 br. 824, 124 br. 427 i 240 br. 767.

⁹⁷⁾ Beritić L. Utvrđenja grada Dubrovnika, 15.

Od južnih, prema pučini okrenutih, prvobitnih zidina staroga grada, na koje su kuće bile naslonjene, vidljivi su samo neki tragovi prozora na današnjem zidu.

Od starih zidina, koje su zatvarale Pustiernu prema pučini, vide se ostaci na hridinama i dijelovi starog zida ugrađeni u današnje bedeme. Naime ti stari zidovi protezali su se u cik-cak izlomjenoj crti. Kad su se sredinom XVII. stoljeća gradili novi bastioni i zidine na tom položaju, nove kortine povučene su u ravnoj crti po sistemu poligonalnih tvrđava. Dijelovi starog zida, koji su ostali s vanjske strane, srušeni su, a oni sa unutrašnje strane, ugrađeni su u nove zidine te stoje i danas.

C. NESTALE JAVNE ZGRADE

20. Arsenal mali

Mali arsenal ili, kako su ga ponekad nazivali, Arsenal na ribarnici, bio je na mjestu današnje Lučke kapetanije i njena dvorišta. Sastojao se iz tri prostorije za smještaj brodova. Ove su bile podijeljene četverouglastim stupovima (pilastrima). Ti pilastri su držali svodove, na koje su se oslanjali krovovi i žljebovi za odvod kišnice. Otvori su Arsenala s morske strane bili presvođeni, a nad svodovima izgrađeni zabati, koji su podržavali krovove. Sa stražnje su strane krovovi bili naslonjeni na gradske zidine.

Taj arsenal utemeljen je po zaključku Malog vijeća od 14. studenoga 1409. god.⁹⁸⁾

Početkom 1412. godine određeno je, da se nastavi sa izgradnjom arsenala na ribarnici, da se sagrađi zid i vrata kao i zid prema brdu, a u sredini da se postave stupovi za lukove, koji će držati krovove. Širina obaju odjeljenja imala je biti po 12 lakata.⁹⁹⁾ Mjesec dana nakon toga je zaključeno, da se sagrađi i treća prostorija arsenala na ribarnici za smještaj trećeg općinskog brigantina.¹⁰⁰⁾

To treće najnovije odjeljenje malog arsenala prošireno je 1574. godine, da bi u njemu mogla stati općinska galijica.¹⁰¹⁾ Godine 1607. to se isto odjeljenje produžuje radi boljeg smještaja nove općinske bireme, koja se u njemu gradila.¹⁰²⁾

Godine 1612. zazidana su stara gradska vrata, kojima se dolazilo na klaonicu, koja je bila smještena sjeveroistočno od Malog arsenala. Radi pristupa klaonici naređeno je godine 1613.,

⁹⁸⁾ Reform. 33, 123 v.

⁹⁹⁾ Reform. 34, 4 v.

¹⁰⁰⁾ Ibid. 9.

¹⁰¹⁾ Cons. Rog. 62, 258 v.

¹⁰²⁾ Cons. Rog. 81, 64.

da se od gradskih vrata ribarnice, uz gradski zid iza Malog arsenala, napravi put do klaonice.¹⁰³⁾ Tim novim putem arsenal je odvojen od gradskih zidina.

U prvoj polovini XIX. stoljeća Austrija je srušila cijeli Mali arsenal, da bi na tome prostoru sagradila lučku kapetaniju.

Jedini vidljivi ostaci toga starog pomorsko-historijskog objekta jest dio njegova sjevernog zida u dvorištu lučke kapetanije, kao i neki temelji u moru i obrisi krovova na gradskim zidinama. Dvorište kapetanije zaprema prostor dvaju manjih odjeljenja arsenala, a zgrada treće najveće odjeljenje. Prema nekim opažanjima za vrijeme posljednjih popravaka zgradina lica, ono je sagrađeno na dijelovima južnog zida arsenala.

21. Veliki arsenal

Veliki arsenal nalazio se na prostoru, gdje se sada nalazi Gradska kafana, Narodno kazalište i pristup kinu »Sloboda«. Sastojao se iz četiri odjeljenja, u koja su se mogle smjestiti 4 galije. Ta su odjeljenja dijelili lukovi, koji su nosili obične dvovodne krovove i žljebove za odvod kišnice. Prema moru su bila 4 velika luka, kroz koja su se galije povlačile u arsenal ili spuštale u more. Iz grada su vodila u početku dvojca, a zatim samo jedna vrata.

Kada je taj arsenal utemeljen, nije poznato. Kroničar Rastić stavlja njegovo utemeljenje i gradnju prve galije u 782. godinu.¹⁰⁴⁾ Ovo nikako nije vjerojatno. Kod toga se mora imati na umu, da je poznati mletački arsenal osnovan istom 1104. godine.¹⁰⁵⁾

Prvi pouzdan podatak o postojanju dubrovačkog arsenala potječe iz 1272. god., a to je formula zakletve, koju su prema Statutu polagali starješina i čuvar arsenala.¹⁰⁶⁾

U početku arsenal nije nikako bio zatvoren prema moru. U slučaju ratne opasnosti zatvarao se na više načina. Tako je 1345. godine bilo naređeno, da se utvrdi drvom ili na način, koji se smatra najboljim,¹⁰⁷⁾ a 1351. da se zatvori kamenjem.¹⁰⁸⁾

Radi svrsishodnog zatvaranja arsenala prema moru na način i da arsenal i galije u njemu budu zaštićeni, a da se opet u slučaju potrebe galije mogu lako uvući u arsenal ili spustiti u more, došlo se godine 1383. na zamisao, da se arsenal prema moru zatvori zidom, kroz koji je trebalo napraviti presvođene

¹⁰³⁾ Cons. Rog. 84, 68.

¹⁰⁴⁾ Chronica Ragusina Junii Resti. Mon. spect. Hist. Slav. Merid. 20.

¹⁰⁵⁾ La sala d'Armi nel Museo dell'arsenale di Venezia. Roma, Rivista marittima 1908. 183—189.

¹⁰⁶⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum, knj. II. pogl. 14.

¹⁰⁷⁾ Mon. Rag. I, 184—185.

¹⁰⁸⁾ Mon. Rag. II, 129.

otvore za istezanje i spuštanje galijskih. ¹⁰⁹⁾ Tri godine kasnije, to jest 1386. godine, kleše se kamenje za te lukove, koji su se imali zidati prema zamisli protomajstora crkve sv. Vlaha, koja se još gradila. ¹¹⁰⁾ Već početkom 1387. god. zidaju se ti lukovi. Zbog radova na arsenalu privremeno se obustavlja gradnja crkve, kako bi njeni majstori mogli zidati arsenal. ¹¹¹⁾

Ali i zatvaranje tih velikih lukova bio je težak problem, te postoji više odredaba, kako da ih se zatvara. Godine 1403. bilo je određeno, da ih se zatvara vodoravno naslaganim gredama pričvršćenim sa unutrašnje strane otvora. ¹¹²⁾ Taj način nije bio podesan, te se 1410. god. naređuje, da se postavi drveni arhitrav nad kapitule pilastra i gornji dio zazida zidom iz tufa ili cigle. ¹¹³⁾ Ovaj način zatvaranja detaljno se opisuje u jednom zaključku iz 1418. god. ¹¹⁴⁾

Napokon 1436. god. donesena je zanimljiva odredba, kako da se udesi zatvaranje dvora Arsenala. Prema toj odredbi, u moru između pilastara, koji drže lukove otvora, imali su se postaviti veliki kameni pragovi sa žlijebom u sredini. Nad kapitule pilastara dolazili su veliki drveni arhitravi sa žljebovima, koji odgovaraju onima u donjim kamenim pragovima. U te žljebove imale su se uvlačiti glave okomito postavljenih hrastovih gredica tako naslaganih da cijeli otvor bude hermetički zatvoren. Zadnje su se dvije grede zaključale jakim željeznim bravama pričvršćenim na drveni arhitrav. ¹¹⁵⁾

Na koncu je godine 1466. zaključeno, da se otvori arsenal prema moru jednostavno zazidaju, te da se prilikom svakog spuštanja ili istezanja galijskih zid sruši i ponovo izgradi. ¹¹⁶⁾

Zbog nestabilnosti zemljišta, na kojem je arsenal bio podignut, prvi njegovi lukovi popuštali su i pucali, te se 1421. do 1425. god. grade novi. ¹¹⁷⁾ Pred konac XV. stoljeća grade se opet novi lukovi, vjerojatno radi proširivanja otvora, ¹¹⁸⁾ a 1525. do 1530. god. produžuje se arsenal prema moru, te se opet grade novi lukovi. ¹¹⁹⁾

Kada se 1489. godine gradio novi zid arsenal prema Placi, produžena je dvorana Velikog vijeća jednim lukom nad arsenal. ¹²⁰⁾

¹⁰⁹⁾ Reform. 25, 115.

¹¹⁰⁾ Reform. 26, 72 v.

¹¹¹⁾ Reform. 27, 15 v.

¹¹²⁾ Reform. 32, 41 v.

¹¹³⁾ Reform. 33, 143 v.

¹¹⁴⁾ Cons. Rog. 1, 128—129.

¹¹⁵⁾ Cons. Rog. 6, 36 i 36 v.

¹¹⁶⁾ Cons. Rog. 19, 51.

¹¹⁷⁾ Min. Cons. 2, 211 i Min. Cons. 3, 227.

¹¹⁸⁾ Debita Notarie pro Comuni 1, 91.

¹¹⁹⁾ Cons. Rog. 38, 67 i Min. Cons. 36, 150 v. i 156 v.

¹²⁰⁾ Cons. Rog. 26, 9 v., 42 i 70 v.

U katastrofalnom potresu godine 1667. nastradao je i arsenal. Odmah nakon potresa je popravljen i upotrebljavan za smještaj građevinskog materijala, koji je stizao u svrhu obnove grada.¹²¹⁾

Tokom XVIII. stoljeća dio arsenala upotrebljavao se kao kazalište, te se više ne upotrebljava za smještaj i popravak brodova.

Nakon što je Austrija zauzela Dubrovnik, na jednom, i to većem dijelu prostora starog arsenala sagrađena je vojna pekarnica. Ova je 1931. god. pregrađena u Gradsku kafanu. Na preostalom dijelu arsenala i na mjestu stare vijećnice sagrađeno je 1863.—1864. Narodno kazalište, a zatim i općinska palača, koja je iskvarila izgled toga najljepšeg gradskog trga.

Godine 1869. sagrađena je obala i ispred tadašnjih još zazidanih lukova starog arsenala, koji su od 1930. do 1931. god. bili otvoreni.¹²²⁾

Današnja tri otvorena luka, kroz gradske zidine ispred kafane, jedini su ostatak toga starog pomorsko-historijskog objekta.

22. Carinarnica za brašno i žito i carinarnica za vaganje

U starom Dubrovniku, osim glavne carinarnice, početkom XV. stoljeća postojale su posebne carinarnice za mjerenje brašna i žita i za vaganje uopće.

Obje su te carinarnice bile u blizini nešto kasnije sagrađenog gradskog zvonika i djelomično iza njega.

Dubrovački Statut ove dvije carinarnice ne spominje, već samo spominje zgradu, u kojoj je bila velika carinarnica. Međutim u knjizi najmovna općinskih kuća i zemljišta iz 1417. godine nabrajaju se i sve zgrade, koje općina ne unajmljuje. U tom popisu nakon Dvora i fontika navodi se općinski arsenal s kućom, u kojoj je stanovao njegov čuvar. Dalje se kaže, da je ispod te kuće carinarnica za vaganje, a do nje carinarnica za mjerenje brašna i žita.¹²³⁾

S obzirom da je kuća čuvara arsenala bila na mjestu kasnije glavne straže, a ispod nje carinarnica za vaganje, to je do nje, prema zvoniku i ispod zvonika, bila carinarnica za mjerenje žita i brašna.

Tu pretpostavku potvrđuju i slijedeći zaključci: sredinom veljače 1444. godine zaključeno je u Malom vijeću, da se uredi ugao carinarnice prema arsenalu, gdje će se smjestiti općinski sat.¹²⁴⁾ Nekoliko mjeseca nakon toga govori se o brojčanoj ploči

¹²¹⁾ Cons. Rog. 116, 28 v.

¹²²⁾ Bilješke kapetana Andra Rajčevića (kod g. Iva Ruska).

¹²³⁾ Case del comun de Ragusii, terreni e fiti 1417, XXXV.

¹²⁴⁾ Min. Cons. 10, 15 v.

sata za toranj, koji se gradi.¹²⁵⁾ Nakon dvije godine je zaključeno, da se u carinarnici iskopa četverouglasta rupa širine jedan i po lakat, a dubine 4 lakta (preko 2 m), kako bi se mogli dublje spuštati utezi sata.¹²⁶⁾ Godine 1479. je zaključeno, da se u carinarnici zatvori mjesto, gdje prolaze utezi sata, tako da ih nitko ne može dirati.¹²⁷⁾

Da je carinarnica za mjerenje brašna bila i iza zvonika, to jest i sa istočne njegove strane, svjedoči nam naređenje Malog vijeća od 19. veljače 1523. god. Tim naređenjem zabranjeno je prodavanje svježe i slane ribe unutar grada pred vratima i stepeništem žitnice, pred carinarnicom za mjerenje brašna i ispod svodova zvonare.¹²⁸⁾ Dakle na prostoru od Vrata ribarnice do izlaza na Placu. Prema tome može se zaključiti, da je ulaz u carinarnicu za mjerenje brašna u to vrijeme bio ispod zvonika. I zaista u onom malom prostoru, u koji se ulazi ispod svodova, vide se stari lukovi i svod dijela te stare carinarnice.

Kasnije se obje te posebne carinarnice više ne spominju. Iz toga proizlazi, da su i ti uredi ušli u novu palaču carinarnice, Sponzu.

Godine 1707.—1708. sagrađena je glavna straža¹²⁹⁾ na mjestu starih carinarnica, te je jedini ostatak carinarnice za mjerenje brašna i žita prije navedeni mali presvođeni prostor sa istočne strane zvonika.

23. Carinarnica velika (glavna)

Stara glavna, takozvana Velika carinarnica, do gradnje današnje palače Sponze, bila je na mjestu južnog dijela njenog istočnog krila.

Tu zgradu spominje dubrovački Statut u odredbi o regulaciji grada nakon velikog požara iz 1296. god. kao da već postoji. U Statutu stoji: »ulica uz općinsku kuću u kojoj je smještena carinarnica, treba da bude široka 4 sežnja i da u toj širini ide do crkve sv. Nikole«. ¹³⁰⁾

Zaključak Malog vijeća od 1302. godine o kući Savina Pucića, koja se imala prodati na dražbi zbog duga općini kaže, da je ta kuća nad poljanom (campus) ispred carinarnice.¹³¹⁾ S obzirom da je istom 1356. godine određena gradnja gostinca (osteria) i naplava (Sponcia),¹³²⁾ koji su objekti zauzimali zapadno

¹²⁵⁾ Cons. Rog. 9, 73.

¹²⁶⁾ Min. Cons. 11, 55 v.

¹²⁷⁾ Min. Cons. 21, 72.

¹²⁸⁾ Min. Cons. 34, 216 v.

¹²⁹⁾ Vinko Foretić, Zgrada glavne straže u Dubrovniku 4. Split 1949.

¹³⁰⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... Knj. VIII, pogl. 57.

¹³¹⁾ Mon. Rag. V, 29.

¹³²⁾ Mon. Rag. II, 165.

krilo današnje Sponze, to je stvarno 1302. god. pred carinarnicom bila poljana.

Uredba o odvodu kišnice sa gradskih ulica iz godine 1407. spominje jedan odvodni kanal, koji je sa Priekog, ulicom kod ljevaonice voska, prolazio uz carinarnicu do mora.¹³³⁾

U već spomenutoj knjizi najmovna općinskih kuća i zemljišta, nabrajaju se i sve zgrade, koje općina ne unajmljuje. Te zgrade su započinjale s Dvorom i protezale su se u jednom redu do crkvice sv. Jakova na Pelinama. U tom popisu, među ostalim, navodi se i Velika carinarnica ispod zgrade, u kojoj je oružana. Naknadno je kod riječi oružana, u zgradama, napisano škola.¹³⁴⁾

Godine 1516.—1522. gradi se sadašnja palača Sponza, u kojoj je bila i carinarnica. U novu zgradu ušao je i prostor stare, dapače su u nju ugrađeni i dijelovi zidova stare Velike carinarnice. To se opaža na načinu naknadnog umetanja polustupa, koji drži najistočniji luk luže, a koji je umetnut u zid stare carinarnice. Od stare carinarnice ostala su i zazidana vrata s gotičkim lukom u dvorištu, veliki renesansni arhitrav zazidanih vrata u prilazu pod zvonikom i jedan prozorski prag na visini današnje tarace.

24. Česma na ribarnici

Na sjeveroistočnom uglu bivšeg arsenala, sadašnje Gradske kafane, stajala je česma, sagrađena u drugoj polovini XV. stoljeća.

Za vrijeme gradnje gata ribarnice 1469. godine zaključeno je, da se kod tog novog gata napravi česma, u koju će se dovesti voda s Male Onofrijeve česme.¹³⁵⁾ Sedam godina kasnije ponovo je zaključeno, da se od Male Onofrijeve česme dovede voda na ribarnicu, i tu napravi česma za potrebe prolaznika i mornara.¹³⁶⁾

Godine 1506. dozvoljeno je činovnicima vodovoda, da mogu potrošiti sedam perpera da naprave rezervoar, odnosno sanduk iz klesanog kamena za česmu na ribarnici, i jedan perper za cijevi i olovo.¹³⁷⁾

U drugoj polovini XIX. stoljeća sagrađena je nova česma na ribarnici, i to uza zid lučke kapetanije, a stara je tom prilikom porušena.

Ostatak stare česme, i to onaj mali rezervoar u obliku sanduka iz klesanog kamena, koji je napravljen 1506. godine, vidi se i danas uzidan kod sjeveroistočnog ugla gradskog zida ispred Gradske kafane.

¹³³⁾ Reform. 33, 7 v.—8.

¹³⁴⁾ Case del comun de Ragusii, terreni e fiti 1417, XXXV.

¹³⁵⁾ Min. Cons. 17, 243 v.

¹³⁶⁾ Min. Cons. 20, 95.

¹³⁷⁾ Min. Cons. 29, 29.

25. Fondik

Sredovječni primorski trgovački gradovi bili su primorani da naročitu pažnju posvećuju nabavi i prodaji žita. Radi toga su imali svoja žitna skladišta za smještaj i prodaju tog vrlo važnog prehrambenog artikla. Takova skladišta nazivali su fundik ili fondik od arapskoga »Funduk«. ¹³⁸⁾

Stari dubrovački »Fundik« bio je uza sjevernu stranu dvora i zauzimao dio prostora današnjeg Narodnog kazališta, odnosno njegova atrijsa.

Statut iz god. 1272. u odredbi o regulaciji novog dijela grada za današnju ulicu Zuzerinu kaže, da ide do općinskih skladišta. ¹³⁹⁾ Fundik se na tom mjestu spominje i u najstarijoj knjizi općinskih prihoda od najмова kuća i zemljišta, vođenoj od 1282.—1295. godine. Tu se za jedan općinski dućan, koji se unajmivao, kaže, da se nalazi pod kulom kaštela (Dvora) pred vratima Fundika. ¹⁴⁰⁾ Novela Statuta o regulaciji grada nakon velikog požara iz 1296. god., kad govori o današnjoj Zuzerinoj ulici, kaže »via que vadit a porta fundici« ¹⁴¹⁾

U svibnju 1306. godine sklopljen je ugovor za gradnju zida i vrata Fundika, a u srpnju je pogođena gradnja sedmero pilastara u istoj zgradi. Fundik se i dalje izgrađuje, te se 1366. godine grade i lukovi u njemu. ¹⁴²⁾

Nad prednjim zapadnim dijelom Fundika bila je stara vijećnica. Godine 1410. podignut je pod i nad njegovim istočnim stražnjim dijelom, da bi se dobila jedna prostorija uz vijećnicu. ¹⁴³⁾

U knjizi općinskih najmova, odmah nakon Dvora, dolazi Fundik za žito sa svim onim što mu pripada. ¹⁴⁴⁾

Prilikom izgradnje Dvora godine 1439. uzimlje se za potrebe te izgradnje prvo skladište Fundika sa žitnicom (granario), koja je bila nad tim skladištem, i to u visinu sve do poda Velikog vijeća. ¹⁴⁵⁾ To je ona prizemna prostorija, koja je i sada spojena s Dvorom, u kojoj su još ormari nekadašnjega centralnog arhiva Republike.

Godine 1478. uređuje se skladište u Fundiku za smještaj trgovačkih predmeta, koji su dolazili morskim putem. ¹⁴⁶⁾

¹³⁸⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... 436.

¹³⁹⁾ Ibid. knj. V. pogl. 41.

¹⁴⁰⁾ Gregor Čremošnik, Liber de introitibus stacionom et territorum comunis. Tiskano u Glasniku Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. XLVI. 1934. 61.

¹⁴¹⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum. Knj. VIII., pogl. 57.

¹⁴²⁾ Cvito Fisković, Prvi poznati dubrovački graditelji, Dubrovnik 1955. god. 67.

¹⁴³⁾ Reformationes, 33, 141.

¹⁴⁴⁾ Case del comun de Ragusii tereni e fiti 1417, XXXV.

¹⁴⁵⁾ Cons. Rog. 7, 56.

¹⁴⁶⁾ Cons. Rog. 23, 239.

Stari zid pročelja Fundika i ostalih objekata na tom potezu srušen je zbog trošnosti 1489. godine i izgrađen novi. Tom je prilikom i vijećnica, koja je do tog vremena bila samo nad Fundikom, produžena lukom preko arsenala.¹⁴⁷⁾

Nakon izgradnje novog Fundika, t. j. palače Sponze (1516. do 1522.), ta su se stara skladišta upotrebljavala u druge svrhe.

Godine 1817. izgorjela je zgrada Velikog vijeća, te je skupa sa starim Fundikom porušena 1863. godine,¹⁴⁸⁾ da bi ustupila mjesto ulazu u kazalište i općinskoj palači.

Jedini ostatak starog Fundika je reljef sv. Mihajla, koji je bio u luneti nad njegovim vratima, a sada je uzidan u vrtni zid kuće u Ulici Izvijačici, nekad vlasnost Ilije Miletića.

26. Granarij (žitnica) na ribarnici

Žitnica (granarij), koja se upotrebljavala za privremeno uskladištenje žita, bila je na trgu Ribarnice iza istoimene kule, koja se također, iako privremeno, upotrebljavala u istu svrhu.

Žito, koje je općina upotrebljavala za ishranu stanovništva, držalo se u Rupama, Fundiku i drugim skladištima u gradu. S obzirom da je žito uglavnom dolazilo morskim putem, zaključilo se, da se u blizini pristaništa nađe podesna prostorija za njegovo privremeno uskladištenje, kako bi se u što kraćem vremenu moglo iskrcati sa brodova.

Godine 1445. za takovo žitno skladište uzete su prostorije dotadašnje lijevaonice voska, koje su bile na najsjevernijem dijelu istočnog krila današnje Sponze.¹⁴⁹⁾

U studenome 1454. god. je zaključeno, da se sagradi skladište za žita na ribarnici,¹⁵⁰⁾ a 1459. god. je određeno, da se taj »granarij« radi prema nacrtima, koji su se već nalazili u Malom vijeću.¹⁵¹⁾ U slijedećoj 1460. godini određeno je, da visina zidova tog skladišta ne smije dosegnuti visinu kruništa gradskih zidova. Jedino zabati (lastaviza) mogu stršiti do te visine.¹⁵²⁾ Nekoliko mjeseci kasnije taj se zaključak opet mijenja, te je određeno, da ta zgrada može biti za četiri lakta viša od zida arsenala i od gradskih zidina.¹⁵³⁾

Veliki potres 1667. god. srušio je i tu zgradu, koja više nije obnovljena.

Na današnjem trgu pred gradskim vratima ribarnice, na nepopločanom odlomku, vide se dijelovi temelja te stare žitnice.

¹⁴⁷⁾ Cons. Rog. 26, 42.

¹⁴⁸⁾ Kalendar Epidauritano 1906., 47.

¹⁴⁹⁾ Min. Cons. 10, 147.

¹⁵⁰⁾ Cons. Rog. 14, 103 v.

¹⁵¹⁾ Cons. Rog. 16, 12 v.

¹⁵²⁾ Ibid 160,

¹⁵³⁾ Ibid. 216 v.

27. Luža kod sv. Vlaha

Po uzoru na ostale primorske gradove i Dubrovnik je imao općinske luže. To su bili niskim zidom obzidani prostori sa kamenim sjedalima i stupovima, koji su držali krov nad tim prostorom.

Glavna gradska luža se nalazila uza staru crkvu sv. Vlaha, i to uz njen sjeverni zid.

Sagrađena je na temelju zaključka Velikog vijeća od 28. svibnja 1356. godine.¹⁵⁴⁾ Komisija, koja je bila određena da pronađe podesno mjesto za njenu gradnju, predložila je, da se sagradi od vrata crkve sv. Vlaha prema zapadu.¹⁵⁵⁾ Providnici crkve sv. Vlaha trebali su biti nastojnici pri gradnji luže.¹⁵⁶⁾

Prema De Diversis luža je bila četverouglasti prostor ograđen zidom i kamenim sjedalima obloženim drvom. U sredini prostora bio je pokriveni trijem. U luži su pored ostalog po danu sjedili plemići te se tu kartali ili igrali šaha.¹⁵⁷⁾

Luža je služila i za zadržavanje vojnika gradske straže. Tako je u srpnju 1391. godine naređeno, da 50 ljudi određenih za stražu moraju uvijek biti u Luži¹⁵⁸⁾ Godine 1594. u odredbi o čuvanju grada kaže se, da odred vojnika mora uvijek biti »na Luži«¹⁵⁹⁾ i t. d.

Godine 1536. nad jednim dijelom luže sagrađena je sakristija crkve sv. Vlaha.¹⁶⁰⁾

Luža nije bila porušena u velikom potresu 1667. godine, te je postojala sve do gradnje današnje crkve sv. Vlaha. Naime 1716. godine izgorjela je stara crkva sv. Vlaha, te je na njenom mjestu 1707.—1714. god. sagrađena današnja.¹⁶¹⁾ U tom požaru luža i sakristija crkve nisu izgorjele, već su prilikom gradnje nove crkve porušene radi preorijentacije i proširenja.

Jedini ostatak stare luže su neki kapiteli stupova, koji su još do nakon prvog svjetskog rata bili poredani uza zapadni zid pomenute crkve. Ti se kapiteli sada nalaze u lapidariju.

28. Luža na Ponti

Stara luža na Ponti bila je južno od današnje ribarnice, tako da je njen južni zid bio u produženju gata Ponte.

Prvi pomen o toj luži imamo iz godine 1502. Te je godine zaključilo Malo vijeće, da se na Ponti, na mjestu gdje je stajala kuća Luke, činovnika zdravstvene službe, napravi trijem.

¹⁵⁴⁾ Mon. Rag. II, 150.

¹⁵⁵⁾ Ibid. 151.

¹⁵⁶⁾ Ibid. 151—152.

¹⁵⁷⁾ Antun Vučetić, Sv. Vlaha u Dubrovniku. Dubrovnik 1924. 23.

¹⁵⁸⁾ Reform. 29, 84 v.—85.

¹⁵⁹⁾ Cons. Rog. 73, 176 v.—177.

¹⁶⁰⁾ Cons. Rog. 42, 263 v.

¹⁶¹⁾ Antun Vučetić, Sv. Vlaha u Dubrovniku. Dubrovnik 1924., 24.

da se mogu skloniti mornari i ostali za vrijeme noći i za vrijeme neвремена.¹⁶²⁾

Godine 1525. Vijeće umoljenih ovlastilo je kneza i Malo vijeće, da dadu napraviti dvije pokrivenе luže, i to jednu na Ponti, a drugu na ribarnici, u kojima su se imali vagati žitarice i ostali poljoprivredni proizvodi, koji su dolazili morem.¹⁶³⁾ Luža na ribarnici se dalje ne spominje, a ona na Ponti spominje se opet godine 1566. prigodom obnove gata Ponte, koji je tada još bio iz drveta. Zaključeno je naime, da se ne pravi na starom mjestu već kod luže.¹⁶⁴⁾

Na slici Dubrovnika iz 1812. godine, koja se nalazi u katedrali na oltaru sv. Petra, Lovriјenca i Andrije, vrlo se lijepo razaznava ta stara luža.

Postoji i nacrt austriskog tvrđavnog zapovjedništva iz 1837. godine, na kojemu je ucrtana stara luža kao objekt, koji se imao srušiti. Nešto sjevernije pak imala se sagraditi nova manja. Nakon toga stara je luža porušena, te od nje nema traga.

29. Stara ribarnica

Na trgu nazvanom Ribarnica, kod Lučke kapetanije, bila je stara ribarnica. Ona je bila uz zid Malog arsenala, koji se nalazio baš na mjestu današnje zgrade. Prema trgu je bila ogradena zidicem, tako da su prodavaoci ribe bili unutar tog zida.

Godine 1391. naređeno je, da nijedna osoba, osim ribara i utjerivača općinske daće, ne smije ući u taj prostor pod kaznu globe od 6 groša, a ako je ne plati od 6 dana zatvora.¹⁶⁵⁾

Sto godina kasnije, t. j. 1492. godine, gradi se nova ribarnica kod Malog arsenala.¹⁶⁶⁾ Ta nova ribarnica izgleda da je bila zaokružena drvenim rešetkama, jer se 1583. god. vijeća, da bi se napravila rešetkasta ograda od kamena na mjestu drvene. Prijedlog je odbijen.¹⁶⁷⁾

Kad je Austrija u prvoj polovini XIX. stoljeća porušila Mali arsenal radi gradnje Lučke kapetanije, porušena je i stara ribarnica, te od nje nije ostalo traga.

30. Rupe stare

Općenito se uvriježilo mišljenje, da su današnji stari silosi Republike, nazvani »Rupe«, izgrađeni 1410. godine. Međutim ni današnja velika masivna zgrada ni suhi bunari za žito nemaju nikakove veze sa starim Rupama. Današnje su Rupe gra-

¹⁶²⁾ Min. Cons. 27, 178 v.

¹⁶³⁾ Cons Rog. 38, 63.

¹⁶⁴⁾ Cons. Rog. 57, 186.

¹⁶⁵⁾ Reform. 29, 10 v.

¹⁶⁶⁾ Min. Cons. 24, 143.

¹⁶⁷⁾ Cons. Rog. 67, 140 v.

dene na temelju zaključka Vijeća umoljenih od 26. ožujka 1541. godine,¹⁶⁸⁾ dakle 130 godina kasnije od starih Rupa.

To su bili suhi bunari inače rijetki u ostalim našim gradovima. C. Fisković mi saopćava da je u renesansnom trijemu pred crkvom sv. Marije sred Jezera na Mljetu našao pri popravku te crkve duboke bunare, koji su odozgo u pločniku maskirani nadgrobnim pločama. On pretpostavlja da su to, možda, rezervari za žito benediktinaca.

Stare Rupe iz 1410. godine bile su ispod koludričkih samostana sv. Andrije i sv. Marka i ispod Velike općinske bolnice.

Takovi suhi bunari za smještaj žita, u latinskim dokumentima »fossae« i »foveae«, koje su Dubrovčani prozvali Rupe, spominju se i prije 1410. godine. Tako je 1389. god. Veliko vijeće ovlastilo Kneza i Malo vijeće, da dadu napraviti jednu ili više takovih Rupa ili drugih prikladnih prostorija za smještaj žita.¹⁶⁹⁾ Osam godina kasnije Malo je vijeće ovlastilo upravnike općinskog žita, da dadu napraviti jednu takovu Rupu sadržine 500 stara.¹⁷⁰⁾

Da su te Rupe stvarno bile napravljene, svjedoče nam zaključci Malog vijeća iz god. 1408. i 1409., gdje se govori o pohrani žita u Rupe i o njegovu prijenosu iz Rupa u Fondik radi prodaje.¹⁷¹⁾

21. siječnja 1410. god. Malo je vijeće ovlastilo upravnike općinskog žita, da uzmu majstora za izgradnju Rupa (fossas) radi smještaja žita.¹⁷²⁾ Mjesec dana kasnije dozvoljava im se, da za rečeni posao uzmu na plaću majstora Antuna Manfeija iz Tranija sa sinom.¹⁷³⁾

Koncem studenoga iste godine naredilo je Malo vijeće, da se u podrumu nad cisternom općinske bolnice napravi toliko rupa, koliko ih u tom prostoru bude moguće napraviti. Isto tako i u podrumima samostana sv. Marka i sv. Andrije i ispod dijela kuće samostana sv. Andrije. Osim toga su se rupe imale napraviti i pod općinskim ulicama. Tom prilikom je zaključeno predložiti Velikom vijeću, da se isplati od općinskog novca po 50 perpera objema samostanima i općinskoj bolnici u ime ošteta za zemljište, na kojima će se Rupe graditi.¹⁷⁴⁾

Rupe, koje su se imale napraviti ispod općinskih ulica, stvarno su se napravile pod malim trgom ispred crkve i samostana sv. Andrije.

¹⁶⁸⁾ Cons. Rog. 45, 122—122 v.

¹⁶⁹⁾ Reform. 28, 130 v.

¹⁷⁰⁾ Reform. 30, 58.

¹⁷¹⁾ Dr. Risto Jeremić i Dr. Jorjo Tadić, Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika III. (Reform. 33, 57 i 103 v.).

¹⁷²⁾ Ibid. 6 (Reform. 33, 133).

¹⁷³⁾ Ibid. 6 (Reform. 33, 141 v.).

¹⁷⁴⁾ Reform. 33, 166.

Već za vrijeme gradnje tih Rupa izvršena je regulacija trga, tako da kišnica iz okolnih ulica ne dolazi na trg, a ona s trga što lakše otječe, Osim toga postavljen je pločnik iz cigle u vapnenom mortu.¹⁷⁵⁾ Vлага je ipak prodirala, te je zbog toga 1428.—1429. godine cijeli trg obzidan i nad njim napravljen krov.¹⁷⁶⁾ Nad tom novonastalom zgradom, i to nad njenim istočnim dijelom, u širini od 12 lakata prošireno je 1455. godine spavalište samostana sv. Andrije¹⁷⁷⁾ To samostansko spavalište proširuje se god. 1584. i prema zapadu nad ostali dio trga odnosno zgrade ispod koje su općinske rupe.¹⁷⁸⁾ Tim proširenjem samostanskog spavališta sve općinske rupe kod sv. Andrije ostale su ispod samostanskih zgrada.

Radi ubikacije važno je napomenuti, da je u blizini nekih od tih rupa bila samostanska cisterna. Često se dešavalo, da je cisterna propuštala i vlaga oštećivala žito i žbuku rupa. Prvi put se to primijetilo odmah nakon njihove izgradnje 1413. g.¹⁷⁹⁾

U popisu količina općinskog žita iz godine 1499. nabrajaju se gotovo sve stare rupe sa svojim oznakama.¹⁸⁰⁾

Ispod sv. Andrije popis ih navodi 19 označenih slovima A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S i X. U redoslijedu slova između S i X nedostaje slova T, V, U. Postojanje rupe označene slovom T, svjedoči nam zaključak Malog vijeća od 28. kolovoza 1530. godine.¹⁸¹⁾ To i činjenica, da se ovdje radilo samo o popisu količina žita, dovodi do zaključka, da su postojale i one označene slovima V i U. Prema tome pod sv. Andrijom moglo je biti barem 22 rupe.

U sv. Marku popis nabraja 6 rupa označenih slovima A, B, C, D, E i M. Pod općinskom bolnicom navedene su samo 3 sa oznakama G, I i K. S obzirom na redoslijed slova može se pretpostaviti, da ih je i pod bolnicom bilo 6, te da su one označene slovima F, H i L bile prazne.

Prema tome je tih starih rupa moglo biti oko 34. Sadržine pojedinih kretale su se između 400 i 600 stara, te im je ukupna sadržina mogla biti oko 16.000 stara.

U velikom potresu 1667. godine potpuno su porušeni samostani sv. Andrije i sv. Marka, te se te stare rupe više i ne spominju.

Austrijska vojna vlast u prvim decenijama prošlog stoljeća poravnala je ruševine samostana sv. Andrije, kako bi na jednom dijelu samostanskog zemljišta uz gradske zidine namjestila

¹⁷⁵⁾ Jeremić-Tadić o. c. 7 (Ref. 33, 175).

¹⁷⁶⁾ Min. Cons. 4, 175 i 253.

¹⁷⁷⁾ Min. Cons. 14, 2.

¹⁷⁸⁾ Cons. Rog. 68, 143 v.

¹⁷⁹⁾ Reform. 34, 60 v.

¹⁸⁰⁾ Debita notarie pro comuni 1, 101 v.—102.

¹⁸¹⁾ Minori Cons. 36, 163.

topovsku bateriju. Drugi dio ostao je kao mali trg, danas prozvan »Na Andriji«. Jedini ostaci, prema kojima se mogu ubicirati položaji rupa ispod sv. Andrije, jesu ostaci zidanog ugla u produženju Ulice od Rupa i stara samostanska cisterna, koja i danas postoji. Iskopavanjem bi se vjerojatno našlo više ostataka.

Ruševine samostana sv. Marka došle su u privatno vlasništvo, te se tamo vide ostaci nekih svodova, ali se ne može bez iskopavanja ubicirati mjesto, gdje su rupe bile. Ista je tako i u bivšoj velikoj bolnici, današnjem Domu staraca.

31. Slanice iznad sv. Nikole

Jedan od najglavnijih državnih prihoda Dubrovačke Republike bio je monopol soli, koja se izvozila u okolne krajeve. Radi toga bilo je u gradu nekoliko skladišta za sol, koja su i u latinskim dokumnetima nazivana slanicama.

Najviše ih je bilo na potezu uza stare gradske zidine, od crkve sv. Nikole do iza crkvice sv. Jakova na Pelinama. Označene su bile slovima G, F, E, D, C, A i B.¹⁸²⁾

Prvi pomen o tim slanicama imamo iz 1383. godine u zaključku Malog vijeća, kojim se dozvoljava otvoriti vrata kroz stari gradski zid do crkve sv. Nikole. Naime, kroz ta vrata imalo se unositi kamenje za gradnju slanica.¹⁸³⁾ Gradnjom tih slanica sužena je i ulica uza stari gradski zid, koja je prema noveli Statuta iz 1296. godine morala biti široka 5 sežanja,¹⁸⁴⁾ to jest preko 10 m.

Radi pojačanja zida slanice sagrađena su dva reda lukova, koji se odupiru na kuće s druge strane ulice.

Godine 1461. bilo je naređeno, da se sa obje strane ta ulica zatvori rešetkastim vratima, da nitko tamo ne baca smeće.¹⁸⁵⁾ Iz istih razloga je u slijedećoj 1462. godini naređeno, da se ta ulica zatvori zidom 6 m visokim, kroz koji će se probiti vrata. Ključ tih vrata imale su držati isposnice sv. Nikole. Svi oni, koji su imali vrata svojih podruma prema toj ulici, morali su ih zazidati.¹⁸⁶⁾

Nakon velikih pregradnja na zidinama, prouzrokovanim padom Carigrada godine 1460. gradi se na Pelinama velika slanica na prostoru, koji je ostao između staroga i novoga gradskog zida.¹⁸⁷⁾ (Današnja kuća i pekarnica Vojvodića). Nakon

¹⁸²⁾ Case del comun de Ragusii, terreni e fiti, 1417, XXXV.

¹⁸³⁾ Reform. 25, 85.

¹⁸⁴⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... knj. VIII. pogl. 57.

¹⁸⁵⁾ Min. Cons. 15, 185 v.

¹⁸⁶⁾ Min. Cons. 16, 16.

¹⁸⁷⁾ Min. Cons. 15, 79 v.

toga se postepeno napuštaju neke od starih teže pristupačnih slanica.

Prostor takovih napuštenih slanica upotrebljava se u druge svrhe. Tako je 1501. godine određeno, da se unutar grada naprave dva rezervoara za vodu, od kojih jedan u slanici kod sv. Nikole.¹⁸⁸⁾ Na molbu bratovštine Rozarija prepušta im se god. 1593. dio slanice iznad sv. Nikole za gradnju crkve,¹⁸⁹⁾ a četiri godine kasnije još jedan dio.¹⁹⁰⁾ Ta se crkva proširuje 1629. godine, te je istoj bratovštini dozvoljeno da napravi neki svod sa strane ulice prema Priekome.¹⁹¹⁾

Od svih sedam starih slanica na tom potezu sačuvala se samo ona označena slovom B, koja se nalazi uz crkvicu sv. Jakova na Pelinama i koja je kasnije pregrađena u stambenu kuću. Na njenu pročelju još joj se vidi uzidana oznaka — slovo B. Od ostalih sačuvali su se potporni lukovi preko zatvorene ulice iznad sv. Nikole i neka sazidana vrata, postavljena prema tipičnom rasporedu vrata slanica. Osim toga dva velika kamena slova G i C, koja su služila kao oznake.

32. Slanica kod sv. Ivana

Slanica kod sv. Ivana bila je na mjestu današnje velike cisterne uz istoimenu tvrđavu.

Ta se stara slanica gradila 1408. godine, što proizlazi iz zaključka Malog vijeća od 10. kolovoza te iste godine, kojim se uzimlju zidarski majstori, koji su je gradili, da poprave obližnji ugao gradskih zidina.¹⁹²⁾

Godine 1459. naredeno je činovnicima za gradnju gradskih zidina, da poprave ugao zidina kod Mula, koji je more oštetilo, a koji je istodobno zid skladišta soli.¹⁹³⁾

Prema gornjem, ta je prva slanica kod sv. Ivana bila na mjestu onog velikog skladišta ispod današnje tvrđave, koje vrata su u produženju ulice od Pustierne.

Početkom XVI. stoljeća, to jest 1504. god., došlo se na zamisao, da bi se u te prostorije smjestili prosjaci.¹⁹⁴⁾ Sedam godina kasnije prostorija se uređuje za tu svrhu i odobravaju potrebni izdaci.¹⁹⁵⁾

2. travnja 1519. godine je zaključeno, da se napravi poljana (campum) kod sv. Ivana i da se na njoj sagradi nova slanica. U

¹⁸⁸⁾ Cons. Rog. 28, 272.

¹⁸⁹⁾ Cons. Rog. 72, 216—217 v.

¹⁹⁰⁾ Cons. Rog. 75, 141—141 v.

¹⁹¹⁾ Cons. Rog. 91, 90.

¹⁹²⁾ Reform. 33, 64.

¹⁹³⁾ Min. Cons. 15, 48.

¹⁹⁴⁾ Cons. Rog. 29, 220.

¹⁹⁵⁾ Cons. Rog. 32, 3.

tu svrhu moglo se uzeti prostora i od općinske ulice.¹⁹⁶⁾ Godine 1537. određeno je, da se toj slanici kovisi zid 6—7 lakata, te ukoliko joj zid može izdržati, da se napravi svod između njena i gradskog zida, a ukoliko ne može držati svod, da se postavi jaka tavanica. Ovo je bilo potrebno s razloga, da bi se na taj svod, odnosno tavanicu, mogla postaviti topovska baterija.¹⁹⁷⁾

Pred završetak velikih radova na pregradnjama starih kula Mula i sv. Ivana u današnju veliku tvrđavu, i to koncem travnja 1557. god., naredeno je, da se tvrđavna cisterna napravi u slanici, koja je uza zid tvrđave.¹⁹⁸⁾

Na zidu sadašnje velike cisterne u tvrđavi sv. Ivana vide se još ostaci dvojih vrata u nejednakim visinama, kako je bilo kod svih visoko građenih slanica.

33. Slanica kod sv. Stjepana

Na položaju današnjeg velikog rezervara vode u Ulici Ispod Mira, koji obično nazivlju gustiernom na Jezuitima, a koji su stari nazivali rezervar (conserva) sv. Stjepana, bila je do gradnje tog rezervara slanica.

U zaključku iz godine 1501. o gradnji dvaju rezervara za vodu unutar grada kaže se, da se jedan ima napraviti u slanici kod sv. Nikole, a drugi u onoj kod sv. Stjepana.¹⁹⁹⁾

Navedeni rezervar nalazi se uz gradske zidine u neposrednoj blizini ruševina crkve sv. Stjepana. Na gradskom zidu, koji sa dvije strane zaokružuje taj rezervar, vide se zazidani prozorski otvori kuća, koje su nekoć bile prislonjene uza zidine i imale prozore probijene kroz gradski zid. Ti su otvori zastalno bili zazidani prije nego što je tu bila sagrađena slanica.

Od same slаницe nema nikakvih vidljivih ostataka.

34. Vijećnica (dvorana Velikog vijeća)

Vijećnica dubrovačkog Velikog vijeća, koja se ponekad nazivala i palača Velikog vijeća —«palatium maioris consilii»,²⁰⁰⁾ nalazila se na prostoru, koji sada zauzima južni dio općinske zgrade, i to od današnjih njenih glavnih vrata do Kneževa dvora.

Na pročelju prvoga kata, gdje je stvarno i bila vijećnica, zgrada je imala jednu triforu i dvije monofore slične onima na prvom katu palače Sponza. Nad triforom je bio kip sv. Vlaha, a nad monoforama kipovi Snage i Pravde. Ta dvorana je bila pristupačna samo iz Dvora, kroz ona velika vrata, nad kojima

¹⁹⁶⁾ Cons. Rog. 35, 64.

¹⁹⁷⁾ Cons. Rog. 43, 165.

¹⁹⁸⁾ Cons. Rog. 53, 227 v.

¹⁹⁹⁾ Cons. Rog. 28, 272.

²⁰⁰⁾ Mon. Rag. II, 13.

je natpis: OBLITI PRIVATORVM PVBLICA CVRATE. Pred objema monoforama bile su velike kamene konzole, koje su držale male doksate ograđene stupićima.

Ispod vijećnice bio je fondik, koji se dokumentarno prvi put pod tim imenom spominje 1290. god.²⁰¹⁾ Kako se iz naknadnih dokumenata razabire, fondik pod vijećnicom imao je dva niska kata. U donjem su bila razna skladišta, a u gornjem je bila žitnica. Kasnije je dio tih prostorija priključen Dvoru za urede.

Vijećnica se prvi put spominje u zaključku Velikog vijeća od 20. rujna 1303. god., u kojemu se kaže, da se Vijeće sakupilo na znak zvona, prema običaju, u općinskoj dvorani Dubrovnika, »in sala comunis Ragusii«.²⁰²⁾

11. studenoga 1344. god. Veliko vijeće je naredilo, da se da oslikati njegova dvorana (salam maioris consilii).²⁰³⁾ Na temelju tog naređenja Knez i Malo vijeće sklopili su sredinom veljače 1345. godine ugovor za bojadisanje stropa i zidova »nove općinske dvorane«.²⁰⁴⁾

Godine 1348., u odluci o gradnji crkve sv. Vlaha, kaže se, da će se crkva graditi pred palačom Velikog vijeća.²⁰⁵⁾ Time je definitivno utvrđen položaj vijećnice, koja se spominje 1344. g.

S obzirom da se 1345. godine govori o novoj općinskoj dvorani, a 1349. god. zaključeno, da se popravi i povisi stara dvorana u Kneževu dvoru (sala vetus palatii ubi dominus comes habitat),²⁰⁶⁾ Rešetar je mišljenja, da su ustvari postojale dvije vijećnice, stara i nova.²⁰⁷⁾ Prema njegovu mišljenju dvorana iz 1303. god. bila bi istovetna sa onom, koja se spominje 1349. g.

Prema zaključku Malog vijeća godine 1410. nad žitnicom fondika sa strane mora, uz vijećnicu, bila je sagrađena soba za potrebe vijeća.²⁰⁸⁾

Konačni izgled i veličinu vijećnica je poprimila pod konac XV. stoljeća. Naime, 20. lipnja 1489. godine određeno je, da se poruši stari zid fondika do Malog vijeća i cijelo pročelje sve do carinarice za mjere. Krov dvorane vijeća da se radi toga podupre.²⁰⁹⁾ Isti dan su određeni nastojnici tih radova, koji su trebali izraditi model vijećnice.²¹⁰⁾ Pred konac godine zaključeno je u Vijeću umoljenih, da se vijećnica produži prema sje-

²⁰¹⁾ Čremošnik, Liber de introitibus stacionum et territorium comunis. 61.

²⁰²⁾ Mon. Rag. V. 61.

²⁰³⁾ Mon. Rag. I. 163–164.

²⁰⁴⁾ Ibid. 171.

²⁰⁵⁾ Mon. Rag. II, 13.

²⁰⁶⁾ Ibid. 83.

²⁰⁷⁾ Milan Rešetar, Dubrovačka Vijećnica. Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva u Zagrebu. Sv. XV., 44.

²⁰⁸⁾ Reform. 33, 141.

²⁰⁹⁾ Cons. Rog. 26, 42.

²¹⁰⁾ Ibid. 42 v.

veru.²¹¹⁾ Prema zaključku od 11. ožujka 1490. god. dvorana vijećnice produžena je jednim lukom nad arsenalom, a širina joj je ostala, kakva je i bila.²¹²⁾

Sredinom slijedeće godine određeno je, da se nova dvorana Velikog vijeća ne pregrađuje, već da i dalje čini samo jedan prostor.²¹³⁾

Konačno u svibnju 1493. godine zaključeno je, da se uz istočnu stranu vijećnice sagradi dvorana duljine 25 a širine 16 lakata za sastajanje Vijeća umoljenih.²¹⁴⁾ Ostaci zidanih vezova te prostorije vide se i danas na zidu Dvora nad krovom kazališta. Isto tako na nacrtu o gradnji kazališta vide se vrata, kojim se ulazilo u tu prostoriju.

U velikom potresu 1667. oštećena je i vijećnica, te je 7. lipnja 1668. godine, u XXIV. poglavlju odredbe o obnovi grada određeno, da se izgradi jedan njen srušeni zid i da joj se popravi krov.²¹⁵⁾

Godine 1817. izgorjela je ta stara vijećnica,²¹⁶⁾ navodno ju je zapalio neki austrijski vojni činovnik, da bi zabašurio svoje malverzacije s materijalom, koji je tu bio uskladišten. Zgrada nije potpuno izgorjela, te je sve do svoga rušenja bila djelomično pod krovom.

U prvim nacrtima za gradnju kazališta nije bilo predviđeno rušenje njena pročelja, ali kad je sazrela ideja o gradnji općinske zgrade 1863. godine, pala je žrtvom ta krasna gotička građevina. Novi Dubrovnik, svakako po želji Austrije, srušio je taj stari simbol njegove slobode, da bi na njegovu mjestu sagradio zgradu u pseudorenesansnom stilu, koja nagrđuje središte grada.

Jedini ostaci te historijske građevine, u kojoj su se stoljećima krojili republički zakoni, jesu kip Snage, koji je bio nad jednom monoforom, sada u lapidariju, reljef sv. Mihajla sa vrata fundika, sada uzidan u zid jedne kuće u Ulici Izvijačici, te oba stupa trifore i tri konzole monofora u istom vrtu, o kojima piše C. Fisković u Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. LII.

D. NESTALE CRKVE I SAMOSTANI

35. Crkva sv. Barbare

Ta se crkva nalazila na uglu, koji sačinjava Ulica Nikole Božidarevića (prije sv. Barbare) sa Strosmajerovom ulicom (pri-

²¹¹⁾ Ibid. 70 v.

²¹²⁾ Ibid. 87 v.

²¹³⁾ Ibid. 184.

²¹⁴⁾ Cons. Rog. 27, 43.

²¹⁵⁾ Cons. Rog. 116, 92 v.

²¹⁶⁾ Kalendar Epidauritano za 1906. god. 47.

je sv. Katarine). Staro ime Ulice sv. Barbare bilo je baš po toj crkvi, koje se ostaci i sada vide na rečenom položaju.

Na katastralnom planu Dubrovnika vidi se još njen tloris s polukružnom apsidom. Međutim ta apsida više ne postoji, jer ju je pred nekoliko godina vlasnik obližnje kuće srušio, da bi proširio prostor pred svojom zgradom.

Crkva sv. Barbare prvi put se dokumentarno spominje u oporuci svećenika Petra de Orsana 1281. g., kojom ostavlja toj crkvi svoje knjige.²¹⁷⁾ Draže, žena Mata Benešića, godine 1350. oporučno ostavlja crkvi sv. Barbare misno odijelo u vrijednosti od 10 perpera.²¹⁸⁾ Nju spominje među ostalima i Tripo Bodačić u svojoj oporuci iz 1379. godine.²¹⁹⁾

U propisima o uređenju odvoda vode, izdatim 1417. god., dio kanalizacije starog grada slijevao se od te crkve prema istoku, a drugi prema zapadu.²²⁰⁾

Jedna od najstarijih zanatskih bratovština Dubrovnika, i to ona drvodjelaca, koja je osnovana već 1226. godine u crkvi sv. Andrije na Pilama, preselila se 1448. godine u tu crkvu, gdje je 1481. god. dala izraditi drveni, pozlaćeni oltar sv. Andrije.²²¹⁾ Crkva sv. Barbare smatrala se jednom od glavnijih gradskih crkava, te kad je 1556. god. grad bio podijeljen na 12 župa, postala je i ona župnom crkvom.²²²⁾

U velikom potresu 1667. godine crkva je porušena.

Prilikom rušenja apsida pronađeno je romaničko-gotičko, polihromirano, kameno poprsje sv. Vlaha, koje su vlasnici 1955. god. prodali u Beogradu. *

36. Crkva sv. Foske

Nalazila se na vrhu slijepe uličice, u koju se dolazi iz ulice Ivana Rabljanina.

Stražarski položaj kod sv. Foske spominje se u rasporedu straža 1332. godine,²²³⁾ a isto tako i 1366. god.²²⁴⁾

U oporukama prikupljenim nakon velike kuge, koja je harala 1348. god., ima nedatirana oporuka Ane udove Boguna de Rochoc, koja među ostalim ostavlja 10 perpera za popravak crkve svete Foske od Kaštela.²²⁵⁾ U oporuci Nike, žene Junija Menčetića, iz istog vremena nazivlje se »santa Fosca de le La-

²¹⁷⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, br. 648, 213.

²¹⁸⁾ Arhiv Blagog djela 3, 272 v.—273 v.

²¹⁹⁾ Ibid. 420 v.

²²⁰⁾ Jeremić-Tadić o. c. I, 50.

²²¹⁾ Mattei, Zibaldone III, 75. br. 112.

²²²⁾ Cons. Rog. 53, 237—239.

²²³⁾ Mon. Rag. V, 347.

²²⁴⁾ Mon. Rag. IV, 63—64.

²²⁵⁾ Arhiv Blagog djela 3, 180.

ve«, ²²⁶⁾ Ona se spominje i u oporuci Tripa Bodačića iz 1372. godine. ²²⁷⁾

Godine 1523. spominju se neke kućne ruševine između crkve sv. Lucije i sv. Foske. ²²⁸⁾

Veliki potres 1667. godine srušio je i tu crkvu, te se od nje ne vide nikakovi građevinski ostaci.

37. Crkva sv. Jakova na Pućima

Ta se crkva nalazila u Ulici od Puća, i to na mjestu današnje crkve sv. Josipa.

Pred konac XIV. stoljeća Nikoleta, udova Jakova Sorkočevića, oporučno ostavlja velika imanja, da se sagradi crkva sv. Jakova apostola i bolnica za siromahe; nadalje da se ustanovi nadarbina za tu crkvu i za bolnicu. Ta nadarbina imala je velike prihode.

U oltarnoj predeli bila je, protiv svih crkvenih propisa, pokopana utemeljiteljica nadarbine, te se njen grob i danas tamo nalazi. ²²⁹⁾

Naziv »na pućima« dobila je prema starom puću (bunaru), koji Statut 1272. god. spominje pod imenom »puteus de Cercua«. ²³⁰⁾

Godine 1411. spominje se kod te crkve puć obitelji Crijevića, ²³¹⁾ a 1472. godine Malo vijeće dozvoljava upravi nadarbine, da može produžiti crkvu do ulične crte, ne ukidajući s time pravo općine na bunare (puće), koji su se tu nalazili, ²³²⁾ i od kojih jedan i sada postoji.

U velikom potresu 1667. godine crkva je srušena, te je na njenu mjestu bratovština drvodjelaca, koja je do velikog potresa bila u crkvi sv. Barbare, sagradila današnju crkvu posvećenu sv. Josipu. Nadarbini je bilo prepušteno, da u novoj crkvi može sagraditi oltar sv. Jakova, što nikad nije izvršeno. ²³³⁾

Od stare crkve nema nikakovih vidljivih ostataka.

38. Crkva sv. Križa (sv. Jelene)

Crkva sv. Jelene, koja se kasnije prozvala sv. Križa, bila je na mjestu najjužnije kuće onog bloka, koji sa istočne strane

²²⁶⁾ Ibid. 72.

²²⁷⁾ Ibid. 420 v.

²²⁸⁾ Min. Cons. 34, 224 v.

²²⁹⁾ Mattei Zibaldone II, 561–564.

²³⁰⁾ Bogišić i Jireček, Liber statutorum... Knj. V, pogl. 41.

²³¹⁾ Reform. 33, 183 v.

²³²⁾ Min. Cons. 18, 216 v.

²³³⁾ Mattei, Zibaldone II, 561–564.

zatvara Boškovićevu poljanu. Sa njene istočne strane bio je preko ulice svod. Položaj crkve ucrtan je u planu tog predjela izrađenom oko 1653. god. Taj je nacrt izrađen radi otkupa kuća i zemljišta za gradnju isusovačkog kolegija i crkve. Crkvice je bila vlasnost nadbiskupske menze.²³⁴⁾

Prema legendi o kraljici Margariti crkvu je sagradila jedna njena dvorjanka. Druga kraljičina dvorjanka, prema istoj legendi, sagradila je crkvu sv. Lucije.²³⁵⁾ Međutim crkva sv. Lucije spominje se istom početkom XVI. stoljeća, i to na mjestu stare crkve sv. Mihajla na hridinama, koja se od tog vremena više ne spominje.

Pod imenom sv. Jelene ta se crkva često spominje u oporukama napisanim i prikupljenim u vrijeme velike kuge, koja je harala 1348. godine. Nažalost većina tih oporuka nije datirano, a ima ih i ranijih i kasnijih od navedene godine. Tako Nike, žena Junija Menčetića, ostavlja 3 perpera za sliku u toj crkvi,²³⁶⁾ a Dise, kćerka Rusina Saračića, navješta, da se svake subote u njoj pjeva misa.²³⁷⁾ Frane, kći Vole Volčića, u svojoj oporuci napisanoj 1458. god. spominje i crkvicu sv. Jelene,²³⁸⁾ a Unica Bonda god. 1362. ostavlja svome nećaku kuću, koja je bila u blizini te crkvice.²³⁹⁾

Veliki potres 1667. godine srušio je i tu crkvicu, te iako su je Isusovci već bili dobili u vlasnost, uslijed mijenjanja položaja za gradnju njihove crkve, zemljište i ruševine sv. Križa ostali su izvan kompleksa isusovačkog kolegija.²⁴⁰⁾

Na njenu zemljištu kasnije je sagrađena kuća, te nema vidljivih ostataka, osim nekih ulomaka kamenog ukrasa uzidanih u kućni zid.

Natpisna ploča uzidana u stepenište pred vratima kolegija iz 1481. godine mogla bi biti sa te nestale crkvice.

39. Crkva sv. Lucije, prije sv. Mihajla »De Labis«

Stara crkva sv. Mihajla na hridinama bila je na mjestu istočnog ugla južnog vrta isusovačkog samostana, odnosno bivšeg kolegija.

Sam položaj sv. Mihajla, odnosno hrid (labes) sv. Mihajla. spominje se u odredbi o utvrđivanju grada sa strane mora iz 1345. godine, u kojoj se naređuje, da se zazidaju svi prozori i

²³⁴⁾ Ragusa, scripture diverse, Knj. 2, Fasc. XI—I, No. 1254/2. (Drž. Arhiv).

²³⁵⁾ Stjepan Skurla, Moćnik Stolne crkve dubrovačke, Dubrovnik 1868, 70. «Obzor», br. 17 i 18 od 1932. god.

²³⁶⁾ Arhiv Blagog djela 3, 72.

²³⁷⁾ Ibid. 85 v.

²³⁸⁾ Testamenta Notaria 4, 24.

²³⁹⁾ Arhiv Blagog djela 3, 397.

²⁴⁰⁾ Vrela i prilozi br. 7, Sarajevo 1937. god. 170.

ostali otvori sa strane morskih hridina sve do hridine sv. Mihajla.²⁴¹⁾ Isto se tako taj položaj spominje i u raspodjeli straža iz 1346. god.,²⁴²⁾ a i idućih godina.

Crkvu sv. Mihajla spominje godine 1371. u svojoj oporuci Deke, kći Petranje Bonda, pod nazivom »sancto Michel delle Labe«.²⁴³⁾

Tačan položaj crkve može se ustanoviti iz odluke od 1424. god., kojom se određuje pojačavanje starih, odnosno izgradnju novih zidina prema pučini. Naime, ta crkva uza zidine bila je udaljena 22 sežnja (oko 45 m) od stare crkve sv. Margarite, a 20 sežanja (preko 40 m) od Crijevićeve kule²⁴⁴⁾ kasnije nazvane Zvezda. Danas na tom položaju postoji komad južnog zida crkve sv. Lucije, koja se pod tim imenom spominje 1501. g.²⁴⁵⁾

Godine 1505. stara bratovština tavernara (krčmara) sv. Mihajla seli iz crkve sv. Lucije u onu samostana sv. Mihajla Anđela, koja je bila na današnjoj Gundulićevoj poljani.²⁴⁶⁾ Ovo preseljenje te bratovštine možda ima veze sa izmjenom naslovnika crkve.

Kada je u godini 1556. grad bio podijeljen na 12 župa, sv. Lucija je postala župna crkva za gornji dio staroga grada.²⁴⁷⁾

U tu crkvu godinu dana prije velikog potresa uselila se bratovština pekara sv. Foske, koja je dotada bila u crkvi sv. Barbare.²⁴⁸⁾

U velikom potresu 1667. godine srušena je i crkva sv. Lucije. Oltar ove svete prenesen je u crkvu sv. Vlaha.

Godine 1690., prilikom gradnje Dubrovačkog kolegija (Collegium Ragusinum), Isusovci su, radi proširenja dvorišta, kupili od nadbiskupije ruševine i zemljište te crkve za iznos od 130 zlatnih dukata.²⁴⁹⁾

Od ove crkve sačuvao se samo komad južnog zida, koji je sada sastavni dio dvorišnog zida. Sporedna vrata crkve, koja su bila na tome zidu, premještena su za nekoliko metara prema zapadu.

Općenito se misli, da je Ulica Lučarica vodila ravno do te crkve. Međutim, prema planu izrađenom oko 1653. god. radi gradnje isusovačkog kolegija, Ulica Lučarica prolazila je sredinom današnjeg dvorišta. Paralelno s tom ulicom protezala se posebna ulica, koja je vodila do crkve sv. Lucije.²⁵⁰⁾

²⁴¹⁾ Mon. Rag. I, 184–185.

²⁴²⁾ Ibid. 224–226.

²⁴³⁾ Arhiv Blagog djela 3, 406.

²⁴⁴⁾ Cons. Rog. 3, 301–302.

²⁴⁵⁾ Min. Cons. 27, 103 v.

²⁴⁶⁾ Min. Cons. 28, 150 v.

²⁴⁷⁾ Cons. Rog. 53, 257–259.

²⁴⁸⁾ Mattei, Zibaldone II, 483.

²⁴⁹⁾ Ibid. 612.

²⁵⁰⁾ Ragusa, scritture diverse, Knj. 2, Fasc. XI–I, No. 1254/2.

40. Crkva sv. Margarite (stara)

Ta se crkva nalazila u blizini istočnog ugla utvrde sv. Margarite oko 30 m jugoistočno od današnje kapele. Dubrovačke kronike vezuju postanak te crkve uz legendarnu kraljicu Margaritu, ženu kralja Stjepana, uz koju su crkvu od njena vremena živjele isposnice.

Međutim u podjeli legata iz oporuke Bogdana de Pisino iz god. 1281., u kojoj se spominju svi samostani i sve isposnice raznih crkvice u gradu, ova se crkva ne spominje.²⁵¹⁾

Prema Gelčiću crkva sv. Margarite se prvi put spominje u oporuci Nikolette Miha Držića 1336. godine.²⁵²⁾ Dvije godine ranije, to jest 1. travnja 1334. god., Margarito Pucić oporučno ostavlja, da se sagradi crkva u čast Bogorodice i sv. Margarite s troškom od 200 perpera. Ta crkva imala se uzdržavati od prihoda njegove peći.²⁵³⁾

Crkva sv. Margarite spominje se u mnogim datiranim i nedatiranim oporukama sastavljenim i prikupljenim za vrijeme velike kuge, koja je harala 1348. godine.²⁵⁴⁾

Godine 1378. usavršava se drveni toranj te crkve.²⁵⁵⁾ Kad se 1428. godine gradila na tom mjestu velika četverouglasta kula sv. Margarite, u prizemlju kule napravljen je otvoren svod, ispod kojeg je bilo dvorište te crkve.²⁵⁶⁾

Za vrijeme tako zvane Druge svete lige, s obzirom na opasnost koja je gradu prijetila od Mletaka, srušise godine 1570. staru crkvicu i kućice oko nje, da bi se na tome mjestu sagradilo jako utvrđenje, koje će braniti ulaz u morski rukavac između Lokruma i grada. Istodobno je zaključeno, da se izgradi nova crkva posvećena toj svetici.²⁵⁷⁾ To je odmah i učinjeno.

Nova renesansna crkvice sv. Margarite nalazi se nekih 30 m sjeverozapadno od položaja stare. Na njenu pročelju je natpis, koji među ostalim kaže, da je crkvice premještena u vrijeme, kad je flota kralja Selima zauzela Cipar.

Od stare crkvice nema nikakvih ostataka.

41. Crkva sv. Martina

Ta se stara crkvice nalazila iza današnjeg doma staraca. Jednim je dijelom bila prislonjena uz gradske zidine prema pučini.

²⁵¹⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 144 br. 486.

²⁵²⁾ Razzi Storia di Ragugia, izdanje 1903. Bilješka uređivača Josipa Gelčića na strani 31.

²⁵³⁾ Testamenta Notarie 3, 46. Arhiv Blagog djela 3, 379 v.—380.

²⁵⁴⁾ Arhiv Blagog djela 3, 64, 85 v., 129, 158 v., 267 v., 331 v. 416 v.

²⁵⁵⁾ Mon. Rag. IV, 160.

²⁵⁶⁾ Min. Cons. 4, 180 v.

²⁵⁷⁾ Cons. Rog. 60, 2.

Najstariji spomen o toj crkvi imamo iz godine 1279., i to u objavi o prodaji kuće, koja se je nalazila između samostanske zgrade sv. Andrije i kuće za isposnice sv. Martina.²⁵⁸⁾ Prema raspodjeli legata ostavštine Bogdana de Pisino, 1281. god. bile su kod te crkve dvije isposnice.²⁵⁹⁾

Zaključkom Malog vijeća iz 1507. godine zabranjeno je bilo bacanje smeća kroz otvor u gradskom zidu kod te crkvice.²⁶⁰⁾

Crkva je bila vlasnost samostana sv. Andrije, te kada se 1559. god. obnavljala, odnosno ponovo izgrađivala, dozvoljeno je koludricama sv. Andrije, da je mogu prisloniti uz gradski zid.²⁶¹⁾

U godini 1577. je zaključeno, da se samostan sv. Marka proširi sve do te crkvice.²⁶²⁾ Godinu dana kasnije određeno je, da se i crkvice sv. Martina inkorporira samostanu sv. Marka, a onom sv. Andrije da se dade ošteta u iznosu od 200 zlatnih dukata iz fonda za zaredivanje koludrica.²⁶³⁾ Do te prodaje nije došlo, jer se 1622. god. vijeća o nekoj cisterni, koju je samostan sv. Andrije htio graditi ispod crkvice sv. Martina.²⁶⁴⁾

Crkvice je srušena u velikom potresu 1667. godine, te se od nje vide ostaci u blizini gradskog zida, na zidu velike cisterne Doma staraca.

42. Crkva sv. Nikole Tolentina

Crkva je bila smještena u vrtu, koji sa sjeverne strane graniči sa zgradama u Androvićevoj ulici.

Godine 1459. Ivan Andrije Martola Volčića sklopio je ugovor s četiri majstora za gradnju crkve sv. Nikole Tolentina.²⁶⁵⁾ Matejašević kaže, da je sagrađena 1467. godine po oporuci Andrije Martola Volcasio, te da su uz nju stanovale koludrice, trećoretkinje sv. Frana.²⁶⁶⁾

Uz tu crkvu bila je i bolnica (hospital), koja se spominje 1482. i 1544. godine.²⁶⁷⁾

U velikom potresu 1667. god., uz mnogobrojne druge crkve i kuće, srušena je i ta crkva. Njezine ruševine su se još dugo održale. U austrijskom katastralnom planu Dubrovnika iz 1837. god. ucrtan je njezin tloris, koji je neobičnog oblika. Naime,

²⁵⁸⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 19, br. 68.

²⁵⁹⁾ Ibid. 145. br. 486.

²⁶⁰⁾ Min. Cons. 29, 153.

²⁶¹⁾ Cons. Rog. 54, 299 v.

²⁶²⁾ Cons. Rog. 64, 75.

²⁶³⁾ Ibid. 270 v. i 277 v.

²⁶⁴⁾ Cons. Rog. 85, 153.

²⁶⁵⁾ Cvito Fisković, Naši graditelji i kipari XIV i XV stoljeća u Dubrovniku, 94.

²⁶⁶⁾ Mattei, Zibaldone II, 623–624.

²⁶⁷⁾ Jeremič-Tadić, o. c. II, 180.

ona je imala tlorisni oblik produženog trapeza, na kojega je manjoj paralelnoj stranici bila polukružna apsida.

43. Crkva sv. Petra Klobučića

Ta stara crkva, koja se ponekad nazivala i sv. Petar Mali, nalazila se na trgu Mrtvo zvono, te je zauzimala dio istočnog krila bivšeg samostana sv. Marije.

Uz tu crkvu bio je u početku neki koludrički samostan. U raspodjeli legata iz ostavštine Bogdana de Pisino od god. 1281. spominje se »Abbatesa sancti Petri Minoris«. ²⁶⁸⁾ U istoj godini, i to prilikom prodaje neke kuće, koja je graničila sa crkvenim zemljištem, crkva se nazivlje »Sancti Petri de Clobucic«. ²⁶⁹⁾

Naziv Klobučić dolazi od neke presvođene ulice, koja je bila u blizini crkve. Naime, u Dubrovniku takove presvođene ulice nazivlju klobučinama.

Marin Lovra Bodačića dao je godine 1412. kod te crkve sagraditi bolnicu za stare žene i obdario je svojom oporukom. ²⁷⁰⁾ Od tog vremena postoji ta bolnica sve do velikog potresa, koji ju je skupa sa crkvom porušio.

Marin, sin Župana Bunića, oporučno je ostavio potreban iznos za gradnju novog koludričkog samostana pod nazivom Svetih Apoštola. Godine 1486. zaključeno je u Vijeću umoljenih, da se u tu svrhu uzme zgrada bolnice i zemljište crkve sv. Petra Klobučića, a da se bolnica preseli drugamo. ²⁷¹⁾ Do tog preseljenja bolnice i gradnje samostana na njenu mjestu ipak nije došlo, te je samostan sagrađen kod crkve sv. Petra Velikog.

Do druge polovine XV. stoljeća jugoistočna kula Dvora upotrebljavala se kao kula-zvonara, a do 1444. g bio je na njoj i gradski sat. Na toj kuli pored zvona vijeća i katedrale bilo je i tako zvano »Mrtvo zvono«, koje je zvonilo, kad bi netko umro. Već godine 1463. vijećalo se o premještanju tog zvona na neko drugo mjesto, ²⁷²⁾ dok nije godine 1499. konačno zaključeno, da se namjesti na crkvu sv. Petra Klobučića. ²⁷³⁾

Odmah nakon što je donesena odluka o premještanju zvona, zaklučen je ugovor sa zidarom Čubranovićem o gradnji potrebitog zvonika na sv. Petru Klobučiću radi smještaja toga zvona. ²⁷⁴⁾

Mrtvo zvono ostalo je na toj crkvi samo sedam godina, jer je 1506. zaključeno, da se preda crkvi sv. Vlaha. ²⁷⁵⁾ Iako je

²⁶⁸⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 146. br. 486.

²⁶⁹⁾ Ibid. 157. br. 515.

²⁷⁰⁾ Min. Cons. 35, 86 v.

²⁷¹⁾ Cons. Rog. 25, 103 v.

²⁷²⁾ Cons. Rog. 17, 275 v.

²⁷³⁾ Min. Cons. 26, 172 v.

²⁷⁴⁾ Ibid. 186 v.

²⁷⁵⁾ Min. Cons. 28, 249.

zvono ostalo vrlo kratko vrijeme na crkvi sv. Petra, ono je dalo ime malom trgu, gdje se crkva nalazila, obližnjem bastionu i jednoj ulici.

Godine 1515. dio dvorišta bolnice sv. Petra Klobučića priključen je samostanu Svete Marije od Kaštela.²⁷⁶⁾

U prvoj polovini XVI. stoljeća, prema oporuci Antuna Marina Menčetića, imao se graditi još jedan koludrički samostan. Za gradnju toga novog samostana Vijeće umoljenih ovlastilo je godine 1521. Kneza i Malo vijeće, da izvide, da li bi se taj samostan mogao sagraditi kod sv. Petra Klobučića ili gdje drugdje.²⁷⁷⁾ Međutim do te gradnje nije uopće došlo.

U velikom potresu 1667. god. porušena je crkva i bolnica sv. Petra Klobučića, te od njih nema nikakvih ostataka. Jednim dijelom zemljišta proširen je trg, a drugim dijelom proširen je, nakon potresa, obnovljeni samostan sv. Marije od Kaštela.

44. Crkva sv. Petra Lovrijenca i Andrije

Crkva bokokotorskih mučenika Petra, Lovrijenca i Andrije bila je na Placi između ulice Vetranićeve i ulice Petilovrijenci, to jest na prostoru, koji sada zauzima zgrada, u kojoj je NO kotara Dubrovnik.

Na vjernijim slikama starog Dubrovnika, kao što je ona u franjevačkom samostanu i ona na velikoj pali signiranoj sa ABD u dominikanskoj crkvi, lijepo se razabire njen položaj.

Do velikog potresa pred općinskim kućama od Sponze do te crkve bile su arkade, koje se također vide na spomenutim slikama.

Razna mišljenja o vremenu gradnje te crkve, t. j. da je građena u XIII. stoljeću, pobijaju jasni zaključci vijeća, prema kojima je utemeljena tek u drugoj polovini XIV. stoljeća.

Koncem lipnja 1363. god. Veliko vijeće odredilo je trojicu vlastele, da pronađu podesno mjesto za gradnju crkve sv. Petra, Lovrijenca i Andrije.²⁷⁸⁾ Dvadesetog kolovoza, vijeće je usvojilo prijedlog određene trojice i jednoglasno zaključilo graditi na Placi ispod kuće Priboja Plutka.²⁷⁹⁾ Tri sedmice kasnije otkupljeno je pet drvenih kuća, koje su bile na tom općinskom zemljištu.²⁸⁰⁾

Ta se crkva dosta dugo gradila. God. 1399. je zaključeno, da se providnicima njene gradnje dade potrebno drvo²⁸¹⁾ i da

²⁷⁶⁾ Cons. Rog. 33, 226 v.

²⁷⁷⁾ Cons. Rog. 36, 137 v.

²⁷⁸⁾ Mon. Rag. III, 277.

²⁷⁹⁾ Ibid. 278.

²⁸⁰⁾ Ibid. 282.

²⁸¹⁾ Reform. 31, 49.

se predloži Velikom vijeću molba providnika radi odobrenja potrebitog kredita za njenu izgradnju.²⁸²⁾

U veljači 1419. godine naređeno je činovnicima općinskih radova, da toj crkvi sagrađe zvonik za tri zvona.²⁸³⁾

Veliki potres 1667. godine srušio je i tu crkvu. Devet godina kasnije, to jest 1676. godine, odobren je novi nacrt za ponovnu njenu izgradnju.²⁸⁴⁾ Po tom novom nacrtu crkva je izgrađena. Sa gradnjom je započeto 1677. godine, a završeno je 1702. godine.²⁸⁵⁾

Pred konac XVIII. stoljeća crkva je bila u ruševnom stanju, te je godine 1801. porušena. Crkveno kamenje i zemljište prodano je na javnoj dražbi Matu Nika Sorkočevića, koji je na tom mjestu sagrađio trokatnicu. Utrženim novcem sagrađen je u katedrali oltar sv. Petra, Lovrijenca i Andrije.²⁸⁶⁾

Na oltarnoj pali, naslikanoj 1813. godine, vjerna je slika Dubrovnikana iz tog vremena.

Od te stare crkve nisu se sačuvali nikakovi ostaci.

45. Crkva Sv. Petar Veliki

Crkva sv. Petar Veliki (S. Petrus maior) bila je jedna od najvažnijih dubrovačkih crkava. Po njoj je drugi, najstariji gradski seksterij nosio ime. Stajala je na mjestu, koje sada zauzima bivša crkva samostana sv. Katarine, u kojem je danas Muzička škola.

De Diversis u opisu Dubrovnikana za tu crkvu kaže, da je bila trobrodna, u obliku grčkog križa i bogato ukrašena.²⁸⁷⁾ Prema krasnim i neobično velikim komadima kasnije preromantičke ornamentike, pronađenim u bivšoj crkvi sv. Katarine, stara je crkva bila sagrađena najkasnije koncem XII. stoljeća.

Da je to bila prva dubrovačka katedrala, svjedoči nam činjenica, što je bila unutar zidina najstarijeg grada i što je uz nju bila do oko sredine XIV. stoljeća nadbiskupska palača.²⁸⁸⁾

Poznati dubrovački diplomata Stjepan Gradić, koji je inače bio književnik i povjesničar, kaže, da je prva katedrala bio sv. Petar, a zatim da je to postala Velika Gospa.²⁸⁹⁾

Da u početku nije bilo koludričkog samostana kod te crkve, najbolje nam svjedoči podjela legata ostavštine Bogdana de

²⁸²⁾ Ibid. 50.

²⁸³⁾ Min. Con. 2, 43 v.

²⁸⁴⁾ Cons. Rog. 122, 67 v.

²⁸⁵⁾ Kosta Vojnović, Dodatak raspravi Državni rizničari Republike Dubrovačke 68. (Izdala Jug. akademija znan. i umj. Zagreb).

²⁸⁶⁾ Ibid. 69.

²⁸⁷⁾ Stjepan Škurla, Moćnik stolne crkve u Dubrovniku, 142–143.

²⁸⁸⁾ Ibid. i Mattei, Zibaldone III, 9.

²⁸⁹⁾ Pisma Stjepana Gradića. Monumenta spectantia Slavorum meridionalium, svezak 37, Zagreb 1915. 310, pismo 197.

Pisino iz godine 1281. Tu se nabrajaju svi samostani i sve ispovnice kod manjih crkava, ali nema spomena o nekom samostanu kod te crkve.²⁹⁰⁾

U objavi od ožujka 1280. god. o prodaji neke kuće kaže se, da ova graniči s kućom crkve Sancti Petri maioris.²⁹¹⁾ Da je pak tu bio samostan, pisalo bi, da graniči s kućom samostana sv. Petra.

U drugoj polovini XV. stoljeća Marin Župana Bunića oporučno je odredio, da se u gradu sagradi još jedan samostan za koludrice pod nazivom Svetih Apoštola. Traženje i određivanje mjesta za gradnju tog novog samostana proteže se cijelih 10 godina. Najprije je 1486. god. bilo određeno, da se gradi na mjestu bolnice sv. Petra Klobučića, a bolnica da se premjesti drugamo.²⁹²⁾ Dvije godine kasnije vijeće se o mjestu, gdje bi se imala premjestiti bolnica.²⁹³⁾ Godine 1488. Malo vijeće naređuje određenim činovnicima radova, da započnu s gradnjom.²⁹⁴⁾ Porod svega toga do god. 1496. s gradnjom nije započeto ni išta poduzeto, jer se te godine ponovo vijeća o gradnji samostana Svetih Apoštola. Taj put je zaključeno, da se napravi model crkve sv. Petra sa kućama, koje toj crkvi pripadaju, i s još jednom kućom, koja je u blizini.²⁹⁵⁾ Da se tu ne radi o položaju određenom deset godina ranije, dokaz je sam zaključak, koji više ne spominje sv. Petra Klobučića, bolnicu i zemljište te crkve, već govori o crkvi sv. Petra i njenim kućama.

U odredbi o djevojkama koje idu u samostan iz 1505. god. za taj se samostan kaže: »Samostan novo sagrađen kod sv. Petra Velikog pod imenom Svetih Apoštola.«²⁹⁶⁾ Iste godine preseljene su četiri koludrice klarise iz samostana sv. Klare u taj novi samostan.²⁹⁷⁾

Da je već prilikom gradnje tog samostana stara crkva sv. Petra bila temeljito pregrađivana, svjedoči nam zaključak Vijeća umoljenih od 15. listopada 1506. godine, kojim se koludricama samostana sv. Andrije ustupaju četiri četverouglasta stupa, izvađena iz crkve sv. Petra. Od tih stupova imali su se isklesati pragovi za vrata crkve sv. Andrije.²⁹⁸⁾

Samostan Svetih Apoštola nije porušen u velikom potresu 1667. god., ali je odmah nakon potresa izgorio. Godine 1670. Vijeće umoljenih dozvolilo je bratovštini popova, da na mjestu

²⁹⁰⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije. 144—145. br. 486.

²⁹¹⁾ Ibid. 52. br. 192.

²⁹²⁾ Cons. Rog. 25, 103 v.

²⁹³⁾ Ibid. 252 v.

²⁹⁴⁾ Min. Cons. 23, 166.

²⁹⁵⁾ Cons. Rog. 27, 289.

²⁹⁶⁾ Cons. Rog. 30, 28 v.

²⁹⁷⁾ Min. Cons. 28, 147 v.

²⁹⁸⁾ Cons. Rog. 30, 177 v.

izgorjelog samostana sv. Petra, odnosno Svetih Apoštola, mogu sagraditi novi samostan sv. Katarine Sijenske.²⁹⁹⁾

Gradnja novog samostana završena je 1709., te su se u nj uselile dominikanke.³⁰⁰⁾ Prilikom gradnje samostana crkva je potpuno pregrađena, tako da je od nje nastala barokna zgrada.

Od stare crkve ostalo je razmjerno vrlo malo ostataka. Na zapadnom zidu uzidani su krasni, neobično dugi, preromanički pragovi, a nad sjevernim vratima crkve opaža se, da su pojedini dijelovi preromaničkog kamenog namještaja stare crkve preklešani i upotrebljeni za barokne pragove. Ti preromanički ukrasi, kao i neki ostaci u prostoru do zapadnog zida bivše crkve, svjedoče nam o velikoj starini prvobitne crkve sv. Petra i o njenim bogatim kamenim ukrasima.

U toj crkvi bila je osnovana bratovština sv. Petra, koja se prvi put spominje 1363. god. Ona se god. 1432. spojila s bratovštinama sv. Duha, Spasitelja svijeta i sv. Antuna opatá u jednu bratovštinu, koje su se članovi prozvali Antuninima. Oni su imali juspatronat nad crkvom, koji su zadržali i nakon što je uz nju bio sagrađen samostan Svetih Apoštola i kasnije sv. Katarine.³⁰¹⁾

46. Crkva sv. Spasitelja na močvari (*Sancti Salvatoris de palude*)

Crkva sv. Spasitelja na močvari (de palude) nalazila se pred Dvorom, i to najvjerojatnije na mjestu dijela današnje kuće Gučetića.

Ta se crkva spominje već godine 1279. u objavi o prodaji neke kuće, za koju se kaže da je »positam in Palude super platee comunis, que est ante ecclesiam sancti Salvatoris).³⁰²⁾ Prema oporuci Dimitrija Menčetića iz godine 1284. jedno njegovo zemljište sa strane pučine graničilo je sa pomenutom crkvom.³⁰³⁾

Ispod te crkve bila je tamnica, koja se spominje 1284. god. u osudi svećenika Barbius Longus, koji je udario koludricu plemkinju Miru, kao »carcere facto sub ecclesia s. Salvatoris de Palude«. ³⁰⁴⁾

Prizemlje kuće sv. Spasitelja kod luže unajmljeno je Vladi 1398. godine za Slavensku kancelariju.³⁰⁵⁾ Ta se kancelarija spominje i 1470. godine,³⁰⁶⁾ a 1513. unajmljuje se još jedna prostorija za neki ured u kući sv. Spasitelja pred Dvorom.³⁰⁷⁾

²⁹⁹⁾ Cons. Rog. 118, 71.

³⁰⁰⁾ Josip Gelčić, Dello svilupo civile di Ragusa.

³⁰¹⁾ Matrikula Antunina, bilješka na str. 20.

³⁰²⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije. 31. br. 119

³⁰³⁾ Smičiklas, T. Diplomatski zbornik VI, 463—464. br. 386.

³⁰⁴⁾ Ibid. 510 br. 427.

³⁰⁵⁾ Reform. 31, 18 v.

³⁰⁶⁾ Min. Cons. 18, 63 v.

³⁰⁷⁾ Min. Cons. 31, 131 v.

U nekom podrumu spomenute kuće bili su zatvori za ženske, sve dok godine 1518. nisu za njih sagrađeni u Dvoru novi. Te godine vraćaju se ključevi podruma rektoru crkve za koju se kaže, da je pred Dvorom.³⁰⁸⁾

Kad su se nakon eksplozije baruta u Dvoru 1463. godine imala premjestiti zvona katedrale iz kule-zvonare Dvora, bilo je zaključeno, da se nad sv. Spasiteljem napravi drveni zvonik, te da ih se tamo namjesti.³⁰⁹⁾ Nakon nekoliko dana ponovo se vijećalo o tim zvonima, te je zaključeno, da ih se privremeno postavi na gradske zidine.³¹⁰⁾

Godine 1556. poznati humanista, dubrovački nadbiskup Ludovik Baccatelli, molio Vladu, da odredi činovnike za rušenje stare crkve sv. Spasitelja radi uljepšavanja grada, jer da se već dulje vremena ne upotrebljava za obrede nego služi za skladišta i štale. Za nju kaže, da se nalazi na početku Place.³¹¹⁾

Iako je molba nadbiskupa bila primljena, crkva ipak nije porušena tih godina, jer Miho Mioša u svojoj oporuci iz 1592. godine spominje sv. Spas aprama Dvoru.³¹²⁾

Kako se iz prednjih podataka vidi, ta je crkva bila pred Dvorom i postojala je još 1592. god. Međutim Milorad Medini u »Starinama Dubrovačkim« kaže, da je treba tražiti negdje nad žeskim zatvorima, na mjestu današnjeg kazališta, i da se poslije 1284. godine više ne spominje.³¹³⁾

Crkva sv. Spasitelja na močvari vjerojatno je srušena istom u potresu 1667. godine. Nakon tog velikog potresa ona se nikako ne spominje.

Od te građevine ne postoje nikakovi ostaci.

47. Crkva sv. Spasitelja u Pustierni

Crkvice sv. Spasitelja u Pustierni, koja se inače rijetko spominje, bila je u blizini samostana sv. Tome i u blizini bastiona sv. Spasitelja, koji je po njoj dobio ime.

Koncem lipnja 1348. god. Stane, žena Lukara Bunića, oporučno ostavlja crkvi sv. Spasitelja misno odijelo i kalež.³¹⁴⁾ U to vrijeme u Dubrovniku su stvarno postojale dvije crkve sv. Spasitelja. Jedna u Pustierni, a druga pred Dvorom. Ova potonja obično se nazivlje i od močvare (de palude), a u njenoj neposrednoj blizini nije bilo Bunićevih kuća. Međutim u Bandu-

³⁰⁸⁾ Min. Cons. 33, 78 v.

³⁰⁹⁾ Cons. Rog. 17, 271 v.

³¹⁰⁾ Ibid. 275 v.

³¹¹⁾ Cons. Rog. 53, 219 v.

³¹²⁾ Jeremić-Tadić, o. c. II, 192.

³¹³⁾ Milorad Medini, Starine Dubrovačke d. 151.

³¹⁴⁾ Arhiv Blagog djela 3, 373.

rovaj ulici, u neposrednoj blizini bastiona sv. Spasitelja, postoji i danas kuća s gotičkim grbom Bunićeve obitelji.

Crkvu sv. Spasitelja u Pustierni spominje Pavle, kći Mata Đorđića, u svojoj nedatiranoj oporuci iz istog vremena, t. j. iz vremena velike kuge, koja je harala 1348. god.³¹⁵⁾

Ta se crkva spominje i 1568. god., kad je njen rektor bio Marko Ranjina.³¹⁶⁾

Godine 1647.—1655., u vezi s pojačanjem zidina prema moru, sagrađen je novi jaki bastion, koji se po toj crkvi prozvaao bastionom sv. Spasitelja.³¹⁷⁾

Od te stare crkvice danas ne postoje nikakovi ostaci.

48. Crkva sv. Stjepana (stara)

Stara preromanička crkvice sv. Stjepana, koja po svoj prilici datira u vrijeme priključenja Pustierne starom gradu, nalazila se prostorno unutar današnje romaničko-gotičke ruševine crkve istog sveca.

Njeni temelji otkopani su 1927. god.³¹⁸⁾ Vanjski tloris tih temelja sa apsidom ima duljinu od 6,27 m, a širina mu je 4,78 m.³¹⁹⁾

Crkvu sv. Stjepana u Dubrovniku spominje Konstantin Porfirogenet u svom djelu »De administrando Imperio«, pisanim oko 949. god.

Ljubo Karaman, na osnovu pronađene pleterne ornamentike, mišljenja je, da bi otkopani temelji mogli biti od crkve, koju Porfirogenet spominje.³²⁰⁾ Ovim otpada Radićevo mišljenje, da je prastara crkva sv. Stjepana sakristija novije crkve.³²¹⁾ Ta bivša sakristija porušena je prilikom proširenja vrta bivšeg biskupskog sjemeništa 1897. godine.³²²⁾ Jedini zid bivše sakristije, koji je ostao, prema tehnici gradnje ne može biti stariji od XIV. stoljeća.

Ruševne zidove novije crkve sv. Stjepana, koje još postoje, Karaman datira najranije u XIII. stoljeće.³²³⁾ Sredinom XIV. stoljeća, i to godine 1349., vršili su se veći radovi na crkvi sv.

³¹⁵⁾ Ibid. 169 v.

³¹⁶⁾ Niko Đivanović, Crkvice sv. Spasitelja u starom Dubrovniku. Novo Doba br. 326, od 24. XII. 1928.

³¹⁷⁾ Lukša Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, 184.

³¹⁸⁾ Niko Đivanović, Iskopine u sv. Stjepanu, Revija Dubrovnik 1929. god., 269.

³¹⁹⁾ Revija Dubrovnik 1929. godine, nacrt na str. 257.

³²⁰⁾ Dr. Ljubo Karaman, Iskopine u sv. Stjepanu u Dubrovniku. Revija Dubrovnik 1929. god. 272.

³²¹⁾ Frano Radić, Starohrvatska prosvjeta. God. III, br. 1, 14—27.

³²²⁾ List Dubrovačke biskupije br. 14 i 15 od 1897. god.

³²³⁾ Dr. Ljubo Karaman, Iskopine u sv. Stjepanu.

LEGENDA:

Rimski brojevi označuju sektesterije

Arapski brojevi označuju nestale objekte

Zidine staroga grada = - - - - -

Granice sektesterija = - . - . - .

1. Tloris Dubrovnika sa označenim nestalim spomenicima

Stjepana, te su u tu svrhu bili određeni posebni činovnici za njenu gradnju.³²⁴⁾

Općenito je mišljenje, da bi preromanička vrata crkvice do današnje biskupske palače, koju Karaman datira u drugu polovinu XII. ili u početak XIII. stoljeća, bila iz crkve sv. Stjepana. Ta napuštena crkvice pogrešno se nazivlje sv. Bartul. Međutim prema natpisu u samoj crkvi, na tom mjestu je bila prastara crkvice sv. Kuzme i Damjana, koja se spominje u oporuci Drage Gverera 18. siječnja 1284. godine.³²⁵⁾ Osim toga u blizini te crkvice pronađen je odlomak sličan preromaničkom ukrasu spomenutih vrata. Iz navedenog može se zaključiti, da preromanička vrata na crkvi sv. Kuzme i Damjana nemaju nikakve veze sa crkvom sv. Stjepana.

Odlomci pletera i preromaničkih ukrasa pronađenih u sv. Stjepanu čuvaju se u lapidariju Dubrovačkog muzeja.

49. Crkva sv. Teodora

Ova se crkva nalazila u seksteriju Pustierna, negdje na položaju današnjeg kompleksa sudskih zatvora.

U raspodjeli legata, po oporuci Bogdana de Pisino iz 1281. godine, spominje se Dokia, isposnica (reclusa crkve sv. Teodora.³²⁶⁾

Godine 1535. Andrija Đurđević i Alois Gučetić grade kod te crkve ubožište, odnosno hospicij za siromahe, te se u tu svrhu uzimlje i zgrada, gdje su prije stanovale isposnice.³²⁷⁾

Marin Đ. Alojzija Gučetića u svojoj oporuci od 11. listopada 1543. god. spominje ženski hospital kod crkve sv. Teodora, koji je on o svom trošku bio sagradio. Zgrada je imala 2 sprata i 16 soba, od kojih je 5 bilo za siromašne plemkinje, 4 za siromašne pučanke, 4 za pučanke pripadnice bratovštine Lazarina, a 3 za poslugu. Prije 23. ožujka 1782. hospital je izgorio i navedenog dana, kaže se, da se nalazi kod porušene crkve sv. Teodora.³²⁸⁾

Na mjestu tog hospicija sagrađen je 1785. god. t. zv. »konsekvatorij« (odgojni zavod za napuštene mlade djevojke).³²⁹⁾ Zbog prisilnog francuskog zajma god. 1799. Vlada Republike ukine taj zavod, a 1801. g. prodade zgradu Bratovštini svećenika za 17.000 dubrovačkih dukata.³³⁰⁾ Austrijske vlasti su u prvoj polovini XIX. stoljeća zgradu upotrebile za sudske zatvore.

³²⁴⁾ Mon. Rag. II. 76. Medini, Starine Dubrovačke, 157.

³²⁵⁾ Smičiklas T. Diplomatski zbornik VI. 465 br. 387.

³²⁶⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 145. br. 486.

³²⁷⁾ Mattei, Zibaldone II, 94–95.

³²⁸⁾ Jeremić-Tadić, o. c. II, 181.

³²⁹⁾ Kosta Vojnović, Dodatak raspravi Državni rizničari Republike Dubrovačke, 20.

³³⁰⁾ Ibid. 71–72.

Od stare crkve, koja je bila u blizini tog položaja, nisu do danas poznati nikakovi ostaci.

50. Crkva sv. Vida u gradu (stara)

U Dubrovniku, i to unutar zidina, postoje i danas dvije crkvice sv. Vida, obje u privatnom vlasništvu. Jedna je u Ulici Miha Pracata do ruševina njegove kuće, a druga je na Priekome, na vrhu Ulice Zamanjine. Te obje crkvice nisu starije od XIV. stoljeća.

Osim ovih, postojala je i prastara crkva sv. Vida, od koje danas nema traga.

Prema Matejaševiću stara crkva sv. Vida bila je na položaju, gdje je kasnije sagrađena nadbiskupska palača.³³¹⁾ Stjepan Škurla i Niko Đivanović tvrde, da je ta crkva porušena u prvoj polovini XI. stoljeća radi proširenja nadbiskupske palače.³³²⁾ S obzirom da je ta palača bila na mjestu negdašnjeg samostana sv. Katarine, današnje Muzičke škole, to se i ta crkvice nekoč tamo nalazila.

U dokumentima iz druge polovine XIII. stoljeća spominje se crkva sv. Vida, ali se za nju zna, da je bila na Pilama i da su prije god. 1290. kod nje bile Klarise, t. j. dok se nisu preselile unutar grada. Od sredine XIV. stoljeća, to jest otkada su sagrađene danas još sačuvane crkve sv. Vida unutar grada, naglašuje se, kad je riječ o toj crkvi, da se nalazi na Pilama ili da je izvan grada.

51. Crkva sv. Vlaha na Placi (stara)

Stara crkva sv. Vlaha na Placi bila je približno na istom mjestu, gdje je i današnja. Orijevirana je bila prema istoku, te su njena glavna vrata bila prema današnjoj Ulici Zeljarici, koja je bila samo oko 5 m široka. Crkva je mogla imati površinu od cca 400 m², a toliko približno ima i današnja. Na mjestu, gdje je sada njeno pročelje i stepenište, bila je općinska luža.

Ta je crkva sagrađena na osnovu zaključka Velikog vijeća od 26. veljače 1348. godine. Istog dana je određen i položaj gdje da se gradi. Tu se kaže, da se ima graditi na onom dijelu općinskog trga, koji je ispred palače Velikog vijeća, kod općinskog pločnika i kuće Martinusija Menčetića, od koje je imala biti udaljena 2 sežnja. Njena udaljenost od kuće Nikole Menčetića

³³¹⁾ Mattei, Zibaldone II, 541—542.

³³²⁾ Stjepan Škurla, Moćnik stolne crkve u Dubrovniku, 123 i Niko Đivanović: Crkvice sv. Vida u starom Dubrovniku. Narodna Svijest broj 23 od 1929. god.

imala je biti dva i po sežnja.³³³⁾ Kamen temeljac postavi dubrovački nadbiskup Ilija Saraka, poznati protivnik Mlečića.³³⁴⁾

Crkva se veoma dugo zidala, a morala je biti i vrlo bogato ukrašena, te prema tome i vrlo mnogo zapadala. Već od njena utemeljenja građani svojim ostavštinama pomažu gradnju,³³⁵⁾ a 1352. god. zaključeno je, da se četvrtina ostavština onih, koji umru bez oporuke upotrebljava u gradnju crkve.³³⁶⁾

Prema oporukama napisanim za vrijeme kuge god. 1348. Maroje Dimitrije Menčetića oporučno navješta, da se od njegove imovine sagradi oltar Bogorodice u sv. Vlahu,³³⁷⁾ a isto tako Marko de la Slava, da se sagradi oltar sv. Margarite.³³⁸⁾

Ponekad se i prekidalo s gradnjom crkve zbog priječih potreba; tako su 1387. godine radovi prekinuti, a majstori, koji su na crkvi radili, morali su poći zidati lukove arsenala.³³⁹⁾

Godine 1389. zaključilo je Malo vijeće, da se crkva sv. Vlaha završi na način crkve sv. Marije.³⁴⁰⁾

Koncem XIV. stoljeća crkva je bila pokrivena olovom. Naime, god. 1393. obavezao se Ivan ab Arginis izraditi 40 milijara olovnih ploča za crkveni krov, a i više ukoliko bude potrebno.³⁴¹⁾ 40 dubrovačkih milijara bilo bi oko 17.000 kg olova. S obzirom da su olovne ploče za krovove bile oko tri i po milimetra debele, ta količina je odgovarala za krov zgrade od cca 400 m², što bi i prema ubikaciji odgovaralo.

Veliki potres iz godine 1667. teže je ošteti tu krasnu crkvu, što proizlazi iz zaključka Vijeća umoljenih od 18. srpnja te godine, kojim se naređuje, da se iz nje iznesu ruševine.³⁴²⁾ Početkom studenoga iste godine zaključeno je, da se crkva što prije popravi,³⁴³⁾ a odmah zatim izabrani su i nastojnici.³⁴⁴⁾ Popravci su završeni koncem 1669. godine,³⁴⁵⁾ te se od 1670. godine upotrebljavala kao katedrala.³⁴⁶⁾

U noći između 24. i 25. svibnja 1706. god. crkva je izgorjela. Istog dana sastalo se Vijeće umoljenih, koje je zaključilo crkvu

³³³⁾ Mon. Rag. II, 14.

³³⁴⁾ Vučetić. Sv. Vlaha u Dubrovniku, Dubrovnik 1924. god. 22.

³³⁵⁾ Cvito Fisković, Prvi poznati dubrovački graditelji, 31.

³³⁶⁾ Bogišić-Jireček. Liber statutorum. Knj. IV, pogl. 80. Mon. Rag. II, 252.

³³⁷⁾ Arhiv Blagog djela 3, 308.

³³⁸⁾ Ibid. 427.

³³⁹⁾ Reform. 27, 15 v.

³⁴⁰⁾ Reform. 28, 19 v.

³⁴¹⁾ C. Fisković, Prvi poznati dubrovački graditelji, 32, bilješka 201.

³⁴²⁾ Cons. Rog. 115, 90 v.—91.

³⁴³⁾ Ibid. 150.

³⁴⁴⁾ Ibid. 161.

³⁴⁵⁾ Cons. Rog. 117, 121—121 v.

³⁴⁶⁾ Mattei, Zibaldone III, 546 br. 775.

obnoviti.³⁴⁷⁾ Uzet je u službu Marin Gropelli, koji je 29. studenoga predložio dva nacrtu za gradnju crkve. Jedan od tih nacrtu bio je, da se gradi na starim temeljima. Taj nacrt nije primljen, već drugi, po kojem je sagrađena posve nova crkva.³⁴⁸⁾

Od stare crkve se veoma malo sačuvalo. Sačuvalo se stari srebrni pozlaćeni kip sv. Vlaha s maketom grada iz vremena oko pada Carigrada (1453. god.). Sačuvala su se i dva Lazarićeva kamena kipa, sv. Vlaho i sv. Jeronim, koji su po svojoj prilici bili u sakristiji stare crkve, koja sakristija nije izgorjela. Oba je objelodanio C. Fisković.

52. Crkva sv. Vlaha (prva)

Prema Božu Cvjetkoviću prva kapela sv. Vlaha bila je sa strane Pila, na mjestu koje sada zauzima gradske zidine, u blizini bivšeg samostana sv. Klare.³⁴⁹⁾ Položaj prvobitne kapele mogao bi biti na mjestu današnje kule »Puncjele«, utemeljene 1305. godine³⁵⁰⁾ koja se zida 1323. godine.³⁵¹⁾ Naime, u sjevernom dijelu te kule, između gornjeg i donjeg svoda, postoji mala, već davno napuštena kapela, možda podignuta na uspomenu prvobitne crkvice.

Kada je bila sagrađena ta prva crkvice, nije moguće ustanoviti. Ako je ona stvarno bila sagrađena na prostoru, koji zauzima zidine, to je najkasnije u drugoj polovini XIII. stoljeća bila porušena radi gradnje zidina.³⁵²⁾

Nakon toga je sagrađena veća crkva posvećena sv. Vlahu na mjestu bivše crkve sv. Klare. Statut iz godine 1272. spominje svečanost sv. Vlaha, ali crkvu ne spominje.³⁵³⁾

Matejašević stavlja preseljenje koludrica klarisa iz samostana kod crkve sv. Vida na Pilama u grad u godinu 1290. te kaže, da su bile preseljene do stare crkve sv. Vlaha, sada nazvane sv. Klara.³⁵⁴⁾ Da je stara crkva sv. Vlaha bila na tom mjestu, svjedoči nam presuda o oporuci Jelene Drago od 3. travnja 1333. god., u kojoj se spominje »monasterio pulcellarum

³⁴⁷⁾ Vinko Foretić, Zgrada glavne straže u Dubrovniku, 2. (Posebni otisak iz Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku sv. LII. Split. 1949.

³⁴⁸⁾ Ibid. 4.

³⁴⁹⁾ Božo Cvjetković, Sv. Vlaho i Dubrovnik, 16.

³⁵⁰⁾ Mon. Rag. V, 87.

³⁵¹⁾ Mon. Rag. I, 78.

³⁵²⁾ Lukša Beritić, Utvrđenja grada Dubrovnika, 19.

³⁵³⁾ Bogišić i Jireček Liber statutarum... knj. I, pogl. 2. Odredbe Statuta o providnicima crkve sv. Vlaha i o dotaciji iz oporuka, Knj. i pogl. 3 i knj. IV, pogl. 80, uvedeni su u Statut istom 1358. god. vidi Apendix statuta, 462-463.

³⁵⁴⁾ Mattei, Zibaldone II, 561.

sancti Blasii de Ragusio.³⁵⁵) kao i oporuka Danice Benešić iz 1403. godine, u kojoj se navodi S. Biagio delle Pulcelle.³⁵⁶)

Naziv »Pulzelle«, u dubrovačkom narječju »Puncjele«, često se upotrebljavao za samostan sv. Klare. Taj naziv dolazi od talijanske riječi pulzelle = djevice, jer su se tu odgajale djevojke.

Kad je grad bio podijeljen na seksterije, jedan se zvao sv. Vlaha, a taj je prema Matejaševiću bio baš od Široke ulice do vrata Pila, naime na negdašnjem zemljištu nadbiskupije,³⁵⁷) na kojemu je dijelu grada bila i ta stara crkva.

I samo postojanje seksterija sv. Vlaha, prije gradnje njemu posvećene crkve na današnjem mjestu, svjedoči nam o postojanju stare crkve.

Tokom vremena crkva je potpuno promijenila naslovnika, te se prozvala crkvom sv. Klare.

Godine 1706. izgorjela je crkva sv. Vlaha, koja je bila građena 1348. god. na današnjem mjestu. Za svečanosti sv. Vlaha 1707. i 1708. godine Senat naređuje, da se te svečanosti vrše u sv. Klari, jer da je tu bila stara svečeva crkva.³⁵⁸)

Od stare crkve, iz vremena dok se je još nazivala sv. Vlaho, jedini bi ostatak mogao biti onaj kameni ormarić u zidu apside.

53. Kapela sv. Apolonije

Kapela sv. Apolonije nalazila se na dijelu današnje sakristije crkve Domino. Kapela je bila orijentirana prema istoku i bila je malih dimenzija. Još je sačuvana mala polukružna apside sa romaničkim vijencem između okomitog zida i svoda.

Okolo dva i po metra od apside prema zapadu u podu je položen veliki prag, koji ima udubine za uglavljenje stupa uz pobočne zidove i u osi bivše kapele. Iz toga proizlazi, da je kapela imala dvodijelnu oltarnu pregradu.

Ispod kapele je podrum, odnosno neka vrst kripte, koja se proteže i ispod crkvenog presbiterija. Arheolog Dyggve misli, da bi ovi podrumi mogli biti ostatak onih starih crkvice, koje su na uspomenu katakomba imale kriptu.

Prema Matejaševiću u knjizi »De diversis« dubrovačke nadbiskupije, nalazi se bilješka iz 1675. godine, da je bratovština zidara, koja je u to vrijeme pregrađivala u potresu 1667. teško oštećenu crkvu Domino, zatražila dozvolu, da tu kapelu pretvori u sakristiju. Istodobno je zatražila dozvolu, da proda položaj bivše sakristije.³⁵⁹)

³⁵⁵) Kotorski spomenici: Prva knjiga kotorskih notara 1326–1335. Izdala Jugoslavenska akademija znan. i umjet. Zagreb 1951., 383. br. 1132.

³⁵⁶) Mattei, Zibaldone III, 119. br. 176.

³⁵⁷) Ibid. 1. br. 3.

³⁵⁸) Antun Vučetić, Sv. Vlaho u Dubrovniku, 39.

³⁵⁹) Mattei, Zibaldone III, 538. br. 759.

U crkvi Domino nalazi se dobro izrađeni, pozlaćeni stari drveni kip sv. Apolonije, koji po svoj prilici potječe iz bivše kapele.

54. Kapela Navještenja u Ulici Lučarici

Na današnjoj Gundulićevoj poljani, u produženju Ulice Lučarice, koja se do velikog potresa od 1667. godine protezala sve do južnih zidina, stajala je crkva Navještenja. Ona je, prema Matejaševiću, koji je njene ruševine gledao, stajala na mjestu današnje kuće na Gundulićevoj poljani br. 2,³⁶⁰⁾ koja nad ulaznim vratima ima bačvarski znak.

Crkvicu je sagradio Damjan Vukasović (Volcasio), kako proizlazi iz njegove oporuke napisane 1295. godine.³⁶¹⁾

Nasljednici Vukasovića bili su Bonda, koji su tu kapelu dalje uzdržavali. Kapela je bila naime u dvorištu Vukasovićeve kuće, koju su Bonda naslijedili.

U velikom potresu 1667. godine kapela je srušena kao i cijeli okolni predjel. Godine 1754. ruševine kapele sa okolnim zemljištem kupio je bačvar Stjepan Kiprić od Marina Luke Bonda za 300 dubrovačkih dukata.³⁶²⁾

Nakon što je mjesto očišćeno od ruševina, pokazali su se prilično sačuvani zidovi kapele sa oltarom uza sjeverni zid i s malim gotičkim vratima. Na jednom kapitelu vrata bila je uklesana Bogorodica, a na drugome arhanđeo Gabrijel.³⁶³⁾

Kiprić je sve to porušio i na tom položaju sagradio kuću, na ulazna vrata, koje je dao uklesati bačvarski znak, koji se i sada vidi.

Od stare crkvice nije ostalo ništa, osim gornjih lučnih pragova vrata, koji su djelomično preklesani i sačinjavaju dio svoda današnjih južnih dućanskih vrata te kuće.

55. Kapela Navještenja u Ulici od Puća

Nalazila se na mjestu male jednokatnice u Ulici od Puća. Ta jednokatnica sa istočne strane graniči s kućom Bonda, danas vlasnost Pravoslavne crkvene opštine, a sa zapadne s dvorištem pravoslavne crkve.

Nakon što je u velikom potresu srušena stara kuća i kapela Navještenja obitelji Bonda, Marin Jera Bonda, došavši ženidbom u posjed Gundulićeve kuće u Ulici od Puća, dao je uz tu kuću sagraditi novu kapelu Navještenja. Kapela je završena osamdesetih godina XVII. stoljeća, te je 1692. god. već bio određen, drugi po redu, rektor te crkvice.

³⁶⁰⁾ Mattei, Zibaldone I, 63.

³⁶¹⁾ List Dubrovačke biskupije 1907. g. 26.

³⁶²⁾ Ibid.

³⁶³⁾ Mattei, Zibaldone I, 63.

Godine 1904. zadnji potomci te obitelji prodali su kuću i kapelu odboru pravoslavne crkvene opštine.³⁶⁴⁾

Ta kapela s malim zvonikom na preslicu, koje je zapadna strana bila obrasla velikim bršljanom i od koje postoje fotografije, srušena je napokon 1907. god.³⁶⁵⁾, da bi ustupila mjesto današnjoj zgradi.

56. Stara katedrala

Stara dubrovačka katedrala, posvećena Uznesenju Bogorodice, nalazila se na istom mjestu gdje i sadašnja samo drukčije orijentirana. Bila je naime orijentirana prema istoku, te joj je pročelje bilo na sadašnjoj Bunićevoj poljani.

Medini, pozivajući se na kroničara Ranjinu, kaže, da se počela graditi za nadbiskupa Andrije, koji je biskupovao 1142.—1157. godine, a da je završena za vrijeme pape Hadrijana IV. (1154.—1159. god.).³⁶⁶⁾ Budući da Ranjina tačno naznačuje mjesto groba i natpis nadbiskupa Andrije, to se i vijest o početku gradnje može uzeti kao vjerojatna; ali završenje tako velebne građevine nije moglo biti u tako kratkom roku od najviše 16 godina. Nadbiskup Andrija mogao je biti pokopan i u nezavršenoj crkvi, a to tim vjerojatnije, ako se za njegova biskupovanja započelo s gradnjom.

Prvi sačuvani ugovor o gradnji katedrale jest onaj s protomajstorom Eustahijom iz 1199. godine.³⁶⁷⁾

Statut iz godine 1272. propisuje prihode crkve, prava i dužnosti njenih providnika i protomajstora, kao i darove koji su se imali dati majstorima o Božiću, Uskrsu i Novoj godini.³⁶⁸⁾

Providnici crkve morali su na račun crkvenih prihoda od brodova uzdržavati, popravljati i obnavljati lučki gat koji je u to doba bio još iz drveta. Te radove vrše oni još 1552. godine.³⁶⁹⁾

U riznici crkve, osim svetačkih relikvija, čuvali su se općinski depoziti i važne isprave. Radi toga godine 1437. uzeta su u općinsku službu dva svećenika, koji su svaku noć morali spavati kod riznice te čuvati relikvije i općinske depozite.³⁷⁰⁾ Crkvena sakristija gradila se istom 1442. godine.³⁷¹⁾

Crkva je među ostalim umjetninama imala i veliku dijelom slikanu, a dijelom u pozlaćenom srebru izrađenu palu velikog

³⁶⁴⁾ List Dubrovačke biskupije 1907. god. 1, 45, 36, 53—55.

³⁶⁵⁾ Prava Crvena Hrvatska br. 122 od 22. VI. 1907.

³⁶⁶⁾ Milorad Medini, Starine dubrovačke, 152.

³⁶⁷⁾ Smičiklas T., Diplomatski zbornik II, 320 br. 301. Ante Ljepopili, Dubrovačka katedrala. Revija Dubrovnik 1929. god. 84.

³⁶⁸⁾ Bogišić-Jireček. Liber statutorum... knj. I, pogl. 23—28.

³⁶⁹⁾ Cons. Rog. 51, 48.

³⁷⁰⁾ Min. Cons. 7, 148.

³⁷¹⁾ Cvito Fisković, Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku, 23.

oltara, koja se počela raditi 1457. god.³⁷²⁾ Na toj pali radilo je više majstora slikara i zlatara, a među njima i slikar Lovro Kotoranin. Slikarski radovi toga umjetničkog djela vršeni su u općinskoj kući, prema franjevcima.³⁷³⁾ Rad je razmjerno dugo trajao, te 1468. godine još pala nije bila završena.³⁷⁴⁾

Katedrala nije imala zvonik, već su njena zvona u početku bila smještena na kuli-zvonari Dvora. Već godine 1325. bilo je zaključeno, da se ispred katedrale sagradi zvonik s krstionicom u prizemlju,³⁷⁵⁾ te iako se o tome u više navrata vijećalo, do izgradnje tog zvonika nije nikad došlo; sagrađeno je samo njegovo prizemlje, u kojemu je bila krstionica.

Kad su se nakon eksplozije baruta i požara u Dvoru 1463. godine skinula zvona sa kule-zvonare, vijećalo se o mjestu, gdje bi se postavila ta zvona. Bilo je zaključeno, da se napravi drvena zvonara nad crkvom sv. Spasa, dok prijedlog, da ih se postavi nad krstionicu nije prihvaćen.³⁷⁶⁾ Nekoliko dana kasnije zaključeno je, da ih se postavi na gradski zid prema luci.³⁷⁷⁾ Na koncu je 1488. godine zaključeno, da se nad starim vratima ispod prolaza »Sub Varicos« sagradi drvena zvonara za 5 zvona.³⁷⁸⁾

Godine 1515. vrše se veliki radovi na toj crkvi, i to naročito na stupovima i pilastrima, koji su bili trošni,³⁷⁹⁾ a godine 1607. gradi se nova riznica, na mjestu gdje su se i dotada čuvale relikvije.³⁸⁰⁾

U velikom potresu 1667. god. srušena je ta stara velebna romanička katedrala, te je na njenom mjestu sagrađena današnja barokna stolna crkva.

Od stare katedrale nije se ništa sačuvalo osim nekoliko fragmenata romaničkih skulptura, koje se nalaze u gradskom lapidariju, relikvije i nekoliko srebrnih crkvenih predmeta.

57. Krstionica

Na današnjoj Bunićevoj poljani sve do godine 1830. dizala se osmerokutna zgrada pokrivena polukuglastim svodom, koja je bila sagrađena za krstionicu i za podnožje, odnosno prizemlje zvonika.

5. lipnja 1325. god. zaključilo je Malo vijeće, da se poruše neke drvene kuće vlasnosti crkve sv. Marije, koje su se ispred nje dizale, i da se na tom mjestu sagradi zvonik s krstionicom.³⁸¹⁾

³⁷²⁾ Min. Cons. 14, 174.

³⁷³⁾ Min. Cons. 15, 41.

³⁷⁴⁾ Min. Cons. 17, 119 v.

³⁷⁵⁾ Mon. Rag. II, 316.

³⁷⁶⁾ Cons. Rog. 17, 271 v.

³⁷⁷⁾ Ibid. 275 v.

³⁷⁸⁾ Cons. Rog. 25, 255 v.

³⁷⁹⁾ Cons. Rog. 33, 156.

³⁸⁰⁾ Cons. Rog. 81, 23.

³⁸¹⁾ Mon. Rag. II, 316.

S gradnjom se odmah i započelo, ali se ova dugo oteгла i nikad nije bila završena. Godine 1348. bogati brodovlasnik Anđeo Ljutica pomaže tu gradnju,³⁸²⁾ a godine 1395. zaključeno je, da se dava godišnje providnicima sv. Marije 1000 perpera za izgradnju zvonika nad sv. Ivanom.³⁸³⁾ Naime, krstionice su običavali posvećivati sv. Ivanu Krstitelju, te je u njima bio oltar ili kip tog sveca.

I nakon navedenog zaključka gradnja nije nastavljena, te zvonik nad krstionicom nije nikad bio izgrađen.

U velikom potresu 1667. godine krstionica nije srušena, ali izgleda, da se više nije upotrebljavala za tu svrhu. To je i razumljivo, jer preorijentacijom katedrale, ta stara krstionica ostala je iza crkve, a ne ispred nje, kako je bio običaj. Iz tog razloga ing. Andrija Viteleski, koji je zgradu opisao i nacrtao 1827. godine, nije znao pravu njenu prvobitnu namjenu, već je nazivlje »Monumento«.³⁸⁴⁾

Godine 1801. bio je donesen zaključak, da se proda,³⁸⁵⁾ ali sa svim tim ona je postojala sve do 1830. godine.

U Državnom arhivu u Dubrovniku postoji tloris stare nadbiskupske palače i palače Gradića, nacrtan 9. travnja 1830. god., na kojemu je i tloris te krstionice.

Škurla piše, da je krstionica porušena 1830. Jireček to rušenje naziva modernom bezumnošću, a Medo Pucić kaže, da ta prekrasna krstionica od bijelog i crvenog mramora nije pala od trešnje, nego da ju je dao srušiti neki austrijski general da dobije više svijetla u svom bureauu.³⁸⁶⁾

Od toga zanimljivog i krasnog spomenika stare dubrovačke arhitekture nije se ništa sačuvalo.

58. Samostan sv. Andrije

Stari samostan benediktinskih koludrica sv. Andrije nalazio se uz južne gradske zidine i obuhvaćao predjel, koji sada zauzima vrt uz zidine »na Andriji«, dio vrta doma staraca i u početku dio malog trga, nazvan na Andriji, a kasnije cijeli taj trg.

³⁸²⁾ Cvito Fisković, Prvi poznati graditelji Dubrovnika, 24.

³⁸³⁾ Reform. 30, 25.

³⁸⁴⁾ Knjiga inženjera Andrije Viteleschija u Državnom Arhivu u Dubrovniku.

³⁸⁵⁾ Cons. Rog. 208, 12.

³⁸⁶⁾ Cvito Fisković, Prvi poznati dubrovački graditelji, 26. Fisković navada više dokumenata o toj zgradi, njen opis i stručno mišljenje, te žali da je uništen taj vrlo zanimljivi spomenik starog Dubrovnika.

Ponekad se nazivlje sv. Andrija od kaštela, »San Andrea del castello«, kao na primjer u ugovoru iz 1278. godine o prodaji nekih gradilišta.³⁸⁷⁾

Petar de Smalatica ostavlja 1280. godine oporučno 100 perpera, da mu se u crkvi sv. Andrije sagradi grobnica, a ostatak da se upotrebi za izgradnju samostana.³⁸⁸⁾

U priznanicama za primljene legate iz oporuke Bogdana de Pisino iz 1281. god. spominje se predstojnica (abatessa) samostana sv. Andrije.³⁸⁹⁾

Samostan je bio prislonjen uz gradske zidine, što se vidi iz raznih zaključaka Vijeća. U odluci Vijeća umoljenih iz 1387. godine o oslobođenju gradskih zidina sa unutrašnje strane naredeno je, da se uza zidine od samostana sv. Klare do onog sv. Andrije napravi ulica isključivši oba samostana.³⁹⁰⁾ Ni prilikom gradnje novog, odnosno obnove i pojačanja gradskog zida sa strane mora 1424. godine nije ostavljena ulica između samostana i zida.³⁹¹⁾ Zbog tih pojačanja zidina srušen je 1426. godine dio samostanske zgrade.³⁹²⁾

Prema jednom zaključku iz godine 1445. samostan je imao jedan veliki, željeznim rešetkama zaštićeni prozor, probijen kroz gradski zid.³⁹³⁾ Taj, kasnije zazidani prozor, vidi se i sada na gradskom zidu sa strane pučine.

Godine 1410. započelo je s gradnjom t. zv. Rupa (silosa) u obliku suhih bunara za spremanje općinskog žita. Ovi su bunari građeni u podrumima samostanskih zgrada i na trgu ispred tog samostana.³⁹⁴⁾ Godine 1428.—1429. trg je obzidan i nad njim napravljen krov.³⁹⁵⁾ Nad tom novom zgradom, i to nad njenim istočnim dijelom, 1455. god. prošireno je spavalište samostana,³⁹⁶⁾ a godine 1584. proširuje se i nad ostali dio bivšeg trga, ispod kojeg su bile općinske rupe.³⁹⁷⁾ Tim proširenjem najviši dio općinskih rupa bio je pod samostanom sv. Andrije. Može se pretpostaviti, da su pod samostanom sv. Andrije bile 22 takove rupe. Mora se napomenuti, da to nisu današnje »Rupe«, kao što se misli, jer su današnje napravljene cijelih 130 godina kasnije.³⁹⁸⁾

Radi produženja crkve sv. Andrije godine 1428., dozvoljeno je koludricama da presvode jednu općinsku ulicu, koja je

³⁸⁷⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 9. br. 32.

³⁸⁸⁾ Ibid. 106. br. 376.

³⁸⁹⁾ Ibid. 145, br. 486.

³⁹⁰⁾ Reform. 27, 21 v.—22 v.

³⁹¹⁾ Cons. Rog. 3, 301—302.

³⁹²⁾ Min. Cons. 4, 20.

³⁹³⁾ Min. Cons. 11, 61.

³⁹⁴⁾ Reform. 33, 141 v., 153, 158 i 166.

³⁹⁵⁾ Min. Cons. 4, 175 i 253.

³⁹⁶⁾ Min. Cims. 14, 2 v.

³⁹⁷⁾ Cons Rog. 68, 143 v.

³⁹⁸⁾ Vidi br. 30 Rupe stare.

uz crkvu prolazila.³⁹⁹⁾ Ta stara crkva tokom vremena postala je toliko trošna, da se je 1542. godine morala porušiti i ponovo izgraditi.⁴⁰⁰⁾

Godine 1559. koludrice sv. Andrije obnavljale su crkvicu sv. Martina, koja je bila njihova vlasnost. Tom prilikom im je dozvoljeno, da mogu treći balkon po volji zatvoriti ili povisiti s time, da bude zaštićen jakim željeznim rešetkama.⁴⁰¹⁾ Ti balkoni, koji se ovdje spominju, jesu ona 3 velika prozora kroz gradski zid iznad cisterne Doma staraca, od kojih je jedan zazidan.

Kad se godine 1578. proširivao obližnji samostan sv. Marka, zaključeno je, da se u to proširenje uklopi i crkvice sv. Martina, a koludricama sv. Andrije da se isplati ošteta za tu crkvicu.⁴⁰²⁾ Međutim, do tog uklopljenja nije došlo, jer 1617. godine koludrice sv. Andrije traže dozvolu za gradnju cisterne ispod crkve sv. Martina.⁴⁰³⁾

Taj stari samostan sa obje crkve, sv. Andrije i sv. Martina, srušen je u velikom potresu 1667. godine. Tom prilikom su napuštene i zatrpane stare općinske rupe, koje su ispod njega bile.

Austrijski vojni erar pregradio je zidom položaj starog samostana, da bi na prostoru uza zidine mogao namjestiti topovsku bateriju. Radi toga poravnan je teren, te od starog samostana nije ništa ostalo, osim jedne cisterne na položaju spomenute baterije, druge iza Doma staraca, i prije navedenih prozora u gradskim zidinama. Od sjevernog dijela bivšeg samostana nastao je opet mali trg.

S obzirom na očito veliko povišenje terena na predjelu bivšeg samostana i s obzirom na njegovu starost zahvalno bi bilo vršiti iskopavanja na tom položaju.

59. Samostan sv. Marka (sv. Bartolomija)

Samostan sv. Marka u Kalarinji nalazio se na kraju Feričeve ulice, što se razabire i iz jednog nacрта u knjizi zaključaka Vijeća umoljenih od 1543. godine.⁴⁰⁴⁾ S južne strane graničio je sa samostanom sv. Andrije, a sa zapadne s nekadašnjom bolnicom, sadašnjim Domom staraca.

Taj se samostan ranije nazivao sv. Bartolomija, kasnije je prozvan svetog Marka, ali i tada se ponekad nazivlje starijim imenom. Samostan je naime imao dvije crkve, starija je bila posvećena sv. Bartolomiju, a novija sv. Marku.

³⁹⁹⁾ Min. Cons. 4, 155.

⁴⁰⁰⁾ Cons. Rog. 45, 227.

⁴⁰¹⁾ Cons. Rog. 54, 229 v.

⁴⁰²⁾ Cons. Rog. 64, 270 v.

⁴⁰³⁾ Cons. Rog. 85, 153.

⁴⁰⁴⁾ Cons. Rog. 46, 200.

Tako u podjeli legata oporuke Bogdana de Pisino iz 1281. god.,⁴⁰⁵⁾ kao i u oporuci poznatog utemeljitelja samostana na Daksi Savina Getaldića, također iz 1281. godine,⁴⁰⁶⁾ nazivlje se samostanom svetog Bartolomija. Godine 1380. država uzimlje u vječni najam neki vrt na Pilama, vlasnost samostana sv. Bartola, koji je vlada ustupila klarisama, kao oštetu za vrt sv. Klare, uklonjen radi gradnje gradskog jarka.⁴⁰⁷⁾

Godine 1415. u odredbi o gradnji kanalizacije spominje se samostan sv. Marka u Kalarinji (calarigna), do kojeg je te godine izgrađena kanalizacija.⁴⁰⁸⁾ Svetim Markom se nazivlje i u odredbi o gradnji rupa iz 1410. godine.⁴⁰⁹⁾ Naime i ispod tog samostana, odnosno u njegovim podrumima bilo je 6 rupa (silosa) za žito.⁴¹⁰⁾

Da je crkva sv. Bartolomija i nakon prekrštenja samostana u njegovu kompleksu i dalje postojala, svjedoči nam zaključak Vijeća umoljenih iz 1503. godine, kojim se naređuje koludricama sv. Marka, da završe popravak crkve sv. Bartolomija.⁴¹¹⁾ Deset godina kasnije zaključeno je, da se dade koludricama sv. Marka 6 perpera, zbog troška koji su imale za izgradnju nekog balkona nad svodovima crkve sv. Bartolomija.⁴¹²⁾

Godine 1536. Vijeće umoljenih dariva stup s podnožjem i kapitelom koludricama sv. Marka za popravak njihove ruševne crkve.⁴¹³⁾

U drugoj polovini XVI. stoljeća, t. j. godine 1577., vijeća se o proširenju tog samostana prema jugu sve do crkve sv. Martina, te se određuju i tri providnika, da izrade model te novogradnje.⁴¹⁴⁾ U slijedećoj godini zaključeno je, da se i crkva sv. Martina, vlasnost samostana sv. Andrije, priključi onom sv. Marka. Koludricama sv. Andrije imala se isplatiti ošteta za tu crkvicu. Između novogradnje i kuće obitelji Vetrana, koju je samostan otkupio, imala se napraviti ulica.⁴¹⁵⁾

Novogradnja samostana dopirala je sve do samostana sv. Andrije, odnosno do bivšeg malog trga, nad kojim je samostan sv. Andrije proširen, a ispod kojeg su bile općinske rupe. To proizlazi iz zaključka Vijeća umoljenih od godine 1596., kojim

⁴⁰⁵⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 145, br. 486.

⁴⁰⁶⁾ Ibid. 156, br. 513.

⁴⁰⁷⁾ Mihajlo Dinić, Odluke veća Dubrovačke republike, 40

⁴⁰⁸⁾ Min. Cons. 1, 50 v. Calarigna nazivao se najzapadniji dio otočica Lave, gdje je, izgleda, bila prva luka Dubrovnika. Calarigna grčki znači lijepo пристаниште.

⁴⁰⁹⁾ Reform. 33, 166.

⁴¹⁰⁾ Debita notarie pro comuni 1, 101 v.—102.

⁴¹¹⁾ Cons. Rog. 29, 153 v.

⁴¹²⁾ Min. Cons. 31, 208 v.

⁴¹³⁾ Cons. Rog. 42, 263 v.

⁴¹⁴⁾ Cons. Rog. 64, 75.

⁴¹⁵⁾ Ibid. 270 v.

se dozvoljava koludricama sv. Andrije, da tri prozora, koji su nad spavalištem samostana sv. Marka, mogu sniziti i napraviti im vanjske kapke.⁴¹⁶⁾

U velikom portesu 1667. god. samostan je srušen, te su tom prilikom poginule sve njegove koludrice, dok su u drugim srušenim samostanima barem neke ostale žive. Taj samostan nije obnovljen, a zemljište i ruševine došli su u privatni posjed. Iako je taj samostan najviše stradao u potresu, od njega je ipak ostalo najviše ruševina, koje do danas nisu istražene. Uz te ruševine sagrađene su nove kućice, od kojih se u dijelu jedne vidi zanimljivi krstati svod, koji je počivao na stupovima ugrađenim u katove zgrade. Od ovih stupova sačuvao se jedan u jugoistočnom uglu. Trećina svoda, i to sa sjeverne strane, nedostaje, te je gotovo nevjerojatno, kako ostali dio stoji. Ta prostorija mogla bi biti apsida jedne od samostanskih crkava.

60. Samostan sv. Mihajla Anđela s kapelom sv. Trojstva

Samostan dominikanki sv. Mihajla Anđela nalazio se podno Stubišta uz Jezuite. Od istoka prema zapadu protezao se od bivše Ulice Lučarice (zapadnog pročelja Gundulićeve poljane i Ulice uz Jezuite) do Kabožine ulice. Ulica Dinka Ranjine, prije velikog potresa, nije postojala.

Ponekad se taj samostan nazivlje i samo samostanom svetog Anđela.

Prema jednom kupoprodajnom ugovoru iz konca XVI. stoljeća, i isto tako iz druge polovine XVIII. stoljeća, samostan se u pravcu sjever-jug protezao od današnje kuće Uz Jezuite br. 4 do one na Gundulićevoj poljani br. 2 eskuzivno.⁴¹⁷⁾

Položaj sv. Anđela spominje se godine 1281. prilikom prodaje nekog zemljišta vlasnosti Stane, kćeri pok. Ivana Vukasovića. To je zemljište graničilo sa istočne strane Općinskom ulicom, a sa zapadne nekom kućom.⁴¹⁸⁾ S obzirom da su Vukasovići posjedi bili između Ulica Lučarice i Kabožine, to je zemljište bilo na Ulici Lučarici, koja se tada protezala sve do južnih gradskih zidina.

Samostan se prvi put spominje u oporuci Rade Magero od 5. svibnja 1283. god. kao »monasterio sancti Michaelis monialium«. ⁴¹⁹⁾ Isto tako spominje se 1288. god. u oporuci Desage, žene Petra Tudizića.⁴²⁰⁾

Matejašević navodi, da su se 1399. god. u taj stari već napušteni samostan uselile koludrice dominikanke.⁴²¹⁾ Tu istu go-

⁴¹⁶⁾ Cons. Rog. 75, 83 v.

⁴¹⁷⁾ Mattei, Zibaldone I, 64—66.

⁴¹⁸⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 210 br. 672.

⁴¹⁹⁾ Smičiklas T., Diplomatski zbornik VI., 429. br. 364.

⁴²⁰⁾ Mattei, Zibaldone II, 561.

⁴²¹⁾ Ibid.

dinu navodi i Posinković, te kaže, da je te godine Niketa Vukaso-
vić, rođena Gučetić, udovica Lovra Vukasovića, s kojim je
izumrla porodica Vukasovića, osnovala taj samostan.⁴²²⁾

Pasko Vukasović bio je uz svoju kuću sagradio kapelu sv.
Trojstva i obdario je legatima na teret svojih kuća na Placi,
kako proizlazi iz njegove oporuke napisane 1282. godine.⁴²³⁾ Ta
kapela bila je, možda baš u vrijeme obnove samostana i uselje-
nja dominikanki, spojena sa crkvom sv. Mihajla. Matejašević
kaže, da je kapela sv. Trojstva bila tako građena, da se opazalo,
da je sagrađena prije samostana.⁴²⁴⁾

Godine 1505. stara bratovština sv. Mihajla, koja je od svog
utemeljenja bila u crkvi »sv. Mihajla de Labe«, seli u crkvu tog
samostana.⁴²⁵⁾ Možda iz razloga, što se početkom XVI. stoljeća
stara crkva sv. Mihajla »de Labe« prozvala crkvom sv. Lucije.

Iste te godine Malo vijeće odobrilo je koludricama sv. Mi-
hajla tri perpera kao pripomoć za izradu nove oltarne pale.⁴²⁶⁾

Uz taj samostan bila je kuća Andrije Bonda, kojemu je
1584. god. dozvoljeno, da sa česme, koja je bila u samostan-
skom dvorištu, dovede vodu u svoje dvorište.⁴²⁷⁾

Samostan sa crkvom i prigradenom kapelom sv. Trojstva
srušen je u velikom potresu 1667. godine, te od njega nema
nikakvih vidljivih ostataka, tim više što je otvaranjem Gundu-
ličeve poljane, Ulice uz Jezuite i probijanjem Ranjinine ulice
taj predjel potpuno izmijenio lice.

Dominikankama je koncem XVII. i početkom XVIII. stol-
ljeća bratovština svećenika izgradila novi samostan sv. Katar-
ine na mjestu u potresu izgorjelog samostana sv. Apoštola.⁴²⁸⁾

61. Samostan sv. Šimuna

Stari, razmjerno mali samostan sv. Šimuna zauzimao je
prostor zapadnog dijela vrta današnje Muzičke škole, bivšeg
samostana sv. Katarine. Kompleks sv. Šimuna i danas je odije-
ljen zidom od ostalog kompleksa škole.

U sačuvanim arhivskim dokumentima taj se samostan spom-
inje 1108. godine u jednoj naredbi dubrovačkog nadbiskupa
Domenika, da crkva sv. Šimuna ostaje i nadalje svojina kolu-
dričkog samostana.⁴²⁹⁾ Godine 1273. samostan je radi dovršenja

⁴²²⁾ Povijesne crtice o Dominikanskom redu u starom Dubrovniku
List Dubrovačke biskupije, god. 1917, br. 2, 16.

⁴²³⁾ Cremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 230, br. 731.

⁴²⁴⁾ Mattei, Zibaldone I, 64.

⁴²⁵⁾ Min. Cons. 23, 150 v.

⁴²⁶⁾ Ibid. 215 v.

⁴²⁷⁾ Cons. Rog. 68, 67—67 v.

⁴²⁸⁾ Cons. Rog. 118, 71.

⁴²⁹⁾ Smičiklas T. Diplomatski zbornik II, 20 br. 17.

popravka crkve prodao neko svoje zemljište, koje je sa svih strana graničilo imanjem Vale Gundulića, a samo na jednom uglu sa imanjem Ivana Vukasovića.⁴³⁰⁾ Prema noveli Statuta o regulaciji grada iz 1296. god. to bi zemljište moglo biti na južnom dijelu blokova kuća između Ulice Lučarice i Kabožine.

I taj se samostan spominje u podjeli legata oporuke Bogdana de Pisino iz 1281. god.⁴³¹⁾ kao i u mnogim drugim oporukama iz tog i kasnijeg vremena.

Do samostanske crkve vodila je neka presvođena ulica, za koju je 1407. godine naređeno da se poploča mramorom.⁴³²⁾ Ta se presvođena ulica spominje i 1438. god.⁴³³⁾ Ulica, koja je vodila k toj crkvi, s obzirom na njen položaj u kompleksu samostana, mogla je jedino biti današnja Ulica smokvina.

Od godine 1505. sa istočne strane tog samostana uz staru crkvu sv. Petra bio je samostan klarisa Svetih apoštola, koji je nakon velikog potresa pregrađen u samostan dominikanki sv. Katarine Sienske.

Godine 1506. zaključeno je, da se zaokruži zidom cijeli samostan sv. Šimuna, i u tu svrhu odobreno je 130 perpera.⁴³⁴⁾

Obližnji samostan sv. Petra odnosno Svetih apoštola popravljao se i uređivao 1596. god., a u isto vrijeme popravljao se i samostan sv. Šimuna, kojega je crkva graničila sa vrtom Svetih apoštola.⁴³⁵⁾ Pred konac te iste godine ovlašten je Knez i Malo vijéće, da predvide i narede korekture onih gradnja u samostanu sv. Apoštola, koje su škodile crkvi sv. Šimuna.⁴³⁶⁾

U velikom potresu 1667. godine porušen je i stari samostan sv. Šimuna. Od stare crkve ostali su ostaci zidova, a tako isto i od samostana, od kojeg su ostale i dvije cisterne. Samostan više nije obnavljan, već je njegovo zemljište upotrebljeno kao vrt novouređenog samostana sv. Katarine. Nad južnim dijelom starog samostanskog kompleksa izgrađena je visoka taraca. Razne preinake vršene su i u XIX. stoljeću, kad je sv. Katarina uzeta za licej, a kasnije za gimnaziju, koja je tu ostala do 1920. godine.

62. Samostan sv. Tome u Pustierni

Samostan benediktinki sv. Tome u Pustierni bio je na onom, sada slobodnom prostoru u predjelu Pustierna, između Stajeve i Bandurove ulice. Kompleksu samostana pripadao je i prostor između Ulice od Pustierne i Ulice Damjana Jude, gdje

⁴³⁰⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 335. br. 1119.

⁴³¹⁾ Ibid. 145, br. 486.

⁴³²⁾ Reform. 34, 74 v.

⁴³³⁾ Min. Cons. 7, 233.

⁴³⁴⁾ Cons. Rog. 30, 181 v.—182.

⁴³⁵⁾ Cons. Rog. 45, 170—170 v. i 173.

⁴³⁶⁾ Ibid. 206 v.

je u drugoj polovini XIX. stoljeća sagrađena zgrada, bivši Hotel Lacroma (druga zgrada u Ulici Damjana Jude, počevši od vrata tvrđave sv. Ivana).

Koludrički samostan sv. Tome spominje se u oporuci Ivana Gundulića i žene mu Dobroslave 1234. godine.⁴³⁷⁾

Godine 1279. spominju se neka zemljišta samostana sv. Tome u Gružu,⁴³⁸⁾ a god. 1303. dozvoljava se koludricama sv. Tome, da mogu prodati na javnoj dražbi dva solida (zlatice) vinograda u Župi.⁴³⁹⁾

Da se samostan sv. Tome protezao i na prostoru sjeverno od Ulice od Pustierne, svjedoči nam zaključak Malog vijeća iz 1412. god. o probijanju triju prozora kroz ondašnji gradski zid prema luci, i to u blizini samostanskog zida.⁴⁴⁰⁾

Samostanska crkva bila je u blizini gradskih zidina prema pučini, te je 1439. godine dozvoljeno koludricama, da je mogu povisiti do ispod lukova obilaznog hodnika zidina.⁴⁴¹⁾

U blizini tog samostana bio je neki hospital, koji je 1508. inkorporiran u kompleks samostana.⁴⁴²⁾

Godine 1514. vršeni su veliki radovi na samostanu sv. Tome, te je 2. svibnja te godine Vijeće umoljenih usvojilo predloženi model gradnja, s time da se najprije gradi crkva, troškom samog samostana.⁴⁴³⁾

U samostanskoj crkvi bilo je do 1425. godine sjedište Bratovštine šavaca pod nazivom sv. Tome i sv. Omobona. Te godine bratovština se preselila u crkvu sv. Petra, Lovrijenca i Andrije.⁴⁴⁴⁾

Današnji bastion sv. Spasitelja sagrađen 1647.—1654. god. u početku su nazivali novom utvrdom nad svetim Tomom — novi propugnaculi super sanctum Tomam,«⁴⁴⁵⁾ jer se diže u blizini položaja tog starog samostana.

Veliki potres 1667. godine srušio je i taj samostan, te je taj prostor većim dijelom ostao i do danas slobodan.

Vidljivi ostaci tog samostana su zazidana vrata i zazidani prozor sa komadom zida u Stajevoj ulici. S obzirom da su ti ostaci na visini same ulice, vidi se, da je slobodni prostor samostanskog kompleksa ogromni nasip ili možda presvođene donje prostorije bivšeg samostana. I na tom platou trebalo bi vršiti iskapanja, koja bi, zastalno, imala dobrih rezultata.

⁴³⁷⁾ Smičiklas T., Diplomatski zbornik III, 399, br. 345.

⁴³⁸⁾ Čremošnik, Spisi dubrovačke kancelarije, 30. br. 115.

⁴³⁹⁾ Mon. Rag. II, 303.

⁴⁴⁰⁾ Reform. 34, 44.

⁴⁴¹⁾ Cons. Rog. 7, 56.

⁴⁴²⁾ Cons. Rog. 31, 11 v.

⁴⁴³⁾ Cons. Rog. 33, 48.

⁴⁴⁴⁾ Min. Cons. 3, 192.

⁴⁴⁵⁾ Cons. Rog. 100, 171, 176 v.

E. NESTALE PALAČE

63. Palača bosanskog kralja

Početak 1399. godine Dubrovčani su, nakon dugih nastojanja, pomoću Vojvode Hrvoja kupili od bosanskog kralja Ostoje Primorje. Osim ugovorene kupoprodajne svote oni su kralja Ostoju imenovali dubrovačkim plemićem i darovali mu kuću u gradu. Tu su kuću Dubrovčani namjeravali pregraditi u reprezentativnu palaču, kao što su kasnije izgradili palaču Sandalja Hranića.

17. travnja 1399. godine zaključeno je u Vijeću umoljenih, da se na općinski trošak napravi cisterna, vrata i balkon na kući, kako su predvidjeli kraljevi poslanici.⁴⁴⁶⁾

U rujnu te godine naredilo je Malo vijeće, da se pripremi ilovača, žljebovi i sve što je potrebno za gradnju cisterne u kući bosanskog kralja, a tako isto i za gradnju vrata. Svima, koji su u toj kući stanovali, naređeno je, da u toku sedmice isprazne podrum, gdje se imala graditi cisterna.⁴⁴⁷⁾ Četrdeset dana kasnije određena je veličina i mjesto te cisterne, koja je imala biti u jednom dijelu kuće podruma.⁴⁴⁸⁾

Nakon toga došlo je do rata između ugarskog kralja Sigismunda i bosanskog kralja Ostoje. Budući da su Dubrovčani bili na strani Sigismunda, rat se vodio i na dubrovačkim granicama, te su Bosanci 1403. preoteli Dubrovčanima Slansko Primorje. Nakon toga palača bosanskog kralja više se ne spominje, i njen je položaj nepoznat.

64. Prva palača nadbiskupije

Stara palača dubrovačkog nadbiskupa nalazila se unutar zidina starog grada, i to kod crkve sv. Petra Velikoga.⁴⁴⁹⁾

Da je to bila jedna od najreprezentativnijih palača u gradu, svjedoče nam ugovori Dubrovčana s Mlečićima od 1205. do 1252. godine, u kojima se navodi, da će se mletačkom duždu, ako dođe u Dubrovnik, dati za stanovanje nadbiskupska palača ili, prema želji, koja druga gospodska kuća.⁴⁵⁰⁾

Prema Matijaševiću stara nadbiskupska palača izgorjela je 1296. godine, te je nadbiskup Ilija Saraka iz temelja sagradio novu nadbiskupsku palaču sa južne strane katedrale.⁴⁵¹⁾ I stvarno nadbiskup Ilija Saraka, koji je u veljači 1342. imenovan nadbiskupom, 1343. godine naručuje balkonate za tu zgradu.⁴⁵²⁾

⁴⁴⁶⁾ Reform. 31, 133 v.

⁴⁴⁷⁾ Ibid. 67 v.

⁴⁴⁸⁾ Ibid. 71.

⁴⁴⁹⁾ Mattei, Zibaldone III, 9. br. 21.

⁴⁵⁰⁾ Božo Cvjetković, Dubrovačka diplomacija I, 33.

⁴⁵¹⁾ Mattei, Zibaldone II, 9 br. 21.

⁴⁵²⁾ C. Fisković, Prvi pozn. dubrovački graditelji, 76.

Ne može se pretpostaviti, da od 1296. do 1343. nije postojala nadbiskupska palača, te je vjerojatno ona kod sv. Petra bila popravljena nakon požara od 1296. godine. Popravak nadbiskupske palače u 1325. godini, koji navodi Cvito Fisković,⁴⁵³⁾ ticao se, vjerojatno, stare palače.

Da je prva nadbiskupska palača bila kod sv. Petra, navodi i Cerva, iako se on ne slaže, da bi sv. Petar bio prava katedrala.⁴⁵⁴⁾

Kasnije se ta stara nadbiskupska palača, kao takova ne spominje, ali su kod sv. Petra Velikog postojale neke druge zgrade vlasnosti crkve, koje su 1496.—1505. godine ustupile mjesto novom samostanu Svetih apoštola.

65. Palača Radoslava Pavlovića

Kad su se 1427. godine, nakon dugotrajnih pregovora, Dubrovčani pogodili s vojvodom Radoslavom Pavlovićem o prodaji zapadnog dijela Konavala, darovali su i njemu palaču u gradu. Koncem svibnja te iste godine naređeno je, da se na tu zgradu postave grbovi Pavlovića, i to jedan nad ulazna vrata, a drugi prema kući Klementa Gučetića.⁴⁵⁵⁾

Nakon potresa od 1520. godine određena su tri lica, da pregledaju ugovor vojvode Petra Pavlovića s nasljednicima pok. Martilice Rastića, koji su držali u najam Pavlovićevu kuću u Ulici Lučarici. Ugovor se ticao troškova oko popravka te zgrade oštećene u potresu.⁴⁵⁶⁾

S obzirom da su se Gučetićeve kuće nalazile u Krivoj ulici, koja je ulazila u Ulicu Lučarice na mjestu, gdje se sada Gundulićeva poljana spaja s ulicom Uz jezuite, to je, prema iznijetom, Pavlovićeva palača bila na južnom dijelu današnje Gundulićeve poljane.

Veliki potres od 1667. godine uništio je i tu palaču, koje su ruševine odstranjene s ruševinama i ostalih kuća, koje su do tog potresa zauzimale prostor današnje Gundulićeve poljane.

66. Palača Vojvode Sandalja Hranića

Palača Sandalja Hranića, koja se, nakon što ju je naslijedio Herceg Stjepan Kozača prozvala Hercegovina, nalazila se pred današnjom katedralom, uz gradski zid prema ulici.⁴⁵⁷⁾

Nakon što je Sandalj Hrančić postao vlasnik dijela Hercegovine i polovine Konavala, Dubrovčani, u vječitoj želji da

⁴⁵³⁾ Ibid.

⁴⁵⁴⁾ Stjepan Škurla, Moćnik stolne crkve u Dubrovniku, 143.

⁴⁵⁵⁾ Min. Cons. 4, 92/II v.

⁴⁵⁶⁾ Min. Cons. 33, 257.

⁴⁵⁷⁾ Mattei, Zibaldone II, 370.

prošire svoju vlast nad Konavlima i nad Slanskim Primorjem, iz taktičkih razloga imenovali su Sandalja svojim građaninom.⁴⁵⁸⁾

U ratu između ugarskog kralja Sigismunda i bosanskog kralja Ostoje, Dubrovnik je bio uza Sigismunda. Godine 1403. Bosanci su preoteli Dubrovčanima Slansko Primorje, koje im je Ostoja prodao 1399. godine. Nakon završetka rata, zagovorom vojvode Sandalja, novi bosanski kralj Tvrdko II. povratio je godine 1405. primorje Dubrovčanima.⁴⁵⁹⁾ Oni su, nakon toga, Sandalju darovali kuću u gradu, koja se 1407. godine popravljala,⁴⁶⁰⁾ i imenovali ga dubrovačkim plemićem.

Kada je, koncem drugog decenija XV. stoljeća izbio rat između Sandalja Hranića i Radoslava Pavlovića, vlasnika druge polovine Konavala, Dubrovčani su potpomagali Sandalja; dapače su svojom artiljerijom zauzeli tvrđavu Sokol u Konavlima. Naime, nakon podjele Konavala između Sandalja i Radoslava, tvrđava je ostala zajednička, ali je pred početak rata Radoslav zauzeo cijelu tvrđavu.

Nakon završetka rata, u proljeću 1420. godine, Sandalj je svoj dio Konavala i tvrđave Sokol prodao Dubrovčanima.⁴⁶¹⁾

Dubrovčani su Sandalju, osim ugovorene svote novca, darovali jedno zemljište u Konavlima i jedno na Šipanu.

Rači proširenja već prije poklonjene mu kuće, kupljena je kuća Sima Gradića, koja je uz nju bila, te je to pregrađeno u dvospratnicu s gotskim prozorima, na kojima je bio pozlaćeni vojvodin grb.⁴⁶²⁾ Godine 1421. uređiva se i cisterna u toj palači.⁴⁶³⁾

Na toj zgradi radio je 1422. godine kipar Bonino iz Milana.⁴⁶⁴⁾ To je isti majstor, koji je napravio poznati oltar sv. Staša u splitskoj katedrali.

U slijedećoj, t. j. 1423. godini radovi su bili u završnoj fazi, te je na zgradu sa strane luke postavljen veliki pozlaćeni grb Hranića,⁴⁶⁵⁾ a koncem svibnja te godine radi se i namještaj stana.⁴⁶⁶⁾ Palača je bila toliko luksuzno izrađena, da su i prozorske rešetke prema moru bile pozlaćene, a djelomično i kućna vrata.⁴⁶⁷⁾

⁴⁵⁸⁾ M. Grujić, Konavli pod raznim gospodarima, Spomenik Srpske akademije LXVI., 20.

⁴⁵⁹⁾ Ibid.

⁴⁶⁰⁾ Reform. 33, 20 v.

⁴⁶¹⁾ Cons. Rog. 2, 111 v.

⁴⁶²⁾ Min. Cons. 2, 149/I.

⁴⁶³⁾ Ibid. 181.

⁴⁶⁴⁾ Min. Cons. 3, 31 v.

⁴⁶⁵⁾ Cons. Rog. 3, 144 v.

⁴⁶⁶⁾ Min. Cons. 3, 71 v.

⁴⁶⁷⁾ Ibid. 136 v. i 215.

Za doček vojvode Sandalja čine se godine 1426. velike pripreme, te ga se prima kao vrlo visoku ličnost.⁴⁶⁸⁾

Nakon toga je određeno, da se pred tom palačom naprave svodovi kao pred Dvorom i da se nad pročelje zgrade prema katedrali postavi veliki, kameni, pozlaćeni grb.⁴⁶⁹⁾ Te su se arkade počele raditi dvije godine kasnije, t. j. 1428.⁴⁷⁰⁾ U toj godini darovano je Sandalju 8 komada svite u vrijednosti od 600 perpera,⁴⁷¹⁾ a u slijedećoj poklonjeno mu je 2000 perpera u gotovom, a ženi mu 1000 perpera.⁴⁷²⁾

Prema gore rečenom vidi se, da je Republika puno cijenila prijateljstvo s tim moćnim vojvodom, i da je njegova palača bila jedna od najljepših u gradu. O njoj su pisali Vl. Čorović i C. Fisković.

Nakon Sandaljeve smrti palaču je naslijedio njegov nećak Herceg Stjepan Kozrača. Herceg Stjepan bio je veći dio svog života u neprijateljstvu s Republikom, te je razumljivo, da se nije vodilo brige o njegovoj palači.

Godine 1495. vrše se na njoj neki radovi, uglavnom, radi boljeg učvršćenja balkona,⁴⁷³⁾ a godine 1501. zaključeno je, da se popravi palača, koja je bila vojvode Sandalja, a zatim Hercega Stjepana.⁴⁷⁴⁾

Kasnije je palača upotrebljavana kao konačište uglednih Turaka, te se godine 1512. spominje osoba, koja je goste primala.⁴⁷⁵⁾

Izgleda da je veliki potres od 1520. godine već dosta oštetio palaču, jer se 1525. godine vrše veći popravci na učvršćavanju stupova i arkada.⁴⁷⁶⁾

U velikom potresu 1667. godine zgrada je potpuno srušena, te je od nje, do druge polovine XVIII. stoljeća, postojala samo oštećena cisterna.⁴⁷⁷⁾ Ta se cisterna spominje još 1785. godine u popisu javnih cisterna i rezervoara za vodu, ali oštećena i djelomično zatrpana.⁴⁷⁸⁾

⁴⁶⁸⁾ Cons. Rog. 3, 279 v.—281.

⁴⁶⁹⁾ Ibid. 288 v.

⁴⁷⁰⁾ Min. Cons. 4, 158.

⁴⁷¹⁾ Ibid. 167 v.

⁴⁷²⁾ Cons. Rog. 4, 112 v.

⁴⁷³⁾ Min. Cons. 25, 179.

⁴⁷⁴⁾ Cons. Rog. 28, 258—258 v.

⁴⁷⁵⁾ Min. Cons. 31, 85.

⁴⁷⁶⁾ Min. Cons. 35, 94 v.

⁴⁷⁷⁾ Mattei, Zibaldone II, 370.

⁴⁷⁸⁾ Gvardie et Armamenti, svezak 84, 9—9 v.